

Till namnet på den döde ansluter sig närmast välönskan för hans själ: *Guð hialpi and hans ok Guðs modir*. Därefter följer den andra satsen om Finnvids åtgärder till sin broders minne: han reste stenen, och han gjorde bron.

De sista orden **auk osa mupir þira** stå inom en särskild slinga. De ansluta sig emellertid uppenbarligen till den sista satsen i huvudslingan: **hn × k × rþi bru at brupur sin**, och meningen är: »han (Finnvid) gjorde bron efter sin broder, och även Åsa, deras moder (gjorde bron)».

Om namnet *Finnvidr* se Sö 190, Sm 4, om *Þorðr* Sö 175, om *Þialfi* Sö 194, om *Asa* Sö 328.

Stenen har en mycket enkel ornamentik. För att få plats för den långa inskriften har ristaren, med utnyttjande av ristningsytans form, nedifrån böjt in slingan till ett inre varv. Översta delen av detta slingvarv är prytt med ett stiliserat ormhuvud med cirkelrunda ögon. — Inskriften saknar diftonger (utom i ordet **auk**): **risti**, **stin**, **þira**, använder **o**-runan för nasalerat *a* i **osa** (men **þina** och **at** »ande») och **u**-runan för *o*: **brupur** (2 ggr), **þurþr**, **mupir** (2 ggr), **bru**. Den hör av allt att döma till de mera ålderdomliga inskrifterna i östra Uppland. Huruvida den är ristad av Gunnar, såsom Brate antager (*Svenska runristare*, s. 25), är däremot mycket tvivelaktigt.

201. Angarns kyrka.

Pl. 125.

Litteratur: B 94, L 469, D 2:113. J. Bureus, F a 6 s. 141 n:r 28 (Axehielm), F a 5 n:r 12, F a 10:1 n:r 124 (Rhezelius), F a 1 s. 5, F f 6 n:r 5; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 196, Vita Theoderici (1699), s. 468; P. Dijkman, Historiske Anmärkningar (1723), s. 31 f.; O. Celsius i Acta Literaria Sueciæ 2 (1725—29), s. 406 f., SR 1, s. 252, 2, s. 339 (endast hänvisning); N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 159; J. N. B. (von) Abrahamson, Märkeligheter paa Runestene (i: Antiquvariske Annaler 2, 1815, s. 123); Kyrkoinventarium 1829 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 9; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 24.

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (F a 10:1); Bureus, kopparstick (F f 6); P. Helgonius och J. Hadorph träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 94); Blyertsteckning på lös lapp i Kyrkoinventarium 1829 (ATA); Brate foto 1904 (ATA); Sveriges kyrkor foto 1921 (red.).

Runstenen sitter inmurad i sakristians nordöstra hörn, i ytterväggen, 74 cm. från marken. Axehielm anger stenens plats sålunda: »Vthi Angars öster Sacherstie mur.» Peringskiöld meddelar i *Vita Theoderici*: »cippus Hangarnensis muro templi, circa ejus ædificationem, incrustatus». Celsius har läst inskriften och antecknar den »27 Majj 1728»: »Angarn uthan på Sacristiemuren» (SR 1, s. 253). Under sådana omständigheter är det anmärkningsvärt, att runstenen ej omnämnes i *Ransakningarna*. Från hela socknen anföres då endast en »antiquitet» — en runsten i kyrkodörren. Detta torde vara ett, även för *Ransakningarna* 1667—1684, ovanligt magert resultat. I *Kyrkoinventarium* 1829 uppges, att en runsten finnes »i södra(!) hörnet af Sacristiemuren, på hvilken blott någon bokstaf der och hwar kan urskiljas».

Rödaktig granit. Höjd 2,25 m., bredd (upptill) 1,17 m. Ristningens höjd 1,16 m. Runorna äro smala med energiskt huggna linjer och inskriften i stort sett tydlig.

Inskrift:

· þiagn · uk · kutirfr · uk · sunatr · uk · þurulf · þir · litu · risa · stin · þina · iftir · tuka · faður · sin · on ·

furs · uti · krikum · kup · ialbi ot (utanför ramslingan i stenens vänstra kant:) ans · ot · uk · salu

Þiagn ok Gautdiarfr(?) ok Sunnhvatr(?) ok Þorulfþær letu ræisa stein þenna æftir Toka, faður sinn. Hann fors uti Grikkiuum. Guð hialpi and hans, and ok salu.

»Tägn och Götdjärv och Sunvat och Torulv de läto resa denna sten efter Toke, sin fader Han omkom ute i Grekland. Gud hjälpe hans ande och själ.»

Till läsningen: Sk vid inskriftens början ej fullt säkert. 4 **g** är stunget. (Pricken har formen av ett 1,5 cm. långt streck.) 8 **k** är ej stunget; en fördjupning mellan hst och bst är ej huggen. 11 **i** är krokigt på grund av ristningsytans ojämnhet. Efter 14 **r** är sk svagt. I 36 **t** äro bst ansatta vinkelrätt mot hst. 43 **t** har svaga bst; särskilt den högra är otydlig. I 49 **a** är bst till vänster om hst otydlig. Runan 50 **i** är ej stungen. Sk efter 54 **r** är otydligt; i 58 **a** är bst svag men säker. I 74 **t** äro bst ansatta vinkelrätt mot hst. Runan 76 **k** har formen av en hötjuga. Runorna 92—96 **ans ot** äro relativt otydliga; stenytan är här ojämn.

Axehielm (F a 6): Sk vid inskriftens början saknas; alla sk tecknas som kors; 4 **k**; 5 **a**; 48 **s**; 54 **r**, 58 **i**¹; runföljden 67—81 läses **on kur × sun × i kisikum ×**; sk efter 89 **i**; runorna 92—102 ha ej iakttagits. — Rhezelius (F a 10: 1): **piaka × uk × kulirfa × uk × sunatr × uk × þurulf × þir × litu × risa stin þisa × iftir × tuki þapur × sin × on - kur sun · i kisikum · kup hialbi · ont ·**.

— Bureus (F a 5): Sk saknas vid inskriftens början; 4 **k**; 5 **a**; 48 **s**; 54 **r**; 58 **i**¹; runföljden 67—91: **· onkursun · i · kisikum · kup · hialbi · ont - -**; runorna 92—102 ha ej observerats. — Kopparsticket i F f 6 är på många punkter otillförlitligt. Sålunda ha t. ex. orden **ialbi ont hans** placerats inne i slingan. — Hadorph och Helgonius: Sk saknas före 1 **þ**; 4 **k**;

mellan 5 **n** och 6 **u** läses ett **i**. Sk saknas där; sk saknas efter 14 **r** och efter 34 **r**; 44 **a**; 45 **a**; sk saknas efter 49 **a**; 50 **e**; sk saknas efter 54 **r**; 58 **i**; sk saknas efter 66 **n** och 68 **n**; 74 **n**; sk saknas efter 84 **þ**; 90 **a**. Runorna 92—102 ha ej observerats. — Celsius (SR 1) undersökte inskriften den 27 maj 1728: sk saknas före 1 **þ**; 4 **k**; 10 **e**; sk saknas efter 14 **r**; 39 **e**; 45 **a**; sk saknas efter 54 **r**; 58 **i**. Celsius slutar med anmärkningen: »**hans** finnes icke». — Liljegren gör följande ändringar, utmärkta med kursiv: **þiakni, Svinaltr**. — Dybeck: sk saknas vid inskriftens början. 4 **k**; 39 **e**; 49 **o**; sk saknas efter 54 **r** och 84 **þ**; 85 **o**. Runorna 92—102 ha ej observerats. — Brate: 4 **k**; sk saknas efter 14 **r**; runorna 92—102 ha ej iakttagits.

Av de fem mansnamn, som förekomma i denna inskrift, äro tre välkända och två — åtminstone i den form som här möter — okända. *Þiagn*, *Þorulf* och *Toki* förekomma även i andra inskrifter. Det första namnet, som är samma ord som substantivet *þiagn*, m. 'duktig man' och sålunda egentligen är ett tillnamn, återfinnes på ett 10-tal uppländska runstenar. Det förekommer också ett par gånger i Södermanland och en gång i Småland (se Sö 237 och den utförliga redogörelsen för appellativet i *Smålands runinskrifter*, s. 109 f.). Namnet är endast känt från Sverige (se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 98). Det frikativa g-ljudet tecknas här med **g**, det explosiva däremot i denna inskrift med **k** (**krikum**, **kutirfa**, **kup**).

Þorulf, som ju är vanligt på västnordiskt område är, i denna form, sällsynt östnordiskt. Utom i U 201 förekommer det endast en gång i det svenska runinskriftsmaterialet — på en

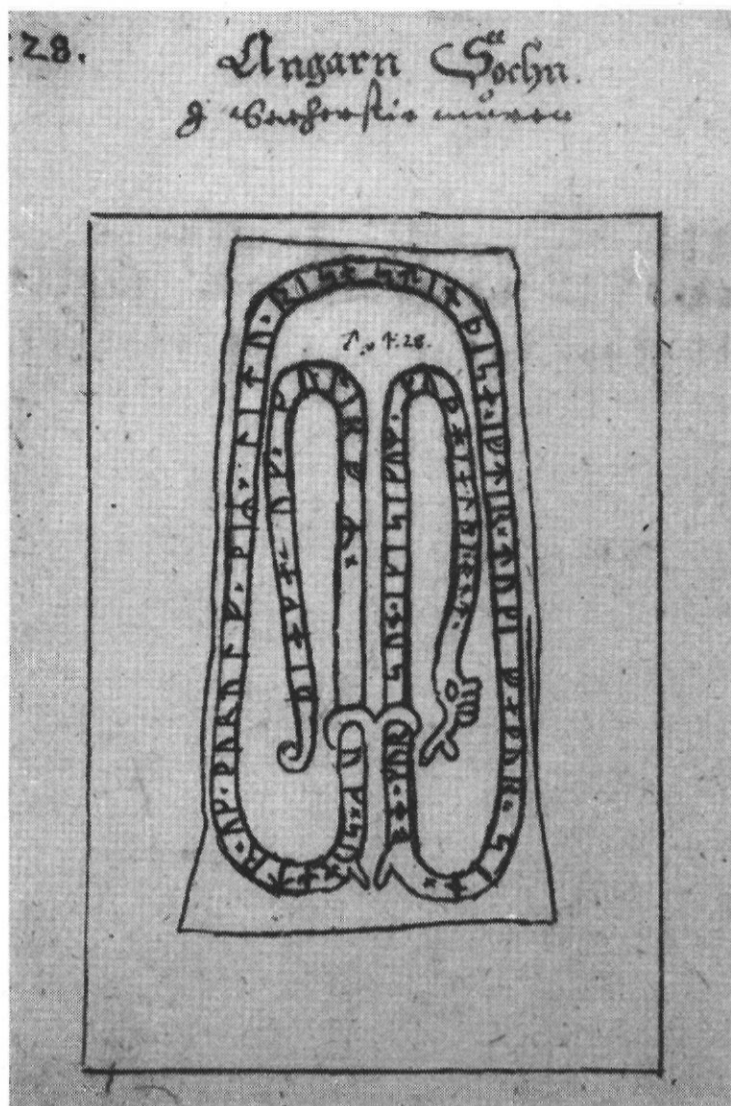

Fig. 195. U 201. Angarns kyrka.
Efter teckning av Rhezelius.

¹ Samma felläsning — **toki** i st. f. **toka** — förekommer troligen på den försvunna Sm 2.

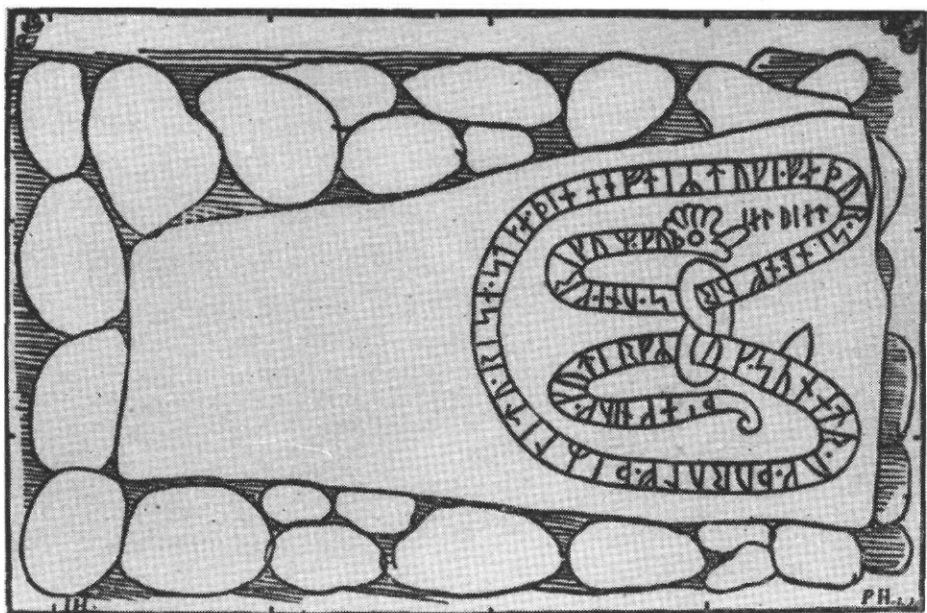

Fig. 196. U 201. Angarns kyrka. Efter B 94.

s. 62 f., i *Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift* 1942). Även i smäländska inskrifter påträffas namnet (se Sm 2, 10). På danska runstenar förekommer det mycket ofta, och det är känt från England och Normandie. De medeltida beläggen göra det ytterligare klart, att namnet huvudsakligen har hört hemma i Danmark och att det i Sverige varit mest utbrett i götalandsskapen (se Sö 252 och Sm 2, s. 32 f. jämte där citerad litt.). Namnets innebörd har diskuterats, men sannolikt bör det med Brate uppfattas som ett kortnamn till *Thorkel* (se *Sveriges folk*, utg. av I. Flodström 1918, s. 206). Det skulle då ha uppstått i barnspråket och vara av samma typ som Toti (till Thorsten), Tolli (till Thorlev e. dyl.), Tummi (till Thormund) o. s. v. Också ett motsvarande kvinnonamn *Toka* föreligger två gånger i runskrift (se U 175).

I motsats till dessa nu behandlade tre namn äro inskriftens två andra ej kända från annat håll.

Senare sammansättningsleden i **kutirfa** är naturligtvis *-diarf*, som ofta förekommer på svenska runstenar både som självständigt namn och som led i sammansättningar (se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 99). Wessén uppför a. a. **kutirfa** under *Gunndiarf* men tillfogar i en not, att det möjligen kan motsvara *Gupdiarf*. Båda dessa möjligheter föreligga otvivelaktigt; men det finnes ännu en, *Gautdiarf*, som synes ligga lika nära till hands. Mot detta talar icke att **g** förekommer i **piagn**, då detta tecken där använts för att beteckna det *frikativa* g-ljudet. Det explosiva g-ljudet tecknas däremot i denna inskrift med **k** (se ovan). Namnet är förut ej belagt, men även den förra sammansättningsleden *Gunn-*, *Guð-* eller *Gaut-* är ju känd, *Gaut-* genom runsv. *Guti*, de fsv. namnen *Göt*, *Götmar*, *Götrik*, *Götulf* och genom runsv. **kutraþr** (Sm 35); se E. Wessén, *Studier till Sveriges hedna mytologi och fornhistoria*, s. 92 f.

Än större svårigheter erbjuder namnet **sunatr**. Det är ju så, att personnamnen ofta ha berett ristarna besvär. Där hade de ej, som vid de flesta andra av inskrifternas ord, en skriftspråklig traditionsform att lita till. Möjligen skulle man kunna våga antaga, att ristaren har sökt återge ett mansnamn *Snatr*, *Snotr* e. dyl. Det ovan i tolkningen föreslagna namnet *Sunnhvatr* kan endast betraktas som en gissning.

furs är pret. 3. sg. av verbet *faras* 'förgås, omkomma'. Verbet förekommer några gånger i runinskrifter vid sidan av de vida vanligare *døyja*, *verða dauðr*, *ændas* (se t. ex. U 349, Sö 335, Ög 145).

Toke har sålunda, troligen som väring, dött ute i Grekland (jfr U 73, 104, 112, 136, 140, 153, 358; Sö 85, 163, 165, 170; Ög 81, 94; Sm 46, Vg 178).

Om **krikum** se *Smäländs runinskrifter*, s. 146, *Runverser*, s. 174 och v. Friesen i *ANF* 56 (1942), s. 282.

runsten vid Tynäs i Södermanland (Sö 328). Namnet saknar på Angarnsstenen nominativ-**r**, vilket kan vara en skrivning efter uttalet. Bortfallet har också inträtt på Hedeby-stenen (DR 1), som börjar: × **purlf** × **rispi** × **stin** ×.

Faderns namn *Toki* är ett östnordiskt väl känt mansnamn. Det förekommer i Uppland på U 14, L 285 Bro, Edsbro sn, L 667 Kälsta, Litslena sn; i Södermanland på Sö 49, 145 och 252; i Östergötland påträffas det fyra gånger: Ög 70, 104, 189 och 209, och i Västergötland tre gånger: Vg 104, 114 och på en år 1941 i Dalums kyrka funnen runsten (se S. B. F. Jansson: *Runstenarna i Dalums kyrka*,

Runföljden 67—81 översattes av Bureus (F a 5): »Onguri filij in Gisinga.»

Denna ristning visar både språkliga och ornamentala överensstämmelser med den av *Gunnar* signerade Bällsta-stenen, Vallentuna sn (U 226), och med Risbyle-stenarna (U 160, 161), som huggits av *Ulv i Borresta*. De smala, energiskt huggna linjerna hänvisa till ett karakteristiskt redskap. Vems detta varit, kan ej med säkerhet avgöras. Att U 201 och U 276 ristats av samme person synes vara höjt över varje tvivel, men då de båda ristningarna tyvärr äro osignerade, bör man måhända inskränka sig till att fastslå, att de äro ristade i fullkomligt samma stil. Det torde vara lämpligt, att kalla denna intressanta och ålderdomliga inskriftsgrupp för ristningar i »Gunnarsstil».

I den del av inskriften, som fått sin plats utanför ramslingen, i stenens vänstra kant (runorna 92—102), har ristaren kommit att av misstag upprepa **ot**. De avslutade orden **ans ot uk salu** äro en för denna grupp utmärkande tautologi, se E. Brate, *Svenska runristare*, s. 27.

202. Angarns kyrka.

Pl. 126.

Litteratur: B 92, L 472, D 2: 111. J. Bureus, F a 6 s. 141 n:r 29 (Axehiell), F a 5 n:r 10; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 196; O. Celsius, SR 1, s. 251 (endast hänvisning), SR 2, s. 339; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); R. Dybeck, Berättelse för år 1868 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 9, h. 4 (1875), s. VI; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 82; Handlingar i ATA 1936 och 1938.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 92); Dybeck a. a.; Brate foto 1904 (ATA).

Runstenen restes 1938 utanför bogårdsmuren, 8 m. N om landsvägen Angarns kyrka—Vallentuna kyrka, 8 m. V om kyrkogårdsgrinden. Den är den västligaste av de tre här resta runstenarna. Tidigare låg den som tröskel i kyrkans vapenhus: »J Angarns waknhuus dör» (Axehiell). *Ransakningarna* meddela från hela socknen endast: »J Kyrckio dören finnes ehn Runasteen medh Runaskrifft omkull ligiande, mehra förliudes i denna Sockn inthet.» Denna uppgift syftar med all sannolikhet på U 202.

Vid Dybecks besök 1868 låg runstenen ännu kvar som tröskelsten och var »delvis öfvermurad», vilket också framgår av teckningen.¹ Ej lång tid därefter blev den emellertid »genom Uppl. Fornm. fören. upprest bredvid n:o 473 [= U 204] på K. Vitth. Hist. o. Antiqv. Akad:s bekostnad» (UFT h. 3, 1873). Då Brate kom till platsen (1904), stod den lutad mot bogårdsmuren tillsammans med två andra runstenar.

Ljus, blågrå granit. Höjd 1,20 m., bredd 1,06 m. Stenens yta är jämn och vacker och ristningen tydligt och djupt huggen, med en huggningsteknik som ger mjuka, rundade skårer. Någon yttre ramlinje i stenens vänstra

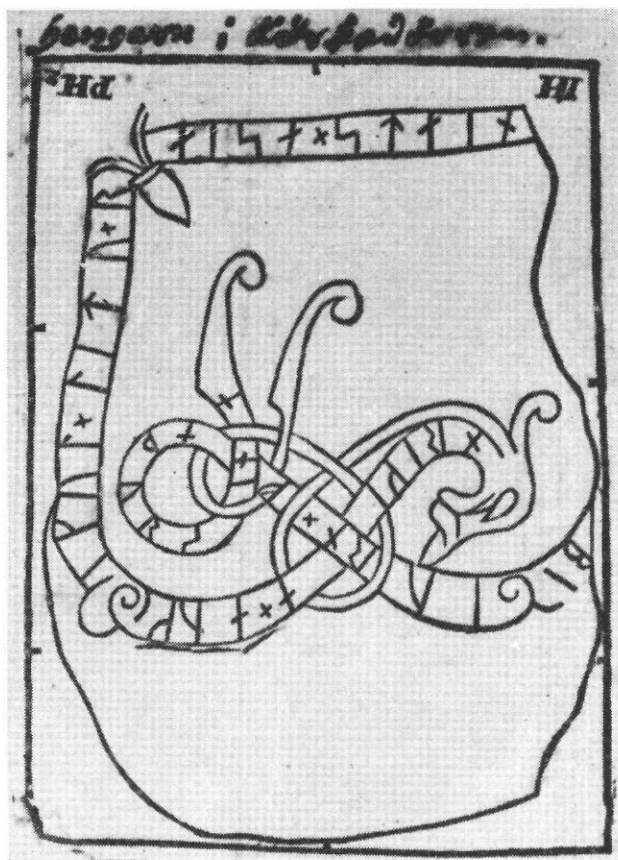

Fig. 197. U 202. Angarns kyrka.
Efter B 92.

¹ Om runstenarna vid kyrkan anmärker Dybeck i sin Berättelse till VHA Akad. 1868: »Alla förtjena säkrare och värdigare platser. Jag yttrade, vid ett af de många besöken här, till några tillstädesvarande bönder: 'I skolen upptaga och frigöra stenarna, samt uppresa dem på kyrkvallen!' Det får han vänta på! blef svaret.»

och dess övre kant har, förefaller det, aldrig funnits; runorna ha huggits ända ut i stenens kant; jfr U 256, som med all sannolikhet utförts av samme mästare. Prosten Björkman (*Kyrkoinventarium* 1829) har haft stora fordringar på en runinskrifts tydlighet, då han skriver, att »bokstäfverna» äro »alldeles förnötte och oläslige».

Inskrift:

× orikia × auk × ikul × litu × raisa × stain × . . . biurn × faður sin ×
           5   10   15   20   25   30   35   40

Orøkia ok Igull letu ræisa stæin . . . -biorn, faður sinn.

»Orökja och Igul läto resa stenen [efter Tor]björn(?), sin fader.»

Till läsningen: Stungna runor förekomma icke. 1 o är skadat nedtill; två gropar i stenen vid ändarna av undre bst. Av 11 k har övre delen försvunnit. 12 u har förlorat ett kort stycke upptill av hst och bst. 18 r har förlorat ett stycke av toppen. Efter 27 n syns vänstra halvan av ett sk. Därefter är stenen avslagen. Nedtill i högra kanten följer så 28 b, som bevarats till $\frac{2}{3}$. Övre delen av runan är borta. Mellan 37 r och 38 s saknas sk.

Axehielm: Sk vid inskriftens början och runan 1 o ha icke observerats; runorna 18—30 och 38—40 saknas. Samma läsning i F a 5. — Hadorph och Helgonius: Sk vid inskriftens början har ej iakttagits; 1 n; sk efter 9 k och resterna av sk efter 27 n saknas; sk efter 40 n uppfattas som ett a. — Av Celsius — »den 27 Maj 1728 vidi» — läses inskriften på samma sätt som här. — Dybeck: 1 o och sk efter 9 k ha ej iakttagits (på teckningen synes ett n, med nedre delen borta); runorna 22—27 saknas; ett sk (en punkt) har tillagts efter 37 r; sk efter 40 n uppfattas som ett a, i texten står efter 40 n: »(? ×)». *UFT* återger inskriften efter Dybeck.

Stenens högra kant har huggits bort, när stenen lades in som tröskelsten. Därvid gingo högra sidans runor förlorade. Redan Celsius anmärker om det borthuggna partiet: »Syns ey mehr spatium än till **pina eftir**.» Iakttagelsen är vad utrymmet beträffar riktig. Plats bör ha funnits för 8 eller högst 9 runor. Då emellertid ristningen sannolikt har utförts av Fot, torde här ej, som Celsius förmodar, ha stått **pina eftir**. Fot använder nämligen i regel ej demonstrativt pronomen efter **stain**. Troligen har här stått **eftir** och sedan tre runor som förled i ett mansnamn som slutar på **-biurn**, eller också **at** och en längre förled (**kitil**, **iufur** e. dyl.). Man vågar under sådana omständigheter kanske gissa, att fadern har hetat *Þorbiorn*. Att namnen *Igull* och *Þorbiorn* förekomma tillsammans, t. ex. i en inskrift i Täby sn (U 151), kan tyvärr ej anföras som stöd, då båda namnen äro vanliga i Uppland under 1000-talet, se Sö 232 och E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 106.

Namnet *Igull* torde ursprungligen ha haft karaktären av ett tillnamn, och det är sannolikt samma ord som isl. *ígull*, m. »Igelkjær, Söpindsvin» (Fritzner), fsv. *ighulkutter*, m. 'igelkott'. — Mansnamnet *Orøkia*, som är känt från hela Norden, har däremot varit relativt sällsynt. Namnet har ursprungligen använts som binamn (se Lind, sp. 821 f.). Det är troligen bildat till verbet isl. *úrækia*, 'försumma, icke fråga efter' och har väl haft betydelsen 'vårdslöshet, slarv; den sorglöse'. Om olika skrivningar och belägg se Sö 205.

Ristningen är, såsom Brate har förmodat, sannolikt utförd av runmästaren Fot.

203. Angarns kyrka.

Pl. 127, 128.

Litteratur: O. Celsius, SR 2, s. 339; E. Brate, Anteckningar (ATA), Svenska runristare (1925), s. 13; Handlingar i ATA 1936, 1938.

Äldre avbildningar: Blyertsteckning på lös lapp i Kyrkoinventarium 1829 (ATA); Brate foto 1904 (ATA).

Runstenen restes 1938, tillsammans med U 202 och 204, 2 m. S om bogårdsmuren. Stenen står 8 m. N om vägen Angarns kyrka—Vallentuna kyrka, 2 m. V om kyrkogårdsgrinden och är den östligaste av de tre på denna plats resta runstenarna. Brate antecknar (1904), att stenen »likt de båda andra uttagits ur kyrkan men något närmare har jag ej ännu fått reda på angående tiden därför eller runstenens forna läge».

Av en anteckning, som Celsius gör, när han den 27 maj 1728 besöker kyrkan, synes det emellertid framgå, att även denna sten legat som tröskelsten i kyrkodörren. Anledningen till att den ej tidigare har omnämnts är tydligen, att den legat med inskriften nedåt. Celsius skriver: »NB En sten ligger i Kyrkodörren till tröskel som allenast slängan rundt omkring nästan är uthuggen på, men inga runor, hvaraf syns grant, att slängorna först blifvit uthuggna, och sedan runorna tillsatte.» Då nu på baksidan av U 203 en slinga utan runor inhuggits (se Pl. 128), torde man kunna fastslå, att det har varit denna sten, som Celsius har iakttagit. Den framtogs sannolikt på samma gång som U 202 och 204, sålunda i början av 1870-talet.

Blåaktig, basisk stenart. Höjd 1,94 m., bredd på mitten 0,84 m., upptill 0,57 m. Nedtill är vänstra hörnet avslaget, varvid 7 runor ha gått förlorade. Ristningen är delvis mycket djupt huggen.

Inskrift:

ali lit - . . . - in þino · aftir · ulf sun sin · faður · fraikirþar · i uisbi · rit is ristit

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

Ali (Alli) let [ræisa st]æin þenna æftir Ulf, sun sinn, faður Frøygærðar i Vesby. Rett es ristit.

»Ale (Alle) lät resa denna sten efter Ulv, sin son, fader till Frögärd i Väsby. Rätt är ristat.»

Till läsningen: Stungna runor förekomma icke. Alla n-runor ha ensidiga bst, eller en mycket kort stav på hst:s vänstra sida. Alla s-runor ha formen ꝥ. Sk är ett kort lodrätt streck. Inskriften börjar och slutar utan sk. 1 a har ensidig bst; intet sk efter 3 i; i 4 l bildar en ornamentslinje hst; sk saknas efter 6 t; runan 7 har endast hst bevarad. Därefter är stenen avslagen. På det förlorade partiet, omkring 55 cm., har det funnits plats för högst 7 runor. Av runan 8 är endast nedre delen bevarad, varför det ej är möjligt att avgöra, om den varit ett a eller ett t. Av 9 i återstår den nedre hälften; efter 10 n, vars övre del är borta, finnes intet sk; 14 o är tydligt; efter 22 f och efter 25 n inga sk; 32 u och 33 r äro skadade upptill; efter 44 i, 52 t och 54 s inga sk; mellan 45 u och 47 s gå två ornamentslinjer över runslingan. Den ena av dessa läser jag som 46 i; att en sådan läsning är berättigad framgår av att en ornamentslinje utgör hst i 4 l och 48 b.

Det mansnamn som skrives **ali** förekommer endast sex gånger i uppländska inskrifter. Skrivningen kan, såsom Brate (Ög 22) och Kinander (Sm 19) framhålla, likaväl återge ett *Āli* som ett *Alli*. Se f. ö. U 194 och Ivar Lindquist, *Sparlösastenen* (1940), s. 58 f.

Ulf hör ju till de vanligaste nordiska namnen, medan däremot sondotterns namn *Frøygærð* uppenbarligen varit sällsynt på östnordiskt område. Namnet förekommer endast denna gång i runinskriftsmaterialet och finnes ej heller senare belagt i svenska källor.

Brate tolkar inskriften på följande sätt (*Svenska runristare*, s. 13): »Alle lät [resa sten] denna efter Ulv, sin son, fader till Frögärd i Ösby, som rätt ristade det.» Han anser, att inskriftens sista ord **ristit** bör »fattas som 3 sg. pret. **risti** med pronominalanslutning», och erhåller med sin tolkning en kvinnlig runmästare, Frögärd i Ösby. Brate har iakttagit, att Angarn-stenens Ale (Alle) är samme man som lät resa U 194 »efter sig själv», och han menar, att om »Frögärd ristat runinskriften vid Angarn, har hon väl ock ristat den vid Väsby». Brate har likväl observerat även en annan tolkningsmöjlighet, men han avvisar den: »Möjligt vore visserligen ock att fatta **is** som 3 sg. 'är' och **ristit** som starkt part. pret., alltså: 'rätt är det ristat', men då skulle Alle

framhålla sin son genom att påpeka hans faderskap till denna dotter, vilket synes mindre troligt, än att dottern själv nämner sin ristarskicklighet, varigenom hon hedrat sin faders minne.»

Den sista satsen torde endast kunna tolkas på ett sätt. Angarn-stenen har, vid sidan av att vara en minnessten över Ulv, sannolikt haft ännu en uppgift. Den har varit ett *arvsdokument*. Ser man på inskriften ur den synpunkten, blir det fullt klart, att Frögård, som väl varit Ulvs enda barn, omtalas, och tillägget »rätt är ristat» får då sin verkliga, »juridiska», innebörd. Även av språkliga skäl är översättningen »som rätt ristade det» osannolik. Runristerskan Frögård i Ösby måste således avföras ur diskussionen.

Brate läser 44—49 i **usbi** och tolkar ortnamnet som *Ösby*, men anger ej närmare, vilket Ösby detta skulle kunna vara. Möjligen har han tänkt sig, att det är det namn, som ingår i sockennamnet Össeby-Garn. — För min del läser jag **uisbi**. Ristaren låter i 48 **b** i samma ord en av de korsande ornamentslinjerna tjänstgöra som hst och på samma sätt går han tillväga på motsvarande ställe i inskriftens början, i 4 **l**. Det torde därför vara riktigast att räkna med att ristaren har haft samma tanke vid det alldeles likartade tillfället mot slutet av den välberäknade inskriften. — Vilket Väsby inskriften syftar på kan bestämmas, Endast 3,5 km. ÖSÖ om Angarns kyrka ligger i Össeby-Garns sn ett Väsby (*i Vesby* ^{13/9} 1409). Där står en runsten (U 194), som också har rests av en Ale (Alle). De båda inskrifterna äro av allt att döma från ungefärligen samma tid. Under sådana omständigheter är det ej för djärvt att fastslå, att Angarn-stenens ortnamn bör tolkas som *Väsby*, att detta Väsby syftar på gården i grannsocknen, samt att stenarna äro resta av samme man. Denne »uppbar Knuts gäld i England» enligt U 194; det förhållandet kan tänkas ha varit en bidragande orsak till att arvsdokumentet U 203 kom att ristas.

De båda inskrifterna visa karakteristiska överensstämmelser i runformer, t. ex. **a**-, **n**- och **s**-runorna, i skiljetecknens form och bruk, i skrivningar, t. ex. **pino**. Även ornamentiken är nära besläktad. Mycket talar sålunda för att de båda ristningarna ha utförts av samme man. Många drag hänföra ristningarna till Åsmund Käreson eller åtminstone till en ristare, som har stått honom mycket nära.

204. Angarns kyrka.

Pl. 128.

Litteratur: L 473, D 2:112. J. Bureus, F a 6 s. 141 n:r 30 (Axehjelm), F a 5 n:r 11, F a 1 s. 5, F a 10:1 n:r 123 (Rhezelius); J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 196; O. Celsius, SR 1, s. 251, SR 2, s. 339 (endast hänvisning); F. Burman i Nova Acta R. Societatis Scient. Upsaliensis, Vol. 5 (1792), s. 300; UFT h. 3 (1873), s. 9, h. 4 (1875), s. VI; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA); Handlingar i ATA 1936 och 1938.

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (F a 10:1); Bureus, kopparstick (F f 6); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 3); Dybeck a. a.; Brate foto 1904 (ATA).

Runstenen restes 1938 utanför bogårdsmuren, 8 m. N om landsvägen Angarns kyrka—Vallentuna kyrka, 8 m. V om kyrkogårdsgrinden. Den är den mellersta av de tre på denna plats resta runstenarna. Stenen låg ännu då Dybeck besökte platsen som trappsten utanför Angarns kyrkas vapenhus, där den legat så länge den varit känd av forskningen. »Vthan for Angarns waknhuus dör» (F a 6); »Vthan för Vaknhuus dören» (F a 5); »Hangarn för körkedörren» (anteckning på träsnittet i Peringskiölds *Monumenta*).

Vid Upplands Fornminnesförenings årsmöte 1871 meddelade sekreteraren, »att de båda runstenarna i Angarns kyrka» — härmed åsyftas U 202 och 204 — »enligt beslut af kommunalstämman varda på socknens bekostnad uppbrutne och uppreste utanför kyrkan» (se UFT h. 4, s. VI). I UFT h. 3 (1873), s. 9 meddelas: Stenen »är nu, på K. V. Hist. o. Ant. Akad:s bekostnad, genom Uppl. Fornm. fören:s försorg å lämpligt ställe upprest.»

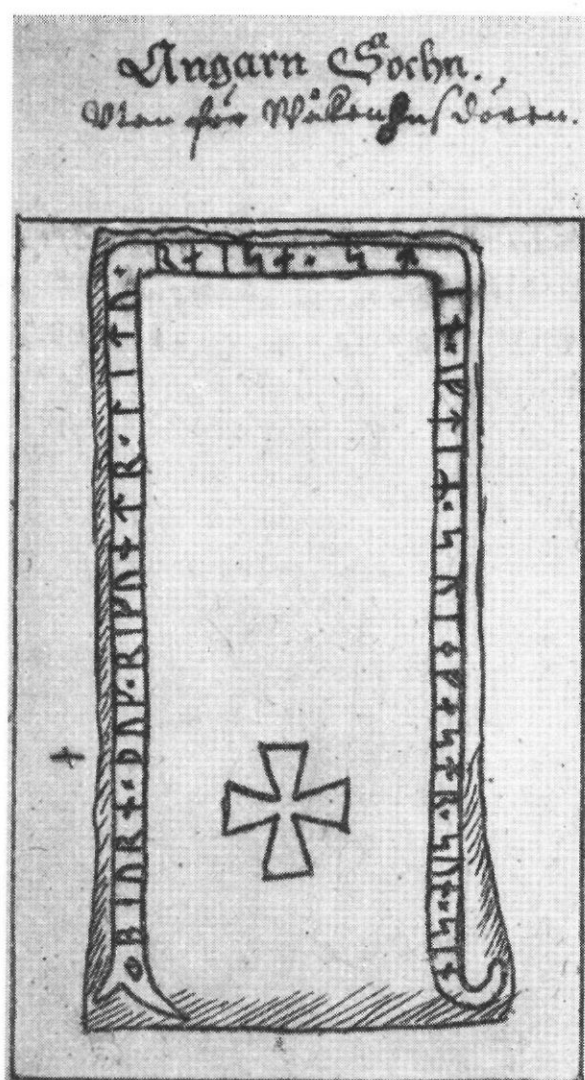

Fig. 198. U 204. Angarns kyrka.
Efter teckning av Rhezelius.

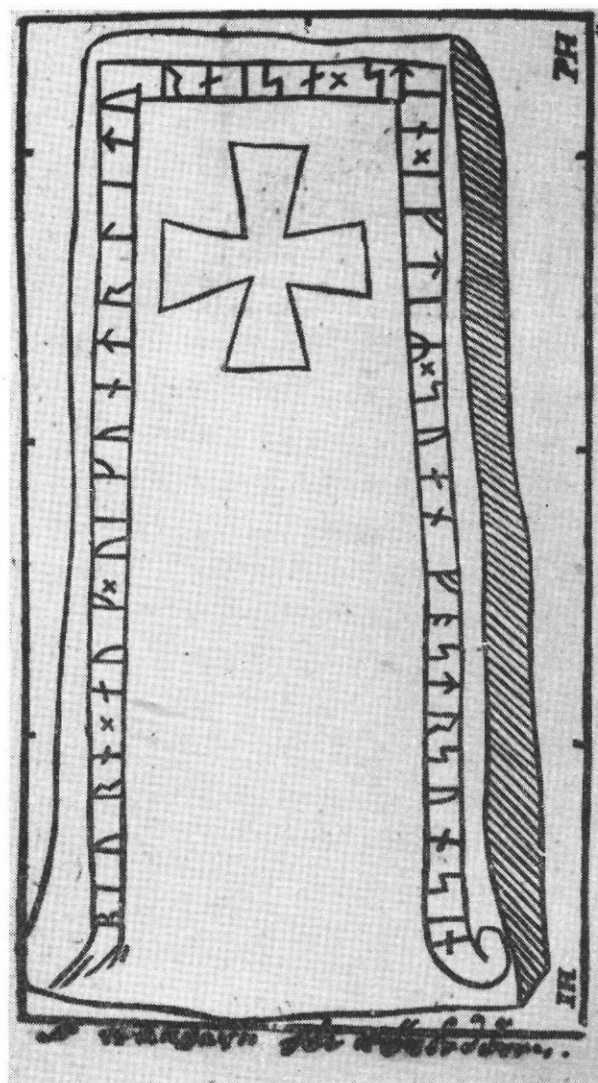

Fig. 199. U 204. Angarns kyrka.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta 3.

Granit. Höjd 2,14 m., bredd 1,05 m. (nedtill). Ristningslinjerna äro smala och ganska grunt huggna. På baksidan av stenen finnes längs stenens kanter en brett huggen linje.

Inskrift:

biurn × auk × uikuntr × litu raisa × stin × efftir × suin × fostrsun × sin

5 10 15 20 25 30 35 40 45

Biorn ok Vigunnr letu raisa stæin æftir Svein, fostrsun sinn.

»Björn och Vigunn läto resa stenen efter Sven, sin fosterson.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk; 17 i har mitt på staven en fördjupning, men då stenytan har många sådana fördjupningar, vore det oförsiktigt att uppfatta den som huggen; efter 19 u inga säkra spår av sk; 27 i har något under, och även strax ovanför mitten, fördjupningar, som sannolikt ej äro huggna; 29 e är säkert stunget.

Axehielm (F a 6): 6 **p**, 9 **r**, sk efter 19 **u**, 29 **i**; 34—42 **suifastr**, sk efter 42 **r** och efter 48 **n**. — F a 5: sk som punkter; 9 **r**, sk efter 19 **u**, 29 **i**; 34—42 **suiefastr**; sk efter 42 **r** och efter 48 **n**. — F a 10:1 korset är felplacerat; 6 **p** är i kanten rättat till **a**; 9 **r**; sk efter 19 **u**; 29 **i**; 34—42 **suiefastr**; sk efter 42 **r**. — F f 6: korset är felplacerat på kopparsticket; endast ett sk (vid inskriftens slut); 9 **r**, 29 **i**; 34—42 **suiafastr**. — Hadorph och Helgonius: sk saknas efter 15 **r**; 29 **i**, 36 **a**; sk saknas efter 37 **n** och efter 45 **n**. — Celsius (»Vidi dhen 27 Maii 1728»): 9 **r**, 13 **h**. — Liljegren anför inskriften efter Celsius; enda avvikelser är felaktigt 29 **a**. — Dybeck: sk före 1 **b**; 13 **n** »är, såsom ritningen visar, flertydig». — Brate: 28 **n** ensidigt; sk efter 48 **n**.

Inskriften tolkas av F. Burman (a. a.) på följande sätt: »Biurn & Rikuntr lapidem erigendum curarunt memoriae Suiafastrī filii sui.»

Inskriftens andra namn har sålunda berett läsare och tolkare besvär. Dybeck antar en felristning **uikuntr** för **uikmuntr**. I *UFT* h. 3 (1873) upptages detta förslag, och dessutom tillägges i en not: »Skulle även kunna läsas: *Vikmantr*, *Vigman*. I Burei kopparstuckne runst. 4 läses: *Rikuntr*, kanske för *Uikuntr*, *Vigund(?)*.»

Läsningen **uikuntr** är säker. De båda, som låtit resa stenen, Björn och **uikuntr**, ha varit man och hustru. **uikuntr** är följaktligen ett kvinnonamn. Det bör då sannolikt tolkas som *Vigunnr* med inskott av *d* mellan *nn* och *r*. *d*-inskottet i ljudgruppen *nnr* (och *llr*) är ju allmänt i fornsvenskan, men exemplen från runsvensk tid äro ännu mycket få; jfr t. ex. **pir ontria** (Dybeck läser **intria**) på D 2: 251 Västra Ledinge, Skederids sn, Uppland, vilket är ett myckelt gammalt belägg. »Der vorgang dürfte der späteren rschw. zeit c. 1100 gehören, denn rschw. beisp. sind sehr selten» (A. Noreen, *Aschw. Grammatik* § 326). Uppfattar man namnet **uikuntr** på det här föreslagna sättet, erhålles ett tidigt exempel på denna ljudutveckling.

Vigunnr är ett ovanligt namn. Det är i Uppland f. ö. icke belagt, men förekommer i en sörmländsk inskrift (Sö 37). Namnets båda sammansättningsleder ingå emellertid var för sig i många namn, den förra leden exempelvis i isl. *Végeirr*, *Végerðr*, *Végestr*, *Végarðr*, *Véfríðr*, *Véfrøðr*, runsv. *Viseti*; den senare i t. ex. isl. *Arngunnr*, *Hergunnr*, *Hildigunnr*, *Hiorgunnr*, *Þorgunnr*, runsv. *Frøygunn* (U 53).

Ordet *fostrsun* är icke känt från någon annan runinskrift. Jfr *fostri*, m. 'fosterfader, -broder, -son' U 163, Sö 97, DR 125.

Inskriften saknar konsekvens vid beteckningen av gammal diftong: **raisa** men **stin** och **suin**.

205. Angarns kyrka.

Litteratur: B 90, L 471. J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 196; *UFT* h. 3 (1873), s. 9; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 120.

Avbildning: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 90).

Runstensfragmentet har legat »i kyrkiedörrn», enligt en anteckning på träsnittet i Peringskiölds *Monumenta*, se fig. 200. Det är den enda uppgift som bevarats om fragmentet. Det har troligen försvunnit redan på 1600-talet. Ungefärliga mått (enligt Helgonius' och Hadorphs skala): 0,70 × 0,35 m.

Inskrift:

... **ilfr · iak**

... *ælfR hiogg* ...

»... -älv högg ...»

Brate framhåller (*Svenska runristare*, s. 120), att de bevarade runorna innehålla »återstoden av någon annars icke känd ristares uppgift». Ristarens namn är svårt att rekonstruera. Visserligen finnes i runsvenskan och fornsvenskan ett icke ringa antal personnamn på *-ælfR*, men de äro kvinnonamn. Av dessa är *HroðælfR* vanligast (se Sö 308 och där cit. litt.). Då man ej har något säkert exempel på att kvinnor ha verkat som runristare, tvingas man måhända att räkna med fel läsning eller felristning. (Det exempel på en kvinnlig runristare som Brate anför, *Svenska runristare*, s. 13, är oriktigt, se U 203.) Brate jämför det fragmentariska ristarnamnet med den »Disalv», som möjligen uppgives som ristare på en runsten vid Jumkils kyrka (B 438, L 169). Han framhåller emellertid själv, att **-ilfr** på U 205 »på grund av **R** och avståndet» torde syfta på en annan ristare.

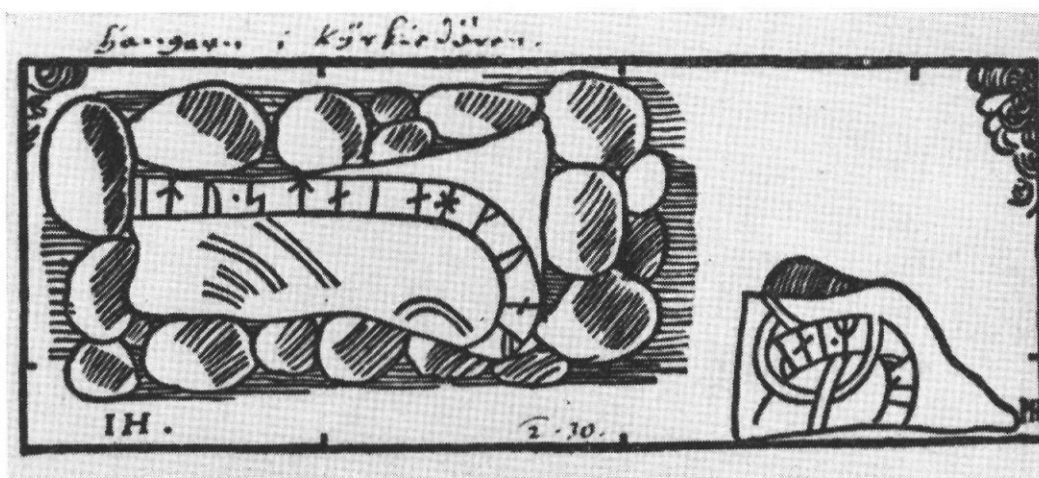

Fig. 200. U 205 (t. h.) och 206 (t. v.). Angarns kyrka. Efter B 90.

206. Angarns kyrka.

Litteratur: B 90, L 470. J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 196; UFT h. 3 (1873), s. 9.

Avbildning: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 90).

Runstensfragmentets plats anges, genom en anteckning på träsnittet i Peringskiölds *Monumenta*, vara: »Hangarn i kyrkiedörren», se fig. 200. Det är vår enda uppgift om fragmentet, som troligen försvunnit redan på 1600-talet. Ungefärliga mått (enligt Helgonius' och Hadorphs skala): 1,05 × 0,70 m.

Inskrift:

... itu · staia hkun f ...

... (l)etu stæin haggva ...

»... läto hugga stenen ...»

Till läsningen: Ristaren, troligen ej avritaren, har i 8 a och 12 n gjort sig skyldig till den relativt vanliga förväxlingen av tecknen för a och n. Man kan lägga märke till, att förväxlingen har skett nära och i runslingans krökning.

207 och 208. Råcksta, Angarns sn.

Pl. 129, 130.

Litteratur: B 93, 95, L 475, 476, D 2:114, 115. J. Peringskiöld, F 1 5:1 s. 21, *Monumenta* 3, bl. 197; O. Celsius, SR 2, s. 92, 605; C. C. Rafn, *Nordiske Runemindesmærker*, s. 79 f. (*Runeindskriften i Piræus*, s. 159 f.); G. Stephens, ONRM 2, s. 927, ONRM 3, s. 358; R. Dybeck, *Runa* (fol.) h. 5, s. 71; UFT h. 3 (1873) s. 10; *Corpus Poeticum Boreale*, ed. by G. Vigfusson, s. 371, 572; S. Bugge och E. Brate, *Runverser* (ATS 10), s. 34 not 12 och s. 100 f.; E. Brate, *Anteckningar 1904* (ATA), *Svenska runristare* (1925), s. 73; O. von Friesen, *Runorna* (*Nordisk kultur*, Bd 6), s. 221.

Äldre avbildningar: U 207: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 95); Dybeck (D 2:114), Brate foto 1904 (ATA). U 208: Peringskiöld, teckning (i F 1 5:1), träsnitt (i F 1 5:1, *Monumenta* och B 93); Dybeck (D 2:115); Brate foto 1904 (ATA).

De båda runstenarna, som utgöra ett monument, äro resta intill varandra på en liten kulle, 100 m. V om Råcksta mangårdsbyggnad, 100 m. S om trädgårdsmästarbostället, 8 m. N om en gärdesväg, som i västlig riktning går ut över ägora. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Rydboholm».

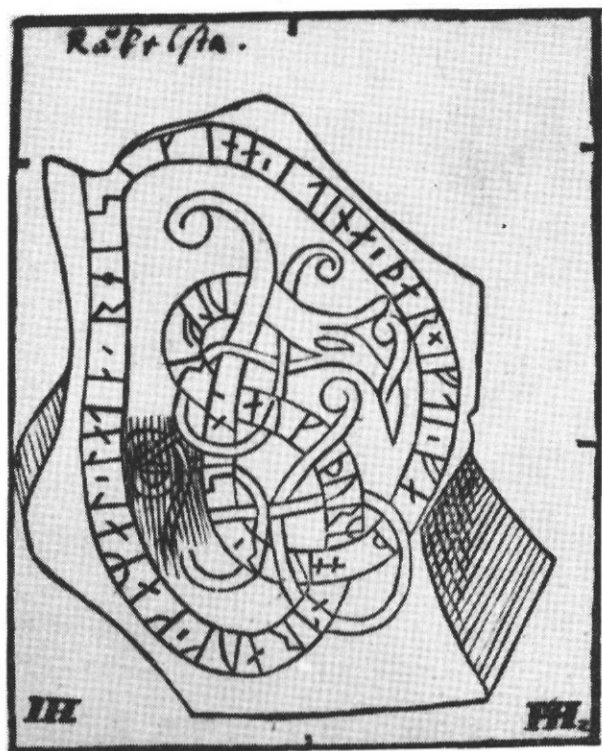

Fig. 201. U 207. Råcksta, Angarns sn.
Efter B 95.

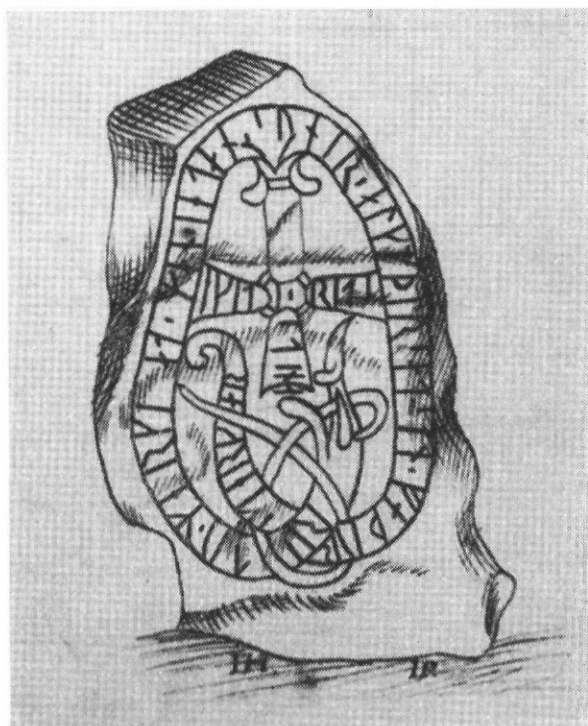

Fig. 202. U 208. Råcksta, Angarns sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

Anmärkningsvärt är, att Celsius endast känner till den ena runstenen (U 208), Han påpekar, att det »måste ha varit en sten till. Ty meningen är ej full. Ibland äro 2 stenar at fullkomna en inscription.» Dybeck omtalar, att »desse runstenar stå på en aflång, mindre kulle bland stensättningar och hednagrafvar i Rockelstads tomt, vester om och nära gården». (Äldsta belägget för gårdsnamnet är från $2\frac{1}{6}$ 1318: *de roklestum*).

U 207: Grå granit. Höjd 1,22 m., bredd 0,93 m. U 208: Rödaktig granit. Höjd 1,28 m., bredd 0,80 m. Den vänstra av stenarna, U 207, är avslagen upptill till vänster, men skadan är relativt obetydlig. Också den andra inskriften är i stort sett väl bevarad.

Inskrift:

1. U 207:

ulfr · auk · þurmontr · auk · kamal · lata · reisa þisa · stina · þar + eftir · faður · sin ·

Ulfur ok Þormundur ok Gamall låta reisa þessa stæina þar æftir faður sinn.

»Ulv och Tormund och Gammal låta resa dessa stenar här efter sin fader.»

2. U 208:

ristu · merkj at · man · metan · sunir · alkoþir · at - sin · faður sterkar

(på de tre nedre korsarmarna:) usiti · rsti stina

*Ristu mæрки at mann mætan,
synir algoðir at sinn faður Sterkar.*

Viseti risti stæina.

»Minnesvård ristade åt märklig man,
fullgoda söner åt sin fader Sterkar.

Visäte ristade stenarna.»

Till läsningen: av **s**-runorna äro 35, 37, 59, 77, 91, 99, 107, 112, 115 av svensk-norsk typ, medan 31 och 54 ha »vanlig» form; alla **t**-runor äro »svensk-norska». Sk äro korta lodräta streck, med undantag för sk efter 44 **r**, som är ett kors, och sk efter 90 **t**, som utgöres av ett horisontellt streck. Säkert stungna äro endast följande runor: 29, 45, 63, 73 och 101 **e**. Inskriften börjar utan sk. 11 **m** har under bst en extra bst, som korsar hst. Troligen har ristaren först glömt **m**-runan och börjat rista det följande **o**:et. När han upptäckte sitt misstag, ändrar han runan till ett **m** och insätter den »överhoppade» **o**-runan i den korsande runslingan. Av 32 **a** har endast ett kort stycke nedtill bevarats; stenen är på denna punkt avslagen. Samma skada har också tagit bort övre delen av 33 **p**; troligen har här även ett sk försvunnit mellan 32 **a** och 33 **p**. 35 **s** är säkert (sv.-no.). 39 **i** är ej stunget. Mellan 43 **a** och 44 **r** är avståndet ovanligt stort; dock finnas inga spår av ristning i mellanrummet. 50 **a** är obetydligt skadat nedtill. Runorna 57 **r** och 60 **t** gå ej ned till slinglinjen, vilket troligen ej beror på någon skada utan på att de av ristaren aldrig huggits längre. 65 **k** och 66 **i** äro lätt skadade upptill. Efter 66 **i** är ytan ojämn 10 cm.; intet spår av sk efter 66 **i**. 69 **m** lutar starkt på grund av att ristaren har velat undvika en ojämnhet i stenytan. I 72 **m** äro bst något grunt huggna, dock säkert **m**. 74 **t** är skadat i toppen; bst äro svaga. Möjligen spår av sk omedelbart före 99 **s**. 106 **u** har hst skadad på mitten. 112 **s** är säkert (sv.-no.). 114 **i** är genom flagring lätt skadat nedtill. Mellan 116 **t** och 117 **i** är avståndet stort på grund av att stenytan där har varit otjänlig för ristning.

Hadorph och Peringskiöld: Sk saknas efter 4 **r**, 7 **k** och 15 **r**; 32 **i**, 33 **k**, 35 **n**, 37 **i**, 45 **i**, 48 **i**; 59 och 77 **s** (sv.-no.); 72 **i**. R. 85 anges som skadad, med endast övre bst i behåll. 106—110 **ikiti**, 111—114 **riti**. — Dybeck: Sk efter 7 **k** saknas; 35 **n**, 45 **i**; sk saknas efter 48 **r**. 72 **i**, 112 **i**. — Brate: Sk saknas efter 7 **k**; 35 **n**; 112 **i**; 115—119 läses **steina**.

57—61 **ristu** bör väl uppfattas som en form av *rista*, 'rista', eftersom objektet är *mærki*. Det är emellertid ej uteslutet, att ordet här kan vara en form av verbet *ræisa*, 'resa'. — Visäte hoppar vid två tillfällen över ett **i** framför **s** (**usiti**, **rsti**). — 72—76 **metan** har diskuterats. Dybeck läser ännu i *Sveriges runurkunder* (1868) **ietan**, men rättar (i *Runa*, fol. s. 71) efter kontroll sin läsning. I uppsatsen »Roslagen. Antiquariska anteckningar» skriver han: »Runstenen vid Rockelstad i denna socken granskades å nyo i anledning af ett utaf andre anmärkt fel i min uppfattning af inskriften (mitt $\uparrow\uparrow\uparrow$ i stället för stenens $\Upsilon\uparrow\uparrow\uparrow$), icke för det att jag be-
tviflade rättelsens riktighet, utan emedan jag ville ytterligare förvissa mig om dunkelheten af Υ -kännestrecket, hvilket verkligen finnes *prickadt* i min första kalkering af ritningen, men sedermera ströks, enär till dunkelheten kom att jag då icke visste något att invända mot forne runlärdes godkända *ietan*. Mina öfriga rättelser funnos riktiga.» C. C. Rafn diskuterar ordets betydelse: »*ietan*, som der staaer, kan ikke være af *ítr*, præstans, som i ack. maatte hedde *ítran*; man maa derfor vist her gjentage $\uparrow$ fra det foregaaende Ord og læse *njótan* eller *nýtan* af *njótr*, *nýtr*, duelig.»

metan är ack. sg. m. av adj. *mætr*, »anselig, værdifuld, fortrinlig, fortjent til Høiagtelse og berømmelse» (Fritzner). Det är eljest ej belagt i svenska källor.

Alla tidigare undersökare ha egendomligt nog läst 33—36 **pina**, en felläsning som föranlett en ganska kuriös diskussion. Stephens har utgått från den läsningen, då han, genom att kombinera den med en annan felläsning (**k** i st. f. **p**), erhåller »ordet» **kina**. (Att 33 **p** kan komma att uppfattas som **k** beror på att runan skadats upptill, se ovan.) »Kinn-stina þar (= Gin-or Ken-stones, block-stones or marking-stones, these, acc. pl.) is a parallel expression occurring on the one of the two Rockelstad stones, Upland». »The word *kinn* is quite plain in Bautil, but Liljegren has misread it *pisa stina þar*, which is nonsense» (ONRM 2, s. 927). I ONRM 3, s. 358 översätter han den inledande inskriften: »Ulf eke Thurmont let raise ken-stones (mark-stones) these after father sin (their).» Han kommenterar ordet vidare: »*Ken-runes* are therefore runes

that *ken*, mark or commemorate, and are equal to the older GIN-RUNES, while a KENSTONE is a memoreal so markt and uncommon that it shall remain as a lasting honor-pillar to the deceast.» Bugge anmärker (i *Runverser*, s. 100), att denna läsning »paa Grund af **a** i **kina**» är »usandsynlig».

par är adverb och har i detta fall betydelsen 'här'. Adverbet *par* betyder annars 'där'; det förekommer i U 29 med den temporala betydelsen 'därpå'.

U 208 är avfattad i metrisk form. Inskriften utgör en helming i fornyrdislag med en oregelbundenhet i sista versen. För att undgå »den uregelrette 4:de Verslinje» föreslår Bugge (*Runverser*, s. 100 f.) att uppfatta senare delen sålunda:

»*synir allgóðir*
at *sinn faður*
Sterkar, Véseti
ri[s]ti stæina.»

Men han invänder själv, att »det logiske Forhold taler herimod. Jeg finder det sandsynligt, at Runeristeren har efterlignet et ældre Vers, hvori det hed

synir allgóðir
at *sinn faður* C 3

uden Tilføielse af Navn.»

Även den sista av Bugge föreslagna utvägen torde icke vara alldeles nödvändig att tillgripa, då svenska paralleller till det senare versparet kunna uppletas. Jfr t. ex.

Synir gærðu
at *sinn faður sniallan* (Sö 145).

Ulf är ju ett mycket vanligt namn, och *Gamall* förekommer ett 10-tal gånger i inskrifter, se Sö 312. *Þormundr* har däremot uppenbarligen varit ett relativt sällsynt namn. Det är endast belagt fyra gånger i runmaterialet, se U 176. Vokalen i senare sammansättningsleden tecknas med **o**-runan, vilket är enda gången i detta namn. I U 180, vilken ristning också säkerligen har utförts av Visäte, förekommer emellertid namnet *Ærnmundr* skrivet **erinmontr**. Visäte brukar stundom **o**-runan, där man skulle ha väntat **u** (se E. Brate, *Svenska runristare*, s. 74). Det torde därför vara oförsiktigt att som Brate (*Runverser*, s. 100, not 9) på denna grund räkna med en uttalsförändring: »Detta uttal, som väl möjliggjorts genom den senare sammansättningsledens obetonhet, torde vara förstadiet till det *-man*, hvartill enligt O. Nielsen, *Olddanske Personnavne* s. 115 *-mundr* utvecklar sig.» Det är försiktigare att här räkna med en ristares tillfälliga skrivsätt eller skrivvanor och icke därav draga allmänna slutsatser.

Faderns namn *Sterkarr* är sällsynt i runinskrifter. Det förekommer på två andra Visätestenar, L 49 och L 50 Kålsta, Höggeby sn (samma person), och på Öl 13 (*Styrkarr*), se *Runverser*, s. 101.

De båda runristningarna ha sålunda utförts av Visäte, vilkens verksamhetsområde huvudsakligen har varit Vallentuna härad. Han har i U 208 tecknat sitt namn **usiti**. I andra inskrifter skriver han det **uisiti**, **uiseti**, **uisti** (se Sö 205, s. 181; där uppges emellertid oriktigt, att den här behandlade inskriften har formen **uisiti**). Ristarens namn skrives sålunda på fyra olika sätt.

Många för Visäte karakteristiska drag återfinnas i dessa inskrifter. Han använder svensk-norska **t**- och **s**-typer, men det är anmärkningsvärt, att han vid två tillfällen i U 207 ristar »vanliga» **s**-runor. I några inskrifter använder han visserligen den sistnämnda typen, men

han brukar icke i samma inskrift använda båda runformerna. — I U 207 och 208 ristar han i båda fallen **stina**, medan han annars ofta tecknar *æi*, även i detta ord, med **ei** (se U 74). **eftr** är den hos honom vanliga skrivningen. För **æ** brukas ofta **r**. I **pisa stina** har Visäte den ordföljd, som i regel möter i hans inskrifter. Verbet »låta» står hos honom ofta i presens. Sk har formen av ett kort lodrätt streck, med undantag för ett sk, som utgöres av ett kors; exempel finnas i hans signerade ristningar på att han brukar båda sk-typerna. I U 208 förekommer även ett horisontellt streck som sk, se ovan. U 74 har Visäte också signerat på korsarmarna. (Jfr E. Brate, *Svenska runristare*, s. 74; von Friesen behandlar Visätes stil i *Upplands runstenar*, 1913, s. 63 f.).

På grund av att dessa stenar äro ovanligt små, gör Visätes karakteristiska ornamentik här ett något förkrympt intryck. Ristningen skulle ha krävt en större yta för att komma till sin rätt.

209. Veda, Angarns sn.

Pl. 131.

Litteratur: D 2:116. G. O. Hyltén-Cavallius, Brev till Bror Emil Hildebrand $\frac{1}{2}$ 1863 (ATA); R. Dybeck, Berättelse för år 1868 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 10; S. Bugge och E. Brate, Runverser (ATS 10), s. 340; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA), Sverges runinskrifter (1922), s. 69, Svenska runristare (1925), s. 12; O. von Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 53; Oscar Montelius, Svenska runstenar om färder österut (i: Fornvännen 1914), s. 101; F. Braun, Das historische Russland im nordischen Schrifttum des X.—XIV. Jahrhunderts (i: Festschrift für Eugen Mogk, 1924), s. 164; S. B. F. Jansson, Runhällen vid Veda (i: På skidor 1939, s. 286 f.).

Äldre avbildningar: Teckning »gjord af en alldeles oöfvad Runläsare» (ATA); Dybeck, D 2:116 (även hos Montelius a. a.); Brate foto 1904 (ATA); Jansson foto 1938 (ATA); C. Claesson foto (hos Jansson a. a.).

Runhällen är inhuggen i en brant sluttande berghäll, ungefär 125 m. VNV om Veda gård, 6 m. V om ängen och 16 m. N om den väg, som från gården går i västlig riktning. I skogsbacken bakom hällen är ett gravfält.

Första gången hällen omnämnes är i ett brev (1. februari 1863) från G. O. Hyltén-Cavallius till riksantikvarien Bror Emil Hildebrand. G. O. Hyltén-Cavallius skriver: »Då man hittills, så vidt jag har mig bekant, icke funnit Run-inskrifter inhuggna i klippor och fasta berghällar, torde det för Tit. samt för K. Antiquitets- o. Witterhets-Akademien måhända vara af något intresse att erfara, det en sådan, *hittills okänd* runskrift förekommer å ett *sluttande berg* å gården Veda, i Angarns socken af Roslagen, blott omkring $2\frac{1}{2}$ mil ifrån Stockholm. För att förvissa mig om uppgiftens tillförlitlighet, har jag genom en alldeles oöfvad runläsare låtit taga en afritning af den nämnde runskriften, hvilken afskrift jag har äran innesluta. K. Akademien behagade sjelf deraf kunna döma, om den ifrågavarande run-slingan möjligen förtjenar att af sakkunnig person granskas och noga aftecknas, för att sålunda tjena såsom bidrag till vårt lands Runologi.»

Under sådana omständigheter är det anmärkningsvärt, att Dybeck i berättelsen för år 1868 skriver: »Vid en af dem (hednagravarna) fann jag en märkvärdig hittills obekant runhäll med fullständig inskrift, hvilken finnes afritad i årets Runhäfte.» Dybeck uppger (D 2:116) som nyfunnen »en runristad berghäll bland hednagrafvar i så kallade Fårfällan, en bergig mindre beteshage vester om Veda gård».

Höjd 0,90 m., bredd 1,82 m. Ristningen är i stort sett väl bevarad; endast ormhuvudet har skadats. Ristningslinjerna äro relativt grunda, vilket föranlett Hyltén-Cavallius att på den »oöfvade runläsarens» avritning anteckna: »Runorna så lätt inhuggna i berget, att de blott vid klart väder framträda fullt tydligt.»

Inskrift:

purtsain × kiarþif × tir irenmunt × sun sin aukaubti þinsa bu × auk × aflapi × austr × i karþum
 5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60   65

Þorstæinn gærði æftir Ærinmund, sun sinn, ok kœypti þenna by ok aflaði austr i Garðum.

»Torsten gjorde [minnesvården] efter Ärmund, sin son, och köpte denna gård och förvärvade [rikedom] öster ut i Gårdarike.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. 5 **s** har formen $\mathfrak{h}$; i 20 **r** är bst:s nedre del skadad genom flagring. 21 **e** är osäkert; efter 32 **n** finnes en fördjupning i stenytan, som möjligen är spår av ett sk. — Teckning 1863 (ATA): 21 **i**, 35 **a**; runorna 48—50 ha överhoppats; 63 **k** har ej observerats. — Dybeck: Sk efter 15 **f** saknas; 21 **i**; sk efter 47 **u** saknas. — Brate: 5 **s** uppfattas som $\mathfrak{h}$; sk efter 32 **n** (uppfattas som en punkt); sk efter 47 **u** saknas i anteckningarna men syns på bilden.

Skiljetecknen användas i denna inskrift på ett anmärkningsvärt sätt. I runföljden 9—18 **kiarþif × tir**, där 14 **i** skall läsas två gånger, har sk placerats efter 15 **f**. I den sats, som bildas av runorna 33—47 **aukaubti þinsa bu**, där 35 **k** skall dubbelläsas, förekomma inga sk, medan där emot i den avslutande satsen — runorna 48—68 — sk ha utsatts på vanligt sätt. Denna sista mening har med all sannolikhet en avsiktligt poetisk form, vilket redan påpekats i *Runverser* (s. 341):

*ok aflaði
 austr i Garðum.*

I namnet *Þorstæinn* har ristaren kastat om **s** och **t**. En liknande felristning förekommer visserligen flerstädes, men det torde ej finnas anledning att med Carl Säve tro, att detta beror på växlande uttal. »*Tsain*, för *stain*, liksom *tsin*, för *stin*, tyckes icke bero på felristning, utan på vexlande uttal, då man finner detsamma på runstenar både i Jämtland, Lilj. 1085, och i Östergötland, Lilj. 1117 och 1119» (*UFT* h. 3, s. 10). Anledningen till dessa skrivningar är väl att söka i att ristaren har misslyckats med ljudanalysen.

De båda namnen *Þorstæinn* och *Ærnmundr* förekomma även på en runhäll (U 360) vid Gådersta i Skepptuna sn, två mil fågelvägen N om Veda. Redan Dybeck (D 2: 152) identifierar de i dessa inskrifter förekommande personerna med varandra: »Sannolikt är denne fader Thorsten den samme som till sonen Ernmunds minne ristat den nyfunna runhällen vid Weda i Angarns socken.» v. Friesen konstaterar: »Denne Torsten var ursprungligen hemma i Gådersta i Skepptuna socken, där han till minne af sonen Ærinmund och fadern Gerbjörn utfört en med den nyssnämnda likartad ristning i fast berg», se nedan U 360.

Någon runristare med namnet *Þorstæinn* känner man icke till från några andra inskrifter, och Brate upptager honom ej bland svenska runristare. Om namnet *Ærnmundr* se U 15.

Bugge (*Runverser*, s. 341) anser det möjligt, »at Sönnen (ikke Faderen) skal forstaaes som Subject for **kaubti** og **aflapi**. I saa Tilfælde maa oversættes: og han kjøpte, d. e. som kjøbte». Samma mening uttalar F. Braun: »ein Ærinmund (oder Þorstein, es bleibt unklar, ob sich das Verbum auf Vater oder Sohn bezieht) hat sich die Mittel zum Ankauf seines Gehöfts in Russland als Kaufmann oder Söldling erworben». Inskriftens formulering synes emellertid icke tillåta någon större tvekan. Det torde vara ganska säkert, att Torsten är subjekt till alla tre verben.

Verbet *kaupa* är eljest icke belagt i runinskrifter av denna karaktär. Huruvida skrivningen **kaubti** återger ett uttal *kaupiti* eller *kœypti* kan naturligtvis ej med säkerhet avgöras, se *Runverser*, s. 341.

Den gård som åsyftas i inskriften är naturligtvis *Veda* (i *Widha* ^{5/10} 1392).

Verbet *afla* 'förvärva', förekommer ytterligare endast en gång i en runinskrift (L 729 Urlunda bro, Tillinge sn): *aflaði uti Grikkium arfa sinum*.

Uttrycket *austr i Gardum* förekommer i alldeles samma form på Turingestenen (Sö 338). Se f. ö. S. B. F. Jansson, *Runstenen i Stora Rytterns kyrkoruin* (i: *Västmanlands Fornminnesförenings årsskrift* 1941—1942), där en fullständigare redogörelse för uttrycket förekommer.

210. Åsta, Angarns sn.

Pl. 131, 132.

Litteratur: B 96, L 474, D 2:117. J. Peringskiöld, F 1 5:1 bl. 20, Monumenta 3, bl. 197; O. Celsius, SR 2, s. 93, 625; UFT h. 3 (1873), s. 9; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 104.

Äldre avbildningar: Peringskiöld, teckning (i F 1 5:1), träsnitt (i F 1 5:1, Monumenta och B 96); Brate foto (ATA).

Ristningen finnes på en berghäll vid en landsvägsbro 225 m. V om Åsta, 8 m. N om landsvägen Angarns kyrka—Vallentuna kyrka. På hällens östra sida går ett dike, där förr Hackstäckebäcken runnit. Dybeck uppger, att ristningen »är i en klippa, som finnes invid en bäck i Åstads norra gärde, mot ängen». Ristningen är djupt huggen och väl bevarad. Övre delen av ristningsytan är nästan horisontal, medan den nedre delen sluttar 45° mot horisontalplanet. Ristningens nedre kant ligger två meter över dikets botten.

Ljusgrå granit. Höjd 1,53 m., bredd 1,40 m.

Inskrift:

finuipr · auk · hulmkair · litu · kera · merki - at - hulmkut · faður · sin · ipinui · at · bonta sin ·
           5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60
 ybir · iak
 65   70

Finnviðr ok Holmgæirr letu gærra mærki at Holmgaut, faður sinn, Hedinví at bonda sinn. Öpir högg.

»Finnvid och Holmger läto göra minnesmärket åt Holmgöt, sin fader, och Hedenvi åt sin make. Öpir högg.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. Detta har i regel formen av ett kort lodrätt streck; efter 31 i och efter 33 t äro de dock närmast horisontala, och efter 45 r och 48 n gå de snett ned åt höger. I 6 p går bst ned till ramlinjen; i 7 r går bistavens översta led i den långa spricka, som löper genom ristningen. 15 k och 23 k äro ej stungna, medan däremot 24 e och 28 e äro tydliga; de äro stungna med korta tvärstreck. 38 k har huvudstavens övre del bevarad i kanten av en triangelformad flagring. Bst är också synlig i kanten av samma skada. 57 b är oskickligt hugget; 64 n har bst endast till höger om hst; 65 y är tydligt stunget; sk efter 68 r är osäkert; 71 k är vändruna. — Peringskiöld: 65 u; sk saknas efter 68 r. — Dybeck: sk saknas efter 7 r, 31 i och 68 r.

Inskriftens anordning med slingan i tre ungefär lika stora ringar är typisk för Öpir. Korset är, som redan O. Celsius anmärker, »simpelt». Den sista runan vändes här av Öpir (jfr U 229).

Finnviðr är väl styrkt i runinskrifter, se Sö 190. Namnet *Holmgæirr* (nsv. *Holger*) är redan i runinskrifter ett vanligt namn, se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 105, och Sö 210. Däremot är *Holmgautr* sällsynt. Namnet är ej belagt i medeltida källor men förekommer på en västmanländsk runsten (L 1005), där det skrives *hulmkoatr*.

Lika sällsynt är kvinnonamnet *Hedinví*. Sammansättningar med *Hedin-* bilda namn som äro typiskt svenska (se Wessén a. a., s. 104). Även detta namn är endast känt från två inskrifter. Det andra belägget finnes på en runsten vid Gällsta i Vallentuna sn (U 231). Den runstenen

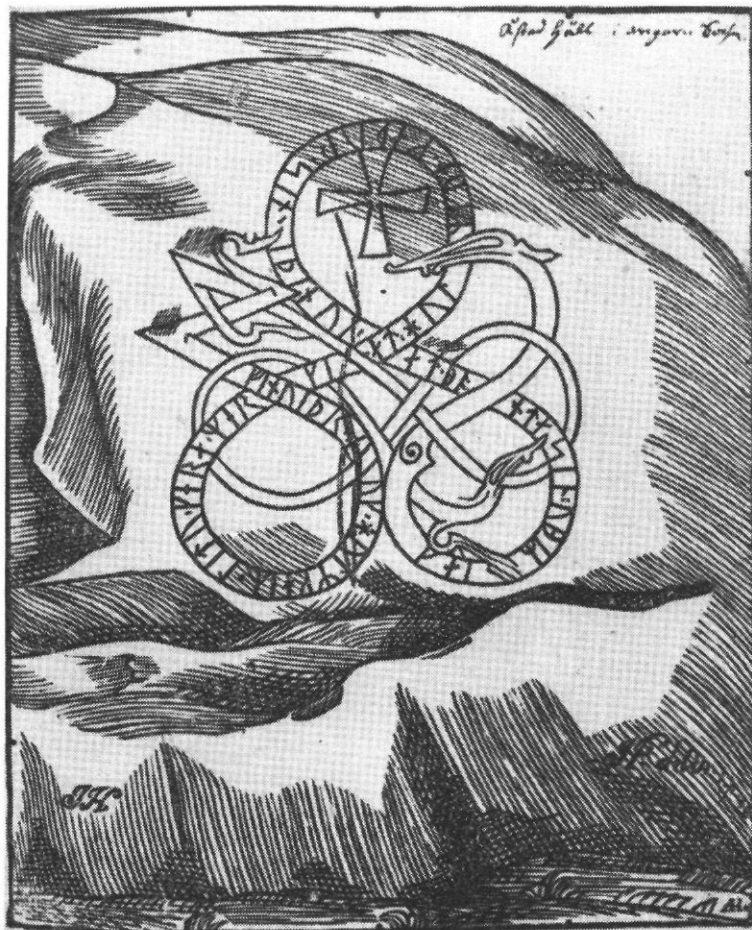

Fig. 203. U 210. Åsta, Angarns sn. Efter B 96.

är också, ehuru osignerad, med all sannolikhet ristad av Öpir. Kvinnonamnet skrives i båda inskrifterna alldeles lika.

Gällsta ligger 8 km. (fågelvägen) V om Åsta. Under sådana omständigheter — samtidigtheten, namnets sällsynthet, det korta avståndet mellan gårdarna — förefaller det mig högst sannolikt, att dessa båda belägg för namnet *Hedinvi* syfta på samma person. Holmgöt i Åsta har varit gift med Hedenvi Halvdansdotter från Gällsta, jfr U 229 och U 232 (släkttavlan s. 386).

211. Örsta, Angarns sn.

Litteratur: R. Dybeck, *Runa* (fol.) 1, s. 71, 77, f., 2, s. 18; UFT h. 3 (1873), s. 10 f.; E. Brate, *Anteckningar* 1904 (ATA).

Avbildningar: Dybeck a. a. pl. 17 (nr 17); Brate foto (ATA).

Runstenen omtalas första gången av Dybeck, i hans anteckningar från en antikvarisk resa i Roslagen 1872 (tryckt i *Runa*, fol.): »Jag upptäckte vid besök i gårdarne runstenen N:o 17, styckad i två delar, och var sysselsatt med att taga aftryck af ristningen, då en af de närvarande, en äldre kvinna, utan omsvep sporde: Ska han ta 'n *mä sammä*? Jag: få se när jag slutat. Hon: ja, ja' går in te far å rågör så längje ... (återkommen): jo si vill han ha bara ena stycke, så blir dä 40, men ska dä vara dä andra mä, så blir dä 50. Jag: *Riksdaler*? Hon: skulle föll vara så.» I uppsatsen *Nyfunne svenska runstenar* (i *Runa*, fol.) behandlar Dybeck Örstastenen, »hvars ursprungliga rum är obekant. Vid sönderslagningen hafva, till mehn för inskriften, som nu har tu oläsbara ord, några mindre stycken eller skärfvor affallit, hvilka sedermera förkommit. De behållne två delarne ligga till 'trampstenar' i orenligheten utanför fähuset till Örstads norra mellangård.»

Vid Brates besök (1904) låg runstenen »öfvertäckt af jord i foderladan till Örstads norrgård, förmodligen på samma plats, där Dybeck fann densamma. Foderladan hade sedan dess blifvit ombyggd och fått en annan riktning, så att runstenen, som förut legat utanför, nu blifvit inbyggd i ladan. Någon fornforskare hade efter Dybecks besök frågat efter stenen men då funnit blott det öfre, mindre stycket och låtit det ligga, där det låg under förklaring, att ingenting vore åt saken att göra, innan äfven det större stycket påträffades. Det mindre stycket uppdagades äfven nu med lätthet men först efter något gräfvande invid detsamma det större stycket, som hade sjunkit djupare. Runstensstyckena skola af arrendatorn på stället forslas ut ur ladan och läggas på en berghäll mellan denna och gården, där de synas blifva fredade för tillfällig åverkan.»

Så har emellertid tyvärr icke blifvit fallet. Runstenen är numera förkommen. Enligt uppgift av förre ägaren till Örsta norrgård har den för omkring 15 år sedan (omkring 1925) cementerats in i dörröppningen till en mjölkbod i ladugården. Den är därför tills vidare oåtkomlig för undersökning.

Rödaktig granit. Höjd 1,24 m., bredd 0,73 m.

Inskrift (enligt Brate):

iukrip · let · stain · h - kua · eftk · sbie ... in ·

5   10   15   20   25

Jofrið let stæin haggva æftir Spja[llbuða ... s]in.

»Jofrid lät hugga stenen efter Spjällbode, sin ...»

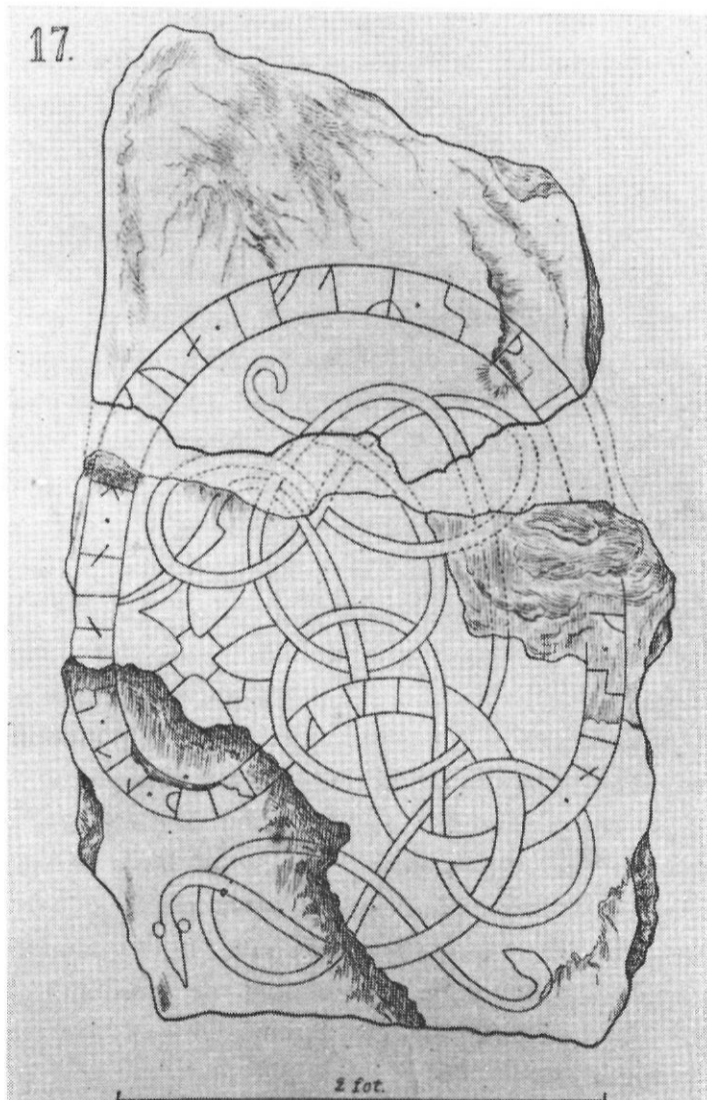

Fig. 204. U 211. Örsta, Angarnns sn.
Efter Dybeck, Runa (fol.) 1.

Till läsningen: Runan 3 läser Brate — liksom Dybeck — som **k**. Brate anmärker emellertid, att det icke är »alldeles uteslutet, att 3 **k** varit **f**, enär det inre af **k** är en rund knöl och det kan tänkas, att det öfre kännestreckket till **f** varit grundt och blifvit afnött, såsom förhållandet måste ha varit med kännestreckket till **t** i **stain**. För fingret kännes verkligen en svag fördjupning på detta ställe, hvilken fördjupning dock icke i och för sig vore nog att antaga kännestreck». I 6 **p** saknas nedre delen av hst på grund

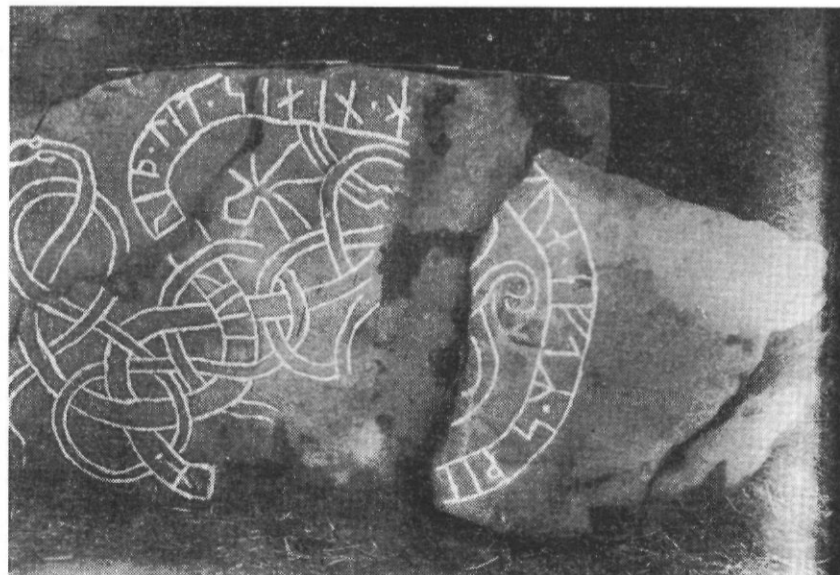

Fig. 205. U 211. Örsta, Angarnns sn.
E. Brate foto 1904.

av en skada i stenen, som också kan ses på Dybecks teckning. 8 **e** har, enligt Brate, »afgjordt prick». 11 **t** har förlorat bst; liksom de båda andra **t**-runorna i inskriften har den väl haft bst endast på vänstra sidan av hst. 15 **h** har förlorat bst på högra sidan om hst. 17 **k** har förlorat hst i brottet. 20 **e** är, enligt Brate, stunget. Om runorna 24—29 skriver Brate: »Af det följande namnet äro fyra runor bevarade. Den första är tydligen **s**, den andra lika tydligt **p** d. v. s. **b** med blott öfre ringen, af den nedre finnes intet spår. Namnets tredje runa är **i** och den fjärde **e** med pricken vid stafvens öfversta tredjedel. Namnet torde varit **sbie**[**lbupa**]. I slutet af inskriften finnes **in**, som hört till [**s**]in.»

Dybeck: 8 **i**, 20 **i**; av det sista namnet har han endast 24 **s**, men däremot läser han ett **k**, ett **sk** och ett **s** omedelbart före 28 **i**.

Det första namnet, som av både Dybeck och Brate har lästs **iukriþ**, torde vara ett av ristaren avsett kvinnonamn *Iofrið*. En sådan uppfattning kan försvaras redan med utgångspunkt från Brates anmärkning till runan 3 (se ovan). Dessutom bör det observeras, att bst i runan 3 på fotot utgår långt ned på hst, från samma punkt på hst som undre bst i 21 **f**. Bst i den skadade runan 17 **k** utgår däremot betydligt högre upp. Läsningen **f** torde därför vara den riktiga. — Redan Dybeck har tydligen fått uppmärksamheten riktad på det första namnet. »Ett förslag att, om det hittills osedda **INÞRIÞ** icke vore antagligt, man i stället skulle kunna läsa **IN(ÞNRÞ)RIÞ**, antaget att ett inre kännestreck i runstenens **Þ** gott förloradt, är af prof. Stephens med rätta förkastadt.» I *Ytterligare rättelser och tillägg till Runas första samling* nämner emellertid Dybeck, att ett »sednare meddelande från prof. Stephens antyder att han föredrager namnet *Iufriþ* för *Iukriþ*. Namnets **Þ** måste då anses hafva alldeles förlorat sitt öfre eller inre kännestreck.» — Säve (*UFT* h. 3, 1873) uppfattar med tvekan i sin översättning namnet som *Jogerd*; han tillägger: »Det första namnet kan icke hafva varit *Iukriþ* och ännu mindre *Iufurfriþ*, hvaremot *Iufriþ*, Isl. *Iófrið*, vore mera antagligt, eller ännu hällre *Iukiriþ*, för *Iukirþ*, Isl. *Iógerðr*.» Namnet *Iofrið*, som troligen verkligen har stått på stenen, är eljest ej belagt i runinskrifterna. Det är emellertid väl styrkt från västnordiskt område. Andra namn med *Io-* som första sammansättningsled förekomma relativt ofta i svenska inskrifter.

Vad det senare namnet beträffar, anser Dybeck, att endast den första runan, 24 **s**, är fullt säker. Men han framhåller, att runan 25 »svårligen» kan »hafva varit någon annan än **þ**. Derefter följer en ytterst matt nedre del af en staf utan tecken till antagligt kännestreck, samt slutligen, vid öfverstyckets kant, äfven en staf, bättre behållen och som tyckes icke håller hafva egt kännestreck. Att sluta här af skulle här stått intetdera af de föreslagna namnen» — d. v. s. »**s**(**bialbupa** l. **sbiut**)», som Dybeck föreslagit i sin translitteration. »Men», fortsätter han, »högst sannolikt är att den dunkla halfstafven, hvilken står för nära sina sidorunor, bör alldeles utdömmas, då vi efter **þ** hafva säkra runan **l**. Prof. Stephens antager, med afseende å det knappa utrymmet, namnet **þ|l|l|↑** såsom säkerhet». — Säve framhåller (*UFT* h. 3, s. 11), att det »med *S* eller *Sb* börjande sista namnet kunde vara: *Sbiut*, *Sbak*, *Sbraka*, *Sba(n)ka*, *Spial-*, eller *Spilbupa*.» Brates läsning är sannolikt bättre än Dybecks. *Spiallbuði* är dessutom i Uppland väl styrkt (se U 88), medan däremot namnet *Spiut* ej har påträffats inom landskapet.

Man skulle ju vänta, att inskriften slutat med *bonda sinn*. Däremot talar dock dels, att det knappast har funnits plats för så många runor, dels att Dybeck på det skadade partiet läser ett **k** (**..k·sin·**). Han kompletterar slutet (**ma**)**k sin** och detta »godkänner» också Stephens (se Dybeck a. a., s. 78).

Ristningen förefaller av Brates foto att döma att vara klumpigt utförd. Sannolikt gör emellertid Brates uppmålning ej ristaren rättvisa.

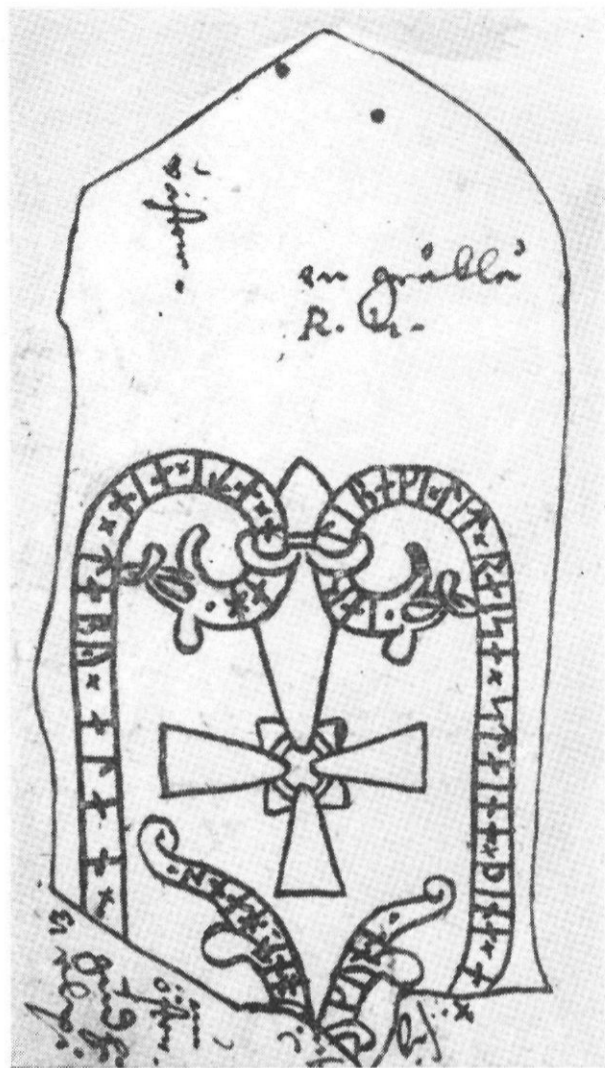

Fig. 206. U 212. Vallentuna kyrka.
Efter teckning av Aschaneus.

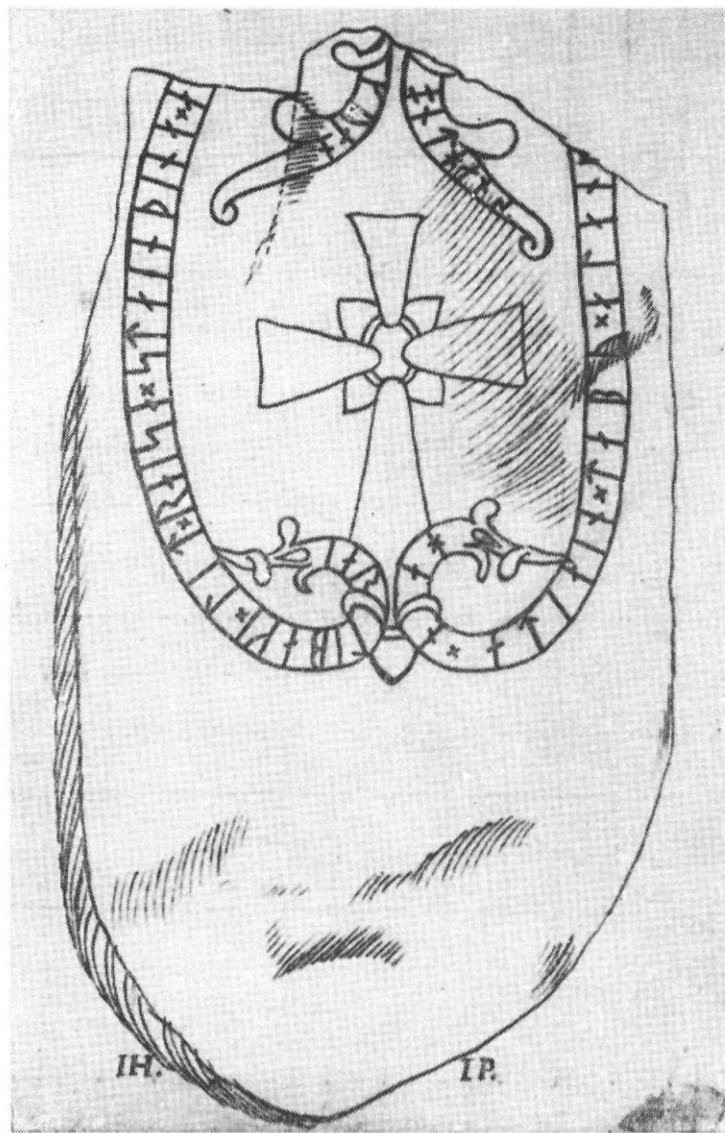

Fig. 207. U 212. Vallentuna kyrka.
Efter teckning av Peringskiöld.

212. Vallentuna kyrka.

Pl. 133, 134.

Litteratur: B 60, L 445. J. Bureus, F a 6 s. 87 n:r 198 (Bureus' egen uppteckning), s. 105 n:r 58 (Aschaneus), s. 141 n:r 27 (Axehjelm), s. 170 n:r 36 (Rhezelius), F a 5 n:r 437, F a 1 s. 98, F a 13 s. 235, F a 14 s. 80; M. Aschaneus, F b 18 s. 15 f., F b 12; J. Hadorph, Resejournal (i Peringskiölds Monumenta 3); J. Peringskiöld, F 1 5:1 n:r 13, Monumenta 3, bl. 156; O. Celsius, SR 1, s. 152, 2, s. 600, Acta Literaria Sueciæ 2 (1725—29), s. 279; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 107; R. Dybeck, Berättelse för år 1859 (ATA), Vallentuna sn, 1860 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 81; Upsala Nya Tidning $\frac{1}{2}$ 1905; E. Brate, Anteckningar 1908 (ATA), Sverges runinskrifter (1922), s. 120; O. von Friesen, Brev till Riksantikvarien $\frac{30}{8}$ 1905 (ATA), Upplands runstenar (1913), s. 16, 51 f.; S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeologmötet 1922), s. 131; Hans Brix, Studier i nordisk Runemagi (1928), s. 46; Erik Moltke o. Lis Jacobsen, Troldtal (i: Tilskueren, Kbhvn 1928, I, s. 167); Lis Jacobsen, Eggjumstenen, s. 78 f.; DR sp. 990.

Äldre avbildningar: M. Aschaneus, teckning (F b 18); Peringskiöld, teckning (i F 1 5:1), träsnitt (i F 1 5:1, Peringskiölds Monumenta och B 60); Brate foto 1908 (ATA); von Friesen foto (a. a.).

Runstenen står på kyrkogården, 6,5 m. S om kyrkan, på den plats, där vapenhuset har stått. Runstenen har legat som tröskel i vapenhuset, och när detta revs — efter åskeld 1856 — doldes stenen. Detta är förklaringen till att Dybeck ej kunde finna den vid sitt besök sommaren 1859, trots att han då varit »mest sysselsatt» med Vallentuna socken: »Liljegr. 445—46 och 47 funnos icke». —

Året därpå skriver Dybeck («Vallentuna sn», 1860): »alla runstenar i och vid kyrkan, med undantag af knutstenarne å tornet, vid sista reparationen för två år sedan förstörde.»

Runstenen återupptäcktes våren 1905, då man var sysselsatt med att gräva barngravar invid södra kyrkoväggen. Den restes samma år på fyndplatsen. Då baksidan kom i dagen, upptäcktes, att också den bar en runinskrift (B). Framsidans inskrift (A) var känd redan av Bureus, som anger stenens plats vara »utan för kyrkiedören». Axehiell antecknar: »Vthan för Walentuna wakenhuus dör», och liknande uppgifter lämna Rhezelius, Aschaneus, Hadorph («Resejournal»), Peringskiöld och Celsius.

Ljusgrå granit. (Aschaneus anmärker på sin teckning: »en gråblå R. 4.) Höjd (över markytan) 1,88 m., bredd (nedtill) 1,62 m. Framsidan är sliten genom nötning av kyrkobesökarna, medan baksidans yta är skrovlig och har en mörkare färgton. Toppen är avslagen, varigenom av A-inskriften 16 runor ha gått förlorade. B-ristningen har ej nått så högt upp på stenen, varför där ingen runa helt har förlorats genom denna skada. En spricka, som lodrätt går igenom stenen, fanns tydligen redan på 1600-talet. Sprickan kittades igen år 1928. På det hela taget äro inskrifterna annars väl bevarade, även om ristningslinjerna på A-sidan genom nötningen ha blivit mycket grunda.

Inskrift A:

× **iarlibaki** × **lit** × **raisa** × **stan** + **þina** × **a . . . kuan** + **han** × **ati** **ain** × **tabu** × **alan** × - . . . **ont** **hans** +

5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55

Inskrift B:

× **iarlabaki** × **lit** **raisa** × **stain** × **þin - at** **sik** × **kuikuan** × **auk** × **þinkstap** × **þina** × **karþi** + **auk** × **ain** **ati** +

60   65   70   75   80   85   90   95   100   105   110   115   120

alt hu - tari × **þita** +

125   130   135

A: *Jarlabanki let ræisa stein þenna a[t sik kv]kvan. Hann atti æinn Tæby allan. [Guð hialpi] and hans.*

B: *Jarlabanki let ræisa stein þenna at sik kvikvan, ok þingstað þenna gærði, ok æinn atti alt hundari þetta.*

A: »Jarlabanke lät resa denna sten efter sig, medan han levde. Han ägde ensam hela Täby. Gud hjälpe hans själ.»

B: »Jarlabanke lät resa denna sten efter sig, medan han levde, och han gjorde denna tingsplats, och ensam ägde han hela detta hundare.»

Till läsningen: 5 **i** är säkert; efter 21 **n** är ett sk av intresse: dess tvärramar äro horisontella, och det är större och, i mitten, något djupare än övriga sk. Ovanför korsets skärningspunkt går en grund stapel upp till ramlinjen. Korsets egendomliga form hänger säkerligen ihop med att ristaren glömt ett **i** i föregående ord (**stan**). Han har sannolikt velat rista **stain** men av förbiseende kommit att hugga bistaven för **n** på en orätt huvudstav. Det enklaste sättet att rätta felet var att förvandla den sista huvudstaven till skiljetecken. 26 **a** är säkert; efter 30 **n** är sk svagt; efter 47 **n** ett tydligt sk i brottets kant, och därefter kan man iakttaga ett centimeterlångt stycke av en hst vid övre ramlinjen. Efter 80 **n** är ytan skadad, varigenom en runa och ett sk gått förlorade; nedre delen av hst i 88 **u** lätt skadad. 127 **u**, 128 **n** och 129 **t** ha förlorat de nedre delarna. Av 128 **n** återstår endast hst ovanför bst, av vilken intet bevarats. Sk vid inskriftens slut lätt skadat.

Bureus: Runan 5 är rättad från **a** till **i**; runorna 27—30 och 48—55 ha ej iakttagits. Sk äro ofta förbisedda. — Axehiell: Sk framför 1 **i** saknas; 5 **a**; 21 **i**; sk efter 21 **n** uppfattas

som ett **n**, varefter ett sk tillfogas (**stain** ×). Sk efter 36 **i**; sk efter 43 **u** saknas men ett sk tillägges däremot efter 51 **t**. — Rhezelius: Sk före 1 **i** saknas; Runorna 18—21 läsas **staina** +; sk efter 36 **i** och efter 51 **t**. — Aschaneus: Runorna 18—21 läsas **staina** ×; (det sista a:et har bst vinkelrätt mot hst); 29 **n**; sk efter 36 **i**; 43 **y**. — Hadorph och Peringskiöld: sk före 1 **i** saknas; 21 **i**; följande sk som **n**; sk saknas efter 30 **n**, 47 **n** och 55 **s**. — Celsius: sk före 1 **i** saknas; ovanför 5 **i** skriver han »Sic». Sk saknas efter 30 **n**, efter 47 **n** och efter 55 **s**. — Brate: Runorna 18—21 läsas **stain**, och det följande sk saknas; sk efter 30 **n** saknas: det korta stycket av runan 48 har ej observerats (ej heller av någon läsare före Brate); sk efter 55 **s** saknas.

Det framgår tydligt, att A-ristningen redan på 1600-talet varit hårt sliten. O. Celsius, som läser inskriften den 3 juni 1727, är den ende i äldre tid, som har lyckats läsa runorna 18—21 så som de sannolikt skola uppfattas. I ordförbindelsen **at sik** och **ain ati** saknas sk, vilket är regel, jfr U 127, 164, 165 och 261. I detta enkla förhållande har emellertid en forskare nyligen velat se en genomtänkt beräkning. Den danske litteraturhistorikern Hans Brix behandlar B-inskriften i sina *Studier i nordisk Runemagi*, s. 46. Han påpekar där: »De enkelte Led af Indskriften har henholdsvis 8 og 4 og 6 Ord. Runetallene er for disse tre Grupper 38 + 20 + 23. Dette giver ialt 81 Runer, hvilket maaske er Gækketal; man havde ventet Tallet 80. Fradraget imidlertid Rejserens Navn (**iarlabaki**) 9 Runer, faas Tallet 72. Stenen har i alt vistnok haft 15 Kors som Skilletegn. Lægges dette Tal til Runetallet 81, fremkommer det magiske Tal **96**.» Beräkningen av dessa talvärden bygger otvivelaktigt på rena tillfälligheter och överhuvudtaget kan sägas, att Brix med orätt hävdar »Talberegningens Tilstedeværelse ogsaa i almindelige berettende Indskrifter.» (Jfr Erik Moltke o. Lis Jacobsen, *Troldtal*, s. 155 f. och Lis Jacobsen, *Eggjumstenen*, s. 78 f.)

De partier av inskriften, som ha gått förlorade genom att toppen slagits av, kunna med full säkerhet utfyllas, vilket f. ö. redan Aschaneus gjorde. Dessutom anmärker han vid sidan av sin teckning: »Maken mot denna sten, mäd sliik figgur fins i Fredstad K. mur.» Aschaneus syftar på den numera icke tillgängliga Jarlabankestenen U 261.

Om *Jarlabanke* se U 142. Om *Täby* se O. v. Friesen i *Namn och Bygd* 18 (1930), s. 93, och E. Hellquist, *De svenska ortnamnen på -by* (1919), s. 28. Om Jarlabankeinskrifternas enformighet se U 164 och 165 (s. 248) och om ordföljden U 127.

Ristningen B lämnar ju i sin senare hälft två märkliga upplysningar. Redan 1905 diskuterar v. Friesen i en artikel i *Upsala Nya Tidning* (signerad Fr.) med anledning av upptäckten, att stenen hade ristning även på baksidan, innebörden i inskriftens *hundari*.

»Täby låg i gammal tid i Valenda, d. v. s. Vallentuna, hundare, och det måste vara detta, som här åsyftas, ett antagande, som bekräftas däraf, att Jarlabanke och anhöriga till honom vid hundarets gamla nordgräns — Hargs kvarn — på betydligt afstånd från släktens stamhåll Täby låtit utföra minnesristningar öfver nära fränder. Den nya inskriften styrker sålunda tillvaron redan i 1000-talets Upland af en jorddrott, hvars egendommar i ytvidd synas ha öfverträffat äfven våra största nutida jordagods. Visserligen omfattade Vallentuna härad kanske icke på denna tid fullt samma område som några århundraden senare — under unionstiden —, då dit hörde ej mindre än åtta kyrksocknar, men det har varit betydande nog, då det ungefärligen utgjort, åtminstone med hänsyn till den odlade jordens värde om också icke i ytvidd, en åttondel af hela det gamla Attundaland — Uplands sydligaste härader.» I *Upplands runstenar* (1913, s. 52 f.) tager v. Friesen åter upp frågan, vilket hundare som åsyftas. Om diskussionen se U 142, s. 212 f. Säkerligen bör inskriftens sista mening *ok æinn atti alt hundari þetta* ses i samband med det omedelbart förut lämnade meddelandet *ok þingstað þenna gærði*.

I den ovan citerade tidningsartikeln i *Upsala Nya Tidning* kommer v. Friesen också in på frågan om inskriftens *þingstaðr*. »Ordet *tingstað*, som i urkunden nämnes, betyder *tingställe*. Troligen få vi dock icke uppfatta inskriften så, som om Jarlabanke lät iordningsställa en tings-

plats åt det hundare, hvars jord han ägde.» v. Friesen hänvisar till Bällsta-stenarna »hvilkas sammanhängande inskrift omtalar, att tre bröder till minne af sin fader Ulf läto på platsen göra en 'tingstad'. Härmed åsyftas tydligen en präktig fyrkantig stensättning, som ligger omedelbart intill runstenarna», och därav drager v. Friesen den slutsatsen, att *Þingstaðr* också kan ha betydelsen »stensättning af viss form, som erinrade om det inhägnade, fredlysta tingsställets. — Hvar Jarlabankes omtalade stensättning varit anbrakt, veta vi icke, då stenen säkerligen redan under medeltiden blef förd från sin ursprungliga plats för att tjäna som dörrhäll framför kyrkans vapenhus.» — Denna uppfattning har v. Friesen lämnat, när han nästa gång uttalar sig i frågan. Han framhåller (*Upplands runstenar*, s. 53 f.), att »då tingsplatsen omtalas i samband med hundaret, bör det tydligen vara dettas tingsplats som åsyftas. Som sådan har i gammal tid tjänstgjort ett ställe midt i häradet, nv. om Vallentuna kyrka vid skälet mellan vägarna till Lindö gård och Hammarby kyrka, hvilket ställe år 1906 ännu af gamle dödgärfvaren Lund i Vallentuna kallades Tingsväll, sannolikt samma plats, som av Salvius i hans *Upplandsbeskrifning* kallas Tingsvall. Man kan invända, att då stenen är använd vid kyrkans byggande och dit tagen från annan ort, man icke kan veta, att det varit Vallentuna tingsplats som åsyftas. Det må emellertid erinras om, att stenen måste ha stått inom det område, där de öfriga Jarlabankestenarna äro lokaliserade, men detta område är nuvarande Vallentuna härad och Täby socken. Nu räknades under senare medeltiden Täby sn till Vallentuna härad. Alltså måste det i hvarje fall vara dess tingsplats som åsyftas. Här på Tingsväll, som Jarlabanke iordningställt, reste han ock en sten, som vittnade om hans rikedom och om det gagn han gjort det allmänna.» Det ställe hos Salvius, som v. Friesen åsyftar, lyder: »Likaledes är ock i denna Socken et ställe med Stenar omlagt, som kalles Tingsval; emedan der fordom blifvit Ting hållit under bar Himmel. Nu skal Vallentuna Härad's afrättsplats vara på samma ställe.»

En annan uppfattning om tingsplatsens läge uttalar S. Lindqvist. Han menar, att den »rimligtvis» har legat »på samma plats, där senare Vallentuna kyrka byggdes. Invid denna häradskyrka hölls i varje fall ting år 1431» (jfr Styffe, *Skandinavien under unionstiden*, 3. uppl. 1911, s. 369 not 4). Vid Bällsta, 2 km. SSV om Vallentuna kyrka, ligger emellertid en gammal tingsplats, enligt runstenarnas vittnesbörd anlagd av tre söner till Ulv i Skålhamra. Den släkten har säkerligen varit mäktig, före Jarlabanke troligen traktens inflytelserikaste släkt. Bällsta-stenarna torde vara högst en mansålder äldre än U 212, och det förefaller naturligt, att Jarlabanke av personliga skäl har iordningställt den nya tingsplatsen, som icke var knuten till Skålhamrasläkten. »Man kan lätt tänka sig, att den skrytsamme och om sitt eget eftermäle så angelägne Jarlabanke ej med blida ögon kunde betrakta detta monument och läsa dess utmanande inskrift. Vad var naturligare för honom än att ersätta den vid Bällsta inrättade tingsplatsen med ännu en ny»...

Bällsta tingsplats skulle då endast ha varit i bruk under en mansålder. På gamla kartor har tyvärr ännu ej namnet *Tingsväll* kunnat återfinnas. I en urkund från 1354 (*SD* 6, s. 505 avskr.) omtalas »prætorium apud Guldbro in Valendahundare». I *Ransakningarna* meddelas (under Fresta sn), att »Hoos LänsMannen i Odenslunda finnes 2^{ne} åldrige Bref om någre Hundrade åhr opå Tingz Platzen i Häradet som då skulle wara wijdh Gulebroo der nu ähr Rätteleplatzen». I närheten av Gullbron på Lindö ägor har sålunda under medeltiden Vallentuna hundaresting hållits. Sannolikt är det samma plats NV om Vallentuna kyrka, vid vägskälet mellan häradsvägen västerut till Fresta och Hammarby och vägen till Lindö, som år 1904 för v. Friesen utpekats såsom Tingsväll. Det förefaller troligt, att det var på detta ställe, som Jarlabanke en gång har låtit iordningställa tingsplats. Till denna förde västerifrån över Gullbron vägen från hundarets västliga delar, och här vid denna bro ha 3 runstenar (U 236—238) och en sten utan ristning stått resta. Ett par hundra meter Ö om Gullbron har vid denna viktiga väg sannolikt ännu ett runstensmonument funnits (U 239).

213. Vallentuna kyrka.

Pl. 138.

Litteratur: E. Brate, Berättelse öfver resa för undersökning och afbildning af runristningar sommaren 1904 (ATA); Handling (i ATA).

Äldre avbildning: Brate foto 1908 (ATA).

På ett av Brates fotos (1908) av U 212 ser man tre små runstensstycken. Brate hade, då han tog bilden, placerat dem tillsammans på stenens toppyta. Bitarna ha uppenbarligen ej hört till U 212. I sin reseberättelse 1904 meddelar Brate: »I sakristian förvaras tre stycken af en tunn runsten, funna i en graf.»

Vid inventeringen av runinskrifterna i Stockholms län 1935 kunde endast ett av de små fragmenten återfinnas. Det infördes 1942 till Statens Historiska Museum. *Inv 22867.*

Grå granit. Mått 0,17 × 0,18 m.

Läsning:

k × s

Till läsningen: nedre delen av hst i 1 **k** är borta.

Brate: »Stycket ... är triangelformigt, största sidan är 23, längs nedre slinglinien 16 cm., längs öfre slinglinien 16 cm. Tjockleken 3 cm. Stycket innehåller blott en slinga med runorna $\text{h} \times \text{j} -$.»

På det ena av de övriga två, numera försvunna, styckena kan man på fotot läsa ett **n** (eller **l**). Brate lämnar följande beskrivning av detta fragment: »Stycket är 3 cm. tjockt och innehåller en nedre slinglinie 7 1/2 cm. och en däremot vinkelrät linie; på slinglinien står en runa, som torde ha varit **n** $\dot{\text{j}}$.»

Om det återstående fragmentet, på vilket av fotot att döma stått ett **u**, skriver Brate: »Stycket ... är 4—7 cm. tjockt och innehåller en nedre slinglinie 7 cm. och ofvanpå denna runan $\dot{\text{n}}$.»

De tre fragmenten ha med all sannolikhet tillhört samma runsten. Brate förmodar att »återstoden af runstenen» befinner sig »i kyrkogården, där dessa stycken hittats».

214. Vallentuna kyrka.

Pl. 135.

Litteratur: Svenska Dagbladet ^{21/5} 1937, ^{26/6} 1937, ^{11/2} 1943; Djursholms Tidning ^{28/5} 1937; Aftonbladet ^{30/6} 1937; Handlingar i ATA (fyndrapport av E. Floderus); S. B. F. Jansson, Något om skepp och båtar i nordisk litteratur (i: Nordens båtar 3, 1941, s. 263), Några nyfunna runinskrifter (i: Fornvännen 1942, s. 228 f.).

Äldre avbildningar: Svenska Dagbladet; Aftonbladet. Fotos av fyndplatsen (i ATA).

Runstenen påträffades i maj 1937 vid grävningsarbeten i kyrkan i samband med dennas restaurering. Den låg inmurad i norra korsarmens västra inre liv och vilade direkt på berggrunden. Stenen har med all sannolikhet legat i grunden till ett medeltida murparti. Den märkliga runstenen infördes i maj 1937 till Statens Historiska Museum, där den numera förvaras.

Inskriften bildar direkt fortsättning på en annan inskrift, och stenen har sålunda tillhört ett monument, som med all sannolikhet har bestått av två runstenar.

Röd sandsten med grått inslag i övre kanten. Höjd 1,34 m., bredd 0,69 m. Den ristade ytan är jämn och vacker. Slingan och korsets fot äro ej så djupt huggna som runorna. Ristningslinjerna äro smala, med skarpa kanter.

Inskrift:

uk × inkiber × eftir × buanta × sin · han · troknapi · a · holms · hafi · skrep · knar · hans · i · kaf
           5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60

þrir · enir · kamo · af
       65   70   75

...ok Ingebærg æftir boanda sinn.
 Hann drunknaði a Holms hafi,
 Skræið knarr hans i kaf,
 Þrir æinir k[v]amo af.

»... och Ingeberg efter sin make.
 Han drunknade på Holms hav.
 Hans knarr gick i kvav;
 endast tre kommo av.»

Till läsningen: Inskriften saknar sk i början och i slutet. Mellan orden förekomma regelbundet sk, utom efter 61 f. Anledningen till att sk där saknas är, att korsarmen på denna punkt skiljer orden åt (se pl. 135); i jämförbara fall i andra inskrifter saknas sk mycket ofta. I denna inskrift har sk tre former: kors, ett kort lodrätt streck och i ett fall (efter 34 i) ett streck, som går snett ned åt höger; något korsande streck har aldrig huggits. Sk efter 20 a är otydligt. Efter 26 n går en spricka, i vilkens kanter säkra spår av ett sk, som sannolikt haft streckform, kunna iakttagas. Kors-sk förekomma endast i inskriftens början. — Runorna s och t ha alltid svensk-norsk form, medan däremot a och n i regel ha bst på båda sidor om hst. Endast 20 a och 31 n ha ensidiga bst. Bst äro emellertid i n-runorna oftast kortare på vänstra sidan om hst; likaledes äro i a-runorna bst kortare på högra sidan. Bst i þ är i alla tre fallen (33, 49, 62) placerad högre än annars vanligen är fallet. Bst i h få två gånger sin plats ovanligt högt (36, 41); så är också förhållandet med 37 o.

Den första runan, 1 u, står utanför ramlinjerna och är avsevärt kortare än de följande runorna. Ingen yttre anledning finnes att ej draga ned ramlinjerna det felande stycket. 4 n når icke, vare sig upptill eller nedtill, ramlinjen. Genom bst på 7 b går en spricka. I 8 e är prickens placering ett stycke ovanför huvudstavens mittpunkt.

inkiber bör troligen uppfattas som kvinnonamnet *Ingebærg* (jfr Lundgren-Brate, s. 127, *Ingebirgh?*, och fhty. *Ingeberga*; i nyisl. förekommer ett mansnamn *Ingeber*). Samma namn återfinnes i U 146, där det emellertid skrives *inkiberh*. (Det ser ut som om i den inskriften h efteråt har blivit inklämt mellan r och följande runa, se U 146, s. 224.)

U 146 och U 214 visa f. ö. flera överensstämmelser: korset är i båda fallen ett processionskors; vid dess stång stå runor; flera runor av svensk-norsk typ förekomma i båda (s, t, a, n). Men medan Hagby-hällens ristare är »en ovan och oskicklig ristare», är den som har fört mejseln i U 214 säker på handen. Skillnaden kan ej enbart förklaras av att granithällen varit svårare att rista än sandstenen.

Skrivningen *troknapi* är märklig med avseende på den första vokalen. Den tecknas i detta ord annars aldrig med o-runan i runinskrifter. Sannolikt avses ett uttal *dronkna* (eller *drokkna*). I fornsvenskan är *dronkna* styrkt.

Verbet *skriða* förekommer annars icke i runinskrifter. Det användes i fornsvenskan och i isländskan ofta i samband med skepp, ungefär i betydelsen 'segla' (*skipið skriður vel* 'Skibet skyder en god Fart', Blöndal). Ordet kan i fornsvenskan även betyda 'sjunka'. Varken där eller i isländskan finnes emellertid uttrycket *skriða i kaf* belagt. De vanliga uttrycken ha troligen varit *siunka*, *fara* och *sigla i kaf*. I fornsvenskan förekommer det sista ordet både med och utan v: *kvaf* och *kaf*.

Ordet *knarr* (isl. *knorr*) förekommer några gånger i svenska runinskrifter. Det är benämningen på ett kraftigt byggt, rymligt och havsgående skepp, som kunde användas både på handelsfärd och på krigståg. Båda betydelseerna — handelsskepp och krigsskepp — torde föreligga på våra runstenar, den förra t. ex på Sö 198, den senare på U 258.

Formen **kamo** är intressant. Visserligen kan ristaren ha glömt ett **v**, men man skulle också kunna förklara formen som kontamination — av *kvamo* och *komo*.

Vad som menas med *Holms haf* är svårt att bestämma. I *Svenska Dagbladets* och *Aftonbladets* notiser med anledning av fyndet översätter E. Floderus uttrycket med Bornholmssjön. Något skäl för tolkningen anföres av naturliga skäl icke i notiserna.

Ortnamnet *Holm* förekommer en gång tidigare i en svensk runinskrift. Det är på den berömda runstenen vid Högby gamla kyrka i Östergötland (Ög 81):

uarþ · ohulmi ·	<i>varð a holmi</i>
halfan · tribin ·	<i>Halfdan drepinn</i>

Innebörden i **o hulmi** har diskuterats. Bugge anmärker (*Runverser*, s. 234): »*á holmi* kan efter min Mening ikke betyde 'i Holmgang', thi Parallelismen kræver her et Stedsnavn. Stephens oversætter det vistnok rigtig 'paa Bornholm'. Saaledes er Udtrykket *at Holmi* brugt om Bornholm af Hallfreð vandræðaskáld.» Det ställe hos Hallfred, som Bugge syftar på, återfinnes i Ólafsdraða:

*Hilmir lét at Holmi
hjalmskóð roðin blóði
hvat of dylði þess hólðar
hqrð ok austr í Gqrðum.*

(*Den norsk-islandske Skjaldedigtning*, udg. ved Finnur Jónsson, 1. B, s. 149.) *At holmi* har på detta ställe redan av Snorre uppfattats som åsyftande Bornholm, och sedan har den översättningen stått sig. Tolkningen Bornholm synes emellertid ej vara säker, och det vore tyvärr oförsiktigt att med denna utgångspunkt draga slutsatsen, att *Holms haf* på Vallentuna-stenen betyder »Bornholms hav». Ej heller exemplen hos Adam av Bremen äro bevisande. Det torde vara minst lika troligt, att vi i U 214 möta ett gammalt namn på Finska viken, vilken, såvitt jag vet, ingenstädes namnges i gamla källor. Namnet *Holms haf* skulle kunna tänkas ha uppstått genom en förkortning av ett äldre namn *Holm(garðs) haf*. Att denna del av Östersjön har varit livligt trafikerad, är höjt över varje tvivel. Längs Finska viken gick en handelsväg av mycket stor, internationell betydelse. I detta sammanhang kan ett tillnamn som *Holmgarðsfari* ha ett visst intresse (»*hét Rafn stýrimaðr, víkverskr at ætt, ok átti garð í Túnsbergi, hann sigldi jafnan til Holmgarðs, ok var hann kallaðr holmgarðsfari*», *Flateyjarbók*, Kristiania 1860—68, 1, s. 130⁴).

Omöjligt är väl ej heller att *Holms haf* kan ha åsyftat skärgårdshavet öster om Stockholm.

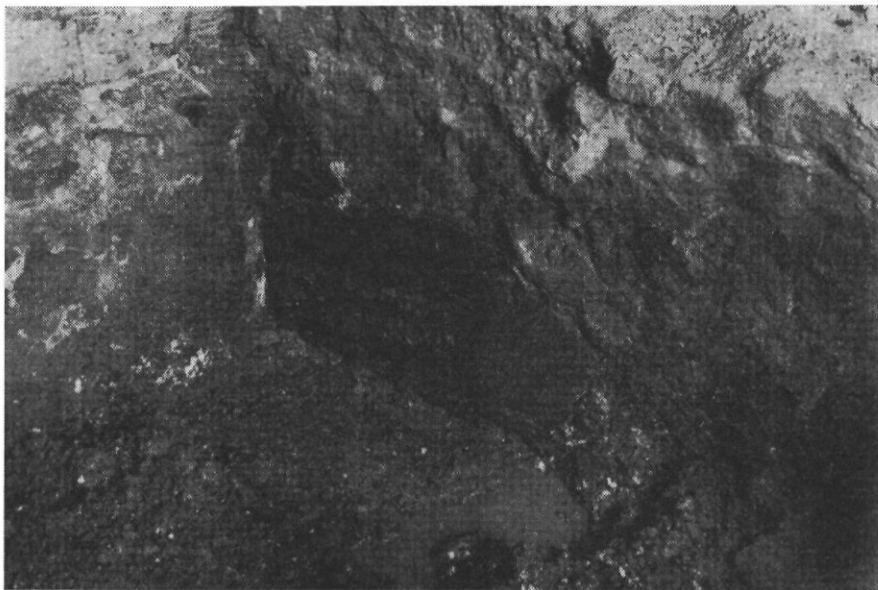

Fig. 208. U 214. Vallentuna kyrka.
Foto av fyndplatsen 1937 (ATA).

Som ovan framhållits, ger icke skeppets benämning något besked om huruvida det i detta fall varit fråga om en handelsfärd eller ett vikingatåg. Inskriftens formulering gör emellertid den förstnämnda möjligheten sannolik. Det har troligen varit ett lastat handelsskepp, som lidit skeppsbrott.

Måhända knyter sig emellertid det största intresset till inskriftens form.

Den första satsen, som bildar en direkt fortsättning på en annan numera förlorad inskrift — vilken denna varit kommer nedan att bestämmas —, är på prosa, medan däremot de avslutande satserna äro på vers. Att en versifierad inskrift har ett inledande prosaparti, är ju ingalunda ovanligt. Men runversens form är enastående i runinskrifter utav denna art. Här föreligger en vers, som är både allittererad och sluttrimmad.

Vad sluttrimmet beträffar, finnas som bekant tillfälliga exempel i Eddan, men genomfört uppträder sluttrimmet med Egill Skallagrímssons stora dikt *Höfuðlausn* (930-talet). Den är också både allittererad och sluttrimmad. Från svenskt område är emellertid U 214 det tidigaste exemplet. De äldsta slutrim, som man förut har känt till från vårt land, förekomma i gravinskrifter med runor. Vallentuna-stenens inskrift torde vara inemot ett århundrade äldre än dessa. På sidofaserna av en, nu i Statens Historiska Museum förvarad, kistformig lockhäll från Näs, Vartofta hd, Västergötland, läses t. ex.

**byrr ligr innan þæssi þro
guf gifi sial hans glæpi ok ro.**

Inskriften är från 1200-talet, se S. Gardell, *Gravmonument från Sveriges medeltid* 1, s. 484; hällen finnes avbildad i *Västergötlands runinskrifter*, Pl. 119, nr 144. Från samma tid är Vårkumla-lockhällen (Gardell, a. a., s. 488; Vg 138, Pl. 115):

**hær liggia fap̄har tver
hiþinn ok enarr hæto þer.**

(Ingen av de båda inskrifterna är fullt riktigt läst av Gardell.) De alliterationer, som förekomma i dessa båda gravskrifter, torde vara avsiktliga.

Vidare påträffas slutrim i Upplandslagen, i slutorden till de olika balkarna. Dessa slutord ha säkerligen författats i samband med lagens redigering på 1290-talet. Men det ur vår synpunkt viktigaste exemplet finnes i den bekanta dikten om Kristi lidande i Codex Bureanus (*Ett fornsvenskt legendarium* 1, s. 72 f.). Här möter oss nämligen, liksom i Vallentuna-inskriften, både alliteration och slutrim.

*ihesu guz son ihesu goþe
blöt mit hiarta mæþ þino bloþe
at þankia mæ þakom þina þino:
af allom þugh ok hiarta mino.*

Den metriska övergångsform, som möter i U 214, har givetvis sitt stora intresse. En liten detalj, som kanske måste förklaras ur ovana vid slutrim, bör framhållas. Runan 44 i, dativändelsen i *haf*, flyttas på ett överraskande sätt ur slingan, där runan även ur symmetrisk synpunkt hade bort stå. Genom att avbryta ordet och flytta i utanför, kommer slingan nedtill på vänstra sidan att sluta en runa för högt upp och inskriftens »balans» går förlorad. Ristaren måste ha någon särskild bevekelsegrund till sitt handlingsätt, eftersom stenens beskaffenhet icke lägger några som helst hinder i vägen för att placera runan »rätt». Sandstensytan är här fullkomligt slät och väl ägnad till ristning. Kan den egendomliga placeringen av i:et

ha sin förklaring däri, att ristaren och skalden, som väl varit samma person, har velat markera sluttrimmet?

Inskriften torde tillhöra 1100-talets början, en tid, då källorna rinna så sparsamt, att perioden »förefaller att hava varit utan all litteratur» (H. Schüek och K. Warburg, *Illustrerad svensk litteraturhistoria* 1, 3 uppl., s. 207).

I Vallentuna kyrka påträffades vid samma tillfälle ett runstensfragment, som också var av röd sandsten. Då, som ovan framhållits, U 214 endast utgör slutet av en inskrift, vore det frestande att antaga, att vi i detta fragment (U 215) ha ett parti av den runsten, på vilken inskriftens början har stått. Så har också varit fallet. Då U 215, enligt vad jag nedan kommer att visa, är en del av den försvunna B 74, kan man lyckligtvis rekonstruera hela inskriften, se U 215, slutet; jfr också U 216.

215. Vallentuna kyrka.

Pl. 138.

Litteratur: B 74, L 446. J. Bureus, F a 6 s. 87 n:r 197 (Bureus' egen uppteckning), s. 105 n:r 57 (Aschaneus), s. 141 n:r 25 (Axehiell), s. 170 n:r 35 (Rhezelius), F a 5 n:r 436, F a 1 s. 98, F a 14 s. 123, 135, 176; M. Aschaneus, F b 18 s. 185 f., F b 12; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 157; O. Celsius, Acta Literaria Sueciæ 2 (1725—29), s. 323, SR 1, s. 151; UFT h. 3 (1873), s. 81; S. B. F. Jansson, Några nyfunna runinskrifter (i: Fornvännen 1942, s. 229).

Äldre avbildningar: M. Aschaneus a. a.; P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 3 och B 74); foto i Fornvännen 1942.

Runstenen omtalas redan av Bureus, som antecknar (F a 6), att den ligger »inne i Sacristiedören». Axehiell anger dess plats vara »Wthi Sackerstie muren, vnder dören i Walentuna» (F a 6), och Aschaneus har i F b 18 följande upplysning om runstens plats: »Denna Affrijtadhe figurs sten är inmuratt i Sachriesties dören i Wallentuna sochn neder i Golfwett.» Celsius undersökte runstenen »wid ingången af Sacristian» den 4 juni 1727. I kyrkoinventarium 1829 omnämnes runstenen icke.

Stenarten har med all sannolikhet varit sandsten. Aschaneus antecknar (i F b 18): »Rödlätt R 4.»

Vid restaureringsarbeten i Vallentuna kyrka 1937 påträffades ett runstensfragment. Det låg i fyllningen till en igenmurad gravkammare i korsmitten, 2 dm. under golvytan. Fragmentet är av ljusröd sandsten, och ristningsytan är starkt sliten. Runorna ha delvis nötts bort. De bevarade runorna och resterna av ornamentiken klargöra, att fragmentet har tillhört den f. ö. försvunna runstenen B 74, och att det har utgjort dennas övre, högra hörn.

Fragmentet infördes i maj 1937, tillsammans med U 214, till Statens Historiska Museum, där det nu förvaras. Inv. 29956

Hela runstensens höjd har varit omkring 1,15 m., dess bredd (nedtill) omkring 0,70 m. Fragmentet mäter 0,45 × 0,24 m.

Hela inskriften (enligt Bureus):

panilr · uk · olfilr · litu stain eftir faþor · uk broþor sin ·

5   10   15   20   25   30   35   40   45

Ra[g]nhildr(?) ok Ulfhildr letu stæin æftir faður ok broður sinn.

»Ragnhild och Ulfhild läto [resa] stenen efter sin fader och broder.»

Fragmentets inskrift:

r · - - tū s - ain × ef

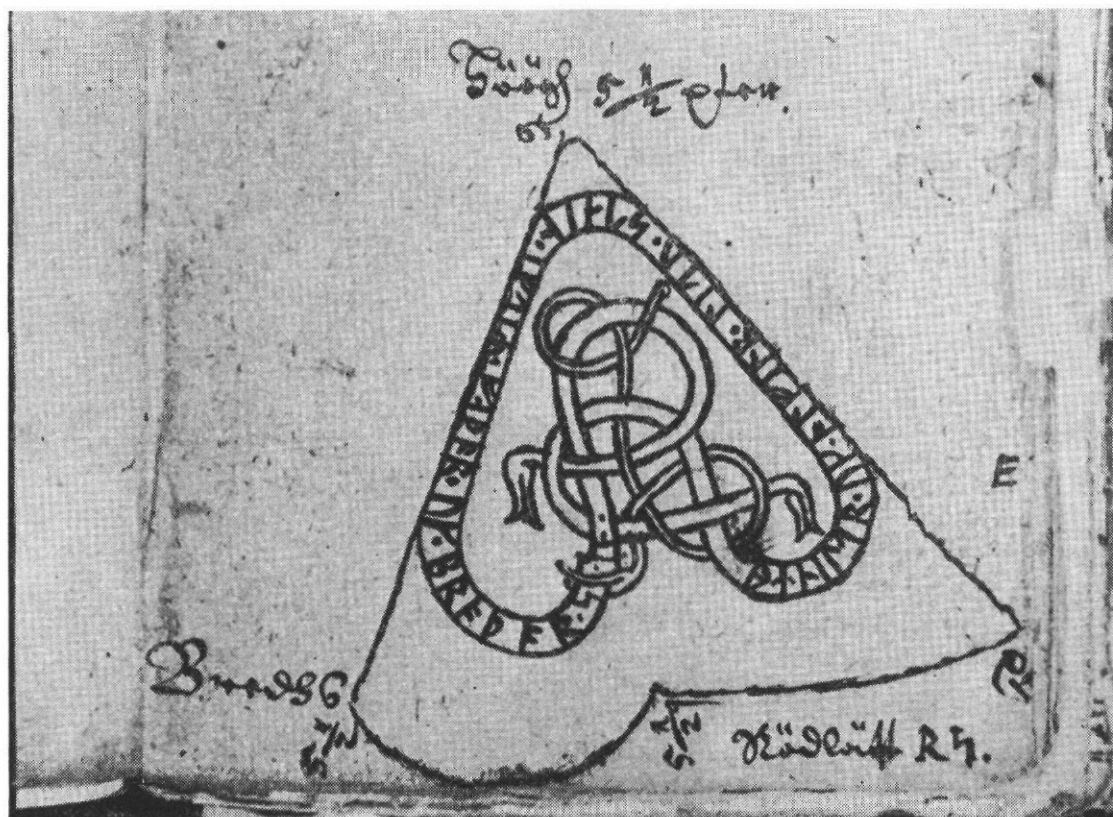

Fig. 209. U 215. Vallentuna kyrka. Efter teckning av Aschaneus.

Till läsningen: Alla **t**- och de flesta **a**- och **n**-runorna äro av svensk-norsk typ i uppteckningar och avbildningar. Av samma typ ha uppenbarligen **s**-runorna varit. På teckningen i F b 18 har visserligen Aschaneus anfört vanligt **s** (4), och samma form har runan hos Rhezelius (F a 6), men att detta beror på ett lätt förklarligt misstag, framgår av att Axehjelm i sin uppteckning (F a 6) rättar **s**-, **a**- och **n**-runorna från dansk till svensk-norsk typ och även av att Celsius vid sitt besök i kyrkan ovanför 20 **s** antecknar: »¹Hels.» På fragmentet är runan bevarad och fullt tydlig; ristningsytan är emellertid skadad nedanför, varför man ej med absolut säkerhet kan fastställa, att runan icke har gått längre ned. På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har denna runa dragits för långt ned och därför där rättats med bläck; 43 **s** har däremot en fullt riktig svensk-norsk form. Skiljetecknens utseende växlar i de olika uppteckningarna. De ha sannolikt i inskriften haft tre former: punkt, kors och ett kort lodrätt streck. — Inskriften har börjat utan sk. Den första runan läser Bureus som ∇ . Runan har sålunda ej samma utseende som ett vanligt **p**: **bst** är ej rundad utan bildar en rät vinkel, och den utgår och slutar vid huvudstavens ändpunkter. Inskriftens två andra **p** (32 och 40) tecknas däremot på vanligt sätt. Rhezelius sätter vid runan 1 en prick mitt i utrymmet mellan **hst** och **bst** (:), medan **p** annars tecknas på vanligt sätt. I F b 18 tecknar Aschaneus runan: ∇ , och på Helgonius' och Hadorphs träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 74) har runan formen av ett **b**. Detta har emellertid ej alldeles samma form som 37 **b**: i r. 1 när nämligen bistavens mittpunkt icke in till **hst**, vilket däremot är fallet i 37 **b**. Celsius avbildar r. 1 ∇ , medan han däremot ger inskriftens två **p** en normal form. Under sådana omständigheter torde det icke vara för djärvt att antaga, att inskriften första runa har varit ett **r**.

Efter 7 **r** ha alla uppteckningar sk, likaså efter 9 **k** och 15 **r**; efter den sistnämnda runan (15 **r**) har fragmentet en fördjupning, som säkert är spår av sk. Mellan sk efter 15 **r** och följande på fragmentet bevarade runa (18 **t**) finnes plats för högst två runor. 18 **t** är skadat nedtill genom bortfall. 19 **u** saknar nedre delen av **bst**, men det bevarade stycket säkrar läsningen **u**. Efter 19 **u** har fragmentet en svag fördjupning, som antagligen ej är huggen; sk saknas där hos Bureus, på Helgonius' och Hadorphs träsnitt och hos Celsius. 21 **t** är på fragmentet

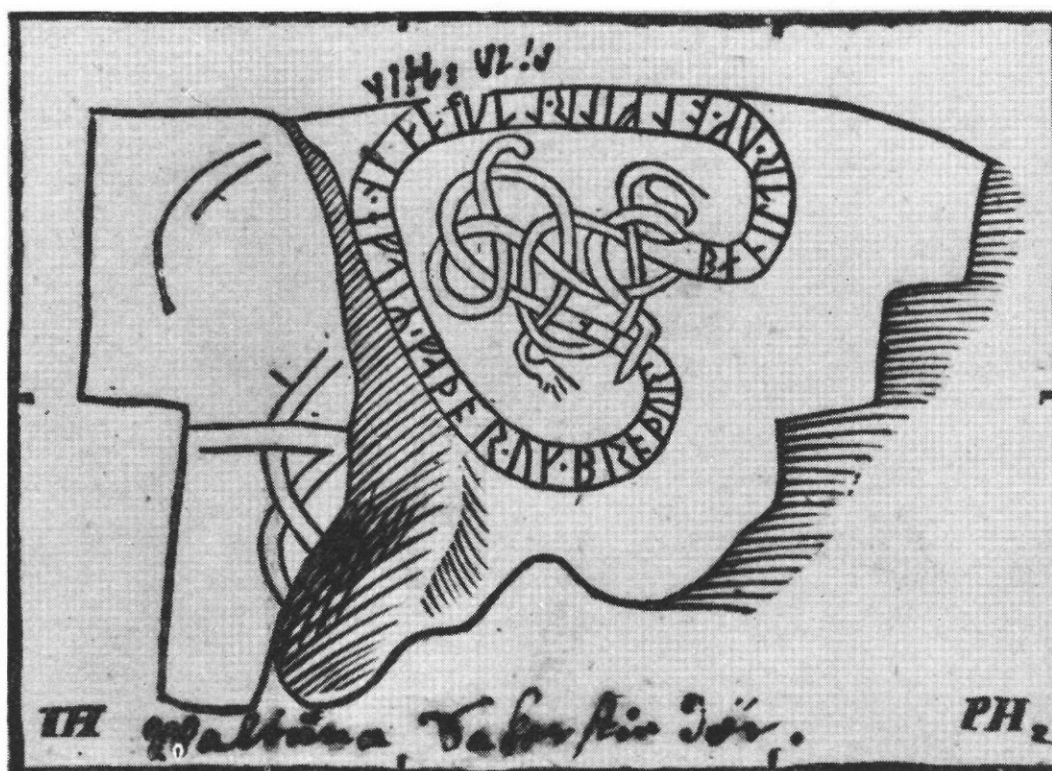

Fig. 210. U 215. Vallentuna kyrka. Efter B 74.

skadat upptill: bst har gått förlorad. I 22 **a** är hst utnött på mitten, men bst är säker på vänstra sidan om hst. Sk (kors) efter 24 **n** enligt fragmentet; sk saknas där hos Bureus men finnes i alla andra uppteckningar. 25 **e** är stunget. 26 **f** har förlorat undre bst. Efter 29 **r** och 36 **k** ha likaledes med all sannolikhet stått sk; de saknas visserligen hos Bureus men finnas i de andra uppteckningarna. Efter 42 **r** har antagligen ej funnits något sk, vilket torde framgå därav, att det saknas hos Bureus, på Helgonius' och Hadorphs träsnitt och hos Celsius.

Som ovan framhållts, anser jag det sannolikt, att det första namnet har börjat med ett **r**. Runföljden 1—7 **ranilr** kan då knappast vara något annat än en något bristfällig skrivning av kvinnonamnet *Ragnhildr*; skrivningen **ran-** för **ragn-** förekommer i runinskrifter flera gånger, t. ex. i namnet *Ragnfastr*. *Ragnhildr* förekommer icke ofta under vikingatiden — i uppländska inskrifter finnas endast tre belägg (se U 118) —, men det blir under medeltiden »vanligt» (Lundgren-Brate). Ur den synpunkten är det av vikt, att inskriften uppenbarligen är relativt ung. Den synes snarast tillhöra 1100-talets början.

Det andra namnet, 10—15 **olfilr**, uppfattas av Dieterich (*Runenwörterbuch*, s. 59) som »ein Mannsname, zusammengesetzt aus *Ulfr*, und *Filr*, s. *Fulkfila*, Waltödter, oder auch ein Diminutivum von *Ulfr* ... lat. *Ulfilas*.»

I verkligheten torde ristaren emellertid ha åsyftat kvinnonamnet *Ulfhildr*. Skrivningen med **o** i stället för väntat **u** är visserligen överraskande, men skrivningen återkommer i två fall till i inskriften, varför den kan sägas tillhöra ristarens »skrivarvanor». Han använder nämligen **o**-runan även i **fapor** och **bropor**. *Ulfhildr* har uppenbarligen tidigare varit ett sällsynt kvinno-namn. Det är ej belagt i runinskrifter, men det blir under medeltiden »rätt vanligt» (Lundgren-Brate). Även detta förhållande stämmer med inskriftens datering.

Ristaren utelämnar infinitiven *raisa*, vilket är sällsynt men ej enastående; det är känt från flera inskrifter, se U 40, s. 54.

Denna inskrift, som sedan länge har varit försvunnen, så när som på det år 1937 i kyrkan påträffade fragmentet, stämmer på många punkter överens med den samtidigt i kyrkan upptäckta intressanta runstenen, som här har nr U 214. Stenarten är densamma — röd sandsten. Stenarnas storlek visar överensstämmelse, i det att båda runstenarna ha varit påfallande små. I

båda inskrifterna ha **s**- och **t**-runorna svensk-norsk form, medan däremot i **a** och **n** båda typerna äro företrädda. Ovan har framhållits, att **o**-runan använts på ett anmärkningsvärt sätt. En sådan egendomlighet möter möjligen en gång också i U 214 (**troknapi**). Vidare kan anföras, att **uk** och **eftir** skrivs på samma sätt och att skiljetecknen i båda inskrifterna sannolikt ha haft tre olika former. Ovan har jag sökt göra troligt, att upptecknarna missuppfattat inskriftens första runa; på Helgonius' och Hadorphs träsnitt har runan formen av ett **b**. Det kan därför kanske ha något intresse, att runan **7 b** i U 214 i fyndrapporten 1937 felaktigt uppfattades som **r**. Ursprunglig diftong *æi* tecknas visserligen 2 ggr **e** i inskriften U 214 (**skrep, enir**), däremot **ai** i U 215 (**stain**). Detta har emellertid föga att betyda. **stain** är sannolikt en traditionell skrivning av detta runstenarnas vanligaste substantiv, under det att **e** återger det verkliga *uttalet* på de båda inskrifternas tid.

Inskrifterna tillhöra båda en relativt sen tid, sannolikt början av 1100-talet.

Mycket talar sålunda för att inskrifterna ha ristats av samme man. Det är under sådana förhållanden frestande att tänka, att vi i U 215 ha funnit den inskrift, som har utgjort början till den i kyrkan år 1937 påträffade U 214.

Stenarnas yttre utseende talar också för att de tillsammans ha utgjort ett monument. Såsom ofta är fallet med parvis resta stenar, har endast den ena av dem försetts med *kors*.

Mot tanken att de rests som ett monument tyckes entalsformen **stain** på U 215 tala. Detta förhållande kan möjligen förklaras därmed, att Ragnhild och Ulvhild läto resa U 215, medan Ingeberg svarade för U 214, och att därför genom inskriftens stilisering en pluralis i U 215 skulle ha varit missvisande.

Om man sålunda vågar räkna med att de båda runstenarna en gång ha hört samman, skulle hela inskriften ha haft följande lydelse:

*Ragnhildr ok Ulfhildr letu stæin æftir faður ok broður sinn ok Ingibærg æftir boanda sinn.
Hann drunknaði a Holms haf.
Skræið knarr hans i kaf,
Þrir æinir kvamo af.*

216. Vallentuna kyrka.

Pl. 136.

Litteratur: Brev till VHA Akad. från J. Erikson i Kragsta, Vallentuna sn, den 5 maj 1874 (ATA); Akademiens protokoll den 12 maj 1874 (ATA); Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens Månadsblad bd 1, 1874, s. 93; UFT h. 5 (1876), s. 126; Statens Historiska Museum, Inventarium, del 14 (1888) n:r 8355; Bilagor till Inventarium n:r 8300—8399 (1888) (E. Ekhoft); E. Brate, Anteckningar 1907 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 93 f.

Äldre avbildningar: J. Erikson i Kragsta, teckning (1874) i ATA; Brate foto 1907 (ATA); H. Faith-Ell foto 1925 (ATA).

Första gången runstenen omnämnes är i ett brev (⁵/₅ 1874) från J. Erikson i Kragsta till Vitterhetsakademien. Erikson skriver: »Hos undertäckt Ord förande i Vallentuna Kommunalnämnd, Har Kyrkovaktaren Carl Lund anmält att han som vid öppnandet af en graf förleden vinter, Invid en stenkulle å Kyrkogården påträffat 3 fot under jorden ett framskjutande hörn af en stenhäll, Dervid han trodde sig träffa vapen eller en urna sedan forntiden, Stenhällen upparbetades, och befans vara en Run sten, cirka 3 1/2 fot lång, 2 1/4 fot bred. Något vidare fynd fans icke, Wid närmare eftertanke tros stenen blifvit nedlagd för flere sekel sedan i grunden under en — numera raserad Klockstapel. — Uppå Kyrkovaktarens begäran har jag försökt att copiera stenen, Ehuru slingan är ofullständigt ritad, Frågas — om stenen skall räsas — emedan platts finnes å ett stenör på Kyrkogården som är planlagt, Samt om Kyrkovaktaren kan få någon

ersättning för besväret med upptagning och räsning? (Omkring 10 Kronor.) Af de af Riksdagen till detta ändamål anslagne medel. Och anmodas Akademien gifva svar per postu under adress ...» — I protokollet för den 12 maj meddelas Akademiens beslut, »att stenen skulle resas på lämplig plats å kyrkogården», och Akademien »förklarade sig villig att ersätta kostnaden för så väl upptagandet som resningen».

UFT (h. 5, 1876, s. 126) meddelar fyndet i »Rättelser och tillägg till tidskriftens första band» med följande ord: »En ny runsten är 1873 funnen i Vallentuna kyrkogård vid graföppning 5 fot under jordytan. Ett stycke av stenen är löshugget med jernspett, och borde fastsättas.» Stenen »är rest å en kulle på kyrkogården».

Då E. Ekhoﬀ besökte platsen 1887, stod runstenen »fast rotad på kyrkogården, SÖ om kyrkan. Den afslagna öfverkanten låg nedfallen intill stenen» (»Statens Historiska Museum och K. Myntkabinettet. Bilagor till Inventarium», Inv. 8355). Året därpå (22 maj 1888) forslades runstenen in till museet, där den erhöﬀ inventarienummer 8355.

Röd sandsten; övre delen är åt kanterna ljusgrå. Höjd 1,05 m., bredd 0,68 m., tjocklek 0,10 m. Runstenens fot bildar en avsats, som höjer sig 3 cm. öfver ristningsytans jämna skiva. Stenen är i 4 delar. Ristningslinjerna äro bredbottnade och icke så skarpkantade som på U 214, vilket visar, att ett annorlunda format huggjärn här använts — eller möjligen att ristaren hållit instrumentet på annat sätt. Stenarten är nämligen exakt densamma i de båda monumenten. Upptill är stenen skadad, varvid ett par runor gått förlorade. Ornamentiken, som gör ett relativt ungt och något slappt intryck, består av tre ormar. I motsats till vad som eljest är brukligt, börjar inskriften icke vid huvudslingans ormhuvud utan mot slingans slut. Inskriften löper till största delen längs stenens kanter. Den övre ramlinjen saknas, när runorna stå i stenens kant. Någon övre ramlinje har på dessa partier aldrig huggits; jfr U 202.

Inskrift:

iuan - lit - raisa - staina + ef . . . - ays - ain + faþur - sin - drosboi - risti

5 10 15 20 25 30 35 40 45

Joan let raisa steina af[tir] Øystain, faður sinn. Drosboi risti.

»Johan lät resa stenarna efter Östen, sin fader. Drosboe ristade.»

Till läsningen: Inskriften har sk mellan varje ord, men saknar sk i början och i slutet. Sk ha dels formen av korta streck (lodräta eller lutande), dels korta, lodräta streck med korta tvärstreck. Inga svensk-norska runtyper förekomma. — I 11 **s** är övre leden skadad upptill; 13 **s** har övre leden i en spricka; 19 **e** är säkert stunget; 20 **f** har bst något förkortade på grund av bortfall. Efter denna runa avviker ramlinjen i trubbig vinkel för att låta inskriften följa stenens kant; på denna punkt är emellertid kanten avslagen, och tre runor ha förlorats genom bortfallet. Det följande sk är emellertid bevarat. 22 **y** är säkert stunget. 23 **s** har förlorat nedre leden i ett triangelformigt bortfall, genom vilket också följande runa (**t**) försvunnit. I samma skada har också övre hälften av 25 **a**, som huggits i vinkeln mellan slingans vågräta och lodräta riktning, gått förlorad; undre delen av hst och högra delen av bst äro i behåll. 36 **d** är säkert stunget. — J. Eriksons teckning: 2 **u** ej iakttaget; sk efter 18 **a** har uppfattats som ett **e**; 25 **a** var tydligen då helt bevarat; 36 **t**; 40 **b** är läst som två lodräta streck med en punkt mitt på det senare; 41 **a**; 47 **i** uppfattas som sk. — *UFT* h. 5 (1876): »Meddeladt af Vallentuna sockens fornminnesvårdare hr J. Erikson i Kragsta»: AN · LIÐ · RAISA · STAINA · EFTIR · YSTAIN · FAÐUR · SIN · TROSTYNI · RIST. — E. Ekhoﬀ (»Bilagor till Inventarium») läser endast runorna 21—32, som anges vara ristade »i venstra öfre hörnet»; 22 **u**. Ekhoﬀ anmärker: »öfre kanten nu afslagen, men finnes qvar». — Brate kunde, då han 1907 läste inskriften, ej finna stenens övre del, varför han för detta parti var hänvisad till J. Eriksons teckning. »Efter

lit · raisa · är stenens topp avslagen. Teckningen från 1874 upptager i fortsättningen av dessa ord i lodrät riktning **stain**, som alltså med säkerhet funnits och därefter i rät vinkel däremot ††† , vilka runor förmodligen stått på det avskilda stycket, som nu ej mera är i behåll. Dessa runor kunna ju vara felaktigt uppfattade av tecknaren och tänkas utgöra slutet av **[pi]na** och början av **ef[tin]**, vilka ord man ju väntar följa. Sannolikare utgöra runorna dock lemningar av ordet 'denne' ensamt, varpå 'efter' följt på det som skadat betecknade stället.» Om 25 a antecknar Brate: »Av detta andra a finnes blott en del av högra kännestrecket, nedanför vilket en fåra finnes, som ser ut som nedersta strecket i r, vilken alltså icke är huggen.» (Det är detta säkert huggna streck, som utgör nedre delen av hst i 25 a.) I *Svenska runristare* (1925), s. 94, tillägger Brate: »I *UFT*, I: V, s. 126 läses mellan **raisa** och **fapur** orden **staina · eftir · ystain**, vadan det väl är nedre delen av **ta** som föregår **in**, vilka stavar syntts mig som nedre delen av R r, då den senare lutar.»

Namnet *Joan* förekommer flera gånger i uppländska runinskrifter: U 50, 179, 279, 337, L 82 Österby, Ålands sn, L 231 Hånsta, Lena sn, L 253 Axlunda, Björklinge sn, L 306 Brunneby, Funbo sn, L 617 Ekeby skog, Malsta sn, L 1680 Långtora kyrka samt på ett år 1941 vid Husby-Lyhundra kyrka påträffat runstensfragment. Av dessa äro fyra ristade av Öpir (U 179, 279, L 306 och 617), en av Vesäte (U 337), en av Ingulv (L 253), en möjligen av Åsmund (L 231). L 1680 är en liggande gravsten, och även U 50, 216 och fragmentet från Husby-Lyhundra härröra från sen tid. Dessutom förekommer *Joan* (*Jon*) i inskrifter från Öland (Öl 43), Östergötland (Ög 164, 231), Västmanland (L 1003 Romfartuna prästgård) och Småland (L 1943 Lekeryd). Namnet, som också skrives **ion**, är av runinskrifterna att döma på 1000-talet det vanligaste kristna mansnamnet och det tidigast inlånade (A. Grape, *Studier över de i fornsvenskan inlånade personnamnen*, 1, 1911, s. 80). Redan O. Celsius påpekar i *Acta Literaria Sueciæ* 2 (1727), s. 320: »*Jon*. Johannes. Passim legitur in monumentis runicis»; jfr U 279.

Øystæinn har under vikingatiden varit ett mycket vanligt namn, och det förekommer över hela Norden. I Uppland påträffas det i ett 30-tal runinskrifter. Det finnes ytterligare två gånger i Vallentuna sn, U 231 och 233.

Ristarens namn *Drosboi* är däremot endast känt från denna inskrift. Det är sannolikt sammansatt med namnet *Boi* som senare led. Detta namn har under vikingatiden varit sällsynt i Sverige, men blir vanligt under medeltiden, se U 37. *Dros-* är svårare att finna en säker förklaring på. Brate antager (*Svenska runristare*, s. 94) »ett öknamn till förstavelse, som torde vara samma ord som det poetiska isl. *drós* 'kvinna'». Ordet finnes också i norska dialekter och har där dels betydelsen 'stor, ståtlig kvinna', dels betydelsen 'tung, trög person'. Sannolikt har ordets grundbetydelse varit 'tung, klumpig person'. Den betydelsen spåras f. ö. hos Snorre. Det är betecknande, att det för *drósir* utmärkande enligt honom är, att de äro *kyrrlátar*, d. v. s. stillsamma, tröga.¹ (Om man kunde bortse från att runan 37 d är stungen — vilket man emellertid knappast har rättighet till — skulle man kunna få en naturlig tolkning av **drosboi** såsom *Trosboi*, »Trosabo». Trosa (äldst Trosö 1314) var namn på trakten kring Trosaån, där Trosa landsförsamling nu är belägen. Om denna fornminnesrika trakt, som under förhistorisk tid har varit av stor betydelse, se *Södermanlands runinskrifter* (1936), s. xviii f. *Trosboi* är ett på normalt sätt bildat inbyggarnamn. Trosaån kallas år 1400 *Trosbo aa*.)

Inskriften omtalar, att Johan lät resa stenar efter sin fader. Då nu U 214 uppenbarligen utgör fortsättningen på en inskrift, som ristats i en annan sten, skulle det ju ligga nära till hands att förmoda, att vi i U 216 skola se inskriftens början, i all synnerhet som kronologien icke synes lägga något hinder i vägen för en sådan tanke. Om man skulle anse, att båda in-

¹ *sprvnd ok svane heita þær konvr, er mioc fara með dramb ok skart; snotir heita þær er orðnæfrar erv; drosir heita þær, er kyrlatar erv; svaki ok svarkr, þær erv mikillatar*» (Edda Snorra Sturlusonar, udg. ved Finnur Jónsson, 1931, s. 189).

skrifterna en gång utgjort ett sammanhängande monument, tvingas man emellertid att förutsätta, att två olika ristare här varit verksamma. Detta framgår av olikheter i huggningstekniken, olikheter, som icke kunna bero på stenarnas material, då de båda äro av samma slags sandsten. Vidare skilja sig runformerna och den ornamentala utsmyckningen på ett till synes avgörande sätt från varandra. Därtill kommer att dessa båda inskrifter på grund av formuleringen knappast kunna förenas med varandra. De ha båda utgjort slutet av längre inskrifter. U 214 har i stället, efter vad vid behandlingen av den inskriften framhållits (ovan s. 329), sitt inledande parti i U 215.

Drosboi har som konstnär varit mindre framstående än ristaren av U 214. Det förefaller däremot troligt, att *Drosboi* också har ristat U 217. Där torde man ha att söka den andra utav »stenarna», den som innehåller inskriftens början.

217. Vallentuna kyrka.

Litteratur: B 63, L 1554. J. Bureus, F a 6 s. 141 n:r 26 (Axehiellm), s. 170 n:r 37 (Rhezelius), F a 5 n:r 438, F a 1 s. 98; M. Aschaneus, F b 18 s. 17; J. Hadorph, Resejournal (i: Peringskiölds Monumenta 3); J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 157; O. Celsius, SR 2, s. 403; Kyrkoinventarium 1829; UFT h. 3 (1873), s. 81.

Avbildningar: M. Aschaneus, teckning (a. a.); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 63).

Runstenen, som numera är försvunnen, finnes tidigast omtalad av Axehiellm och av Rhezelius (i F a 6). Den förre anger dess plats vara »J Walentuna Närre kyrkewägg», den senare »Wid öster Hörnet i K:murn». I F a 5 uppges den sitta »J kyrkemuren östertil». Aschaneus antecknar över sin teckning (i F b 18): »Wthi Waltuna kyrkio mur, wid östre hörnet.» I »Resejournalen» skriver Hadorph: »3 Runestenaar finnas wid denna kyrkio, en i östnorr hörnet, defect.» Celsius, som läste inskriften den 3 juni 1727, uppger, att stenen sitter i »Wallentuna kyrkiowägg på wästra sidan mitt emot stegluckan». Ännu 1829 är runstenen bevarad och synlig: »Emot nordöstra hörnet på norra sidan är midt på muren insatt en större runosten, som för afståndet icke kan läsas» (»Kyrkoinventarium»).

Runstenen fördärvades antagligen vid kyrkans brand (1856) och den därpå följande reparationen (1857).

Stenarten har sannolikt varit röd sandsten (»rödh sten» antecknar Aschaneus på sin teckning). Höjd omkring 1,80 m. (enligt Aschaneus »12 qter»), bredd upptill omkring 1,20 m., nedtill omkring 0,75 m. (enligt Aschaneus 8, resp. »5 qter»).

Inskrift (enligt Hadorph och Helgonius i B 63):

ikifastr lit bro kiarua iftr · s ...

5   10   15   20   25

Ingifastr let bro gærva æftir ...

»Ingefast lät göra bron efter ...»

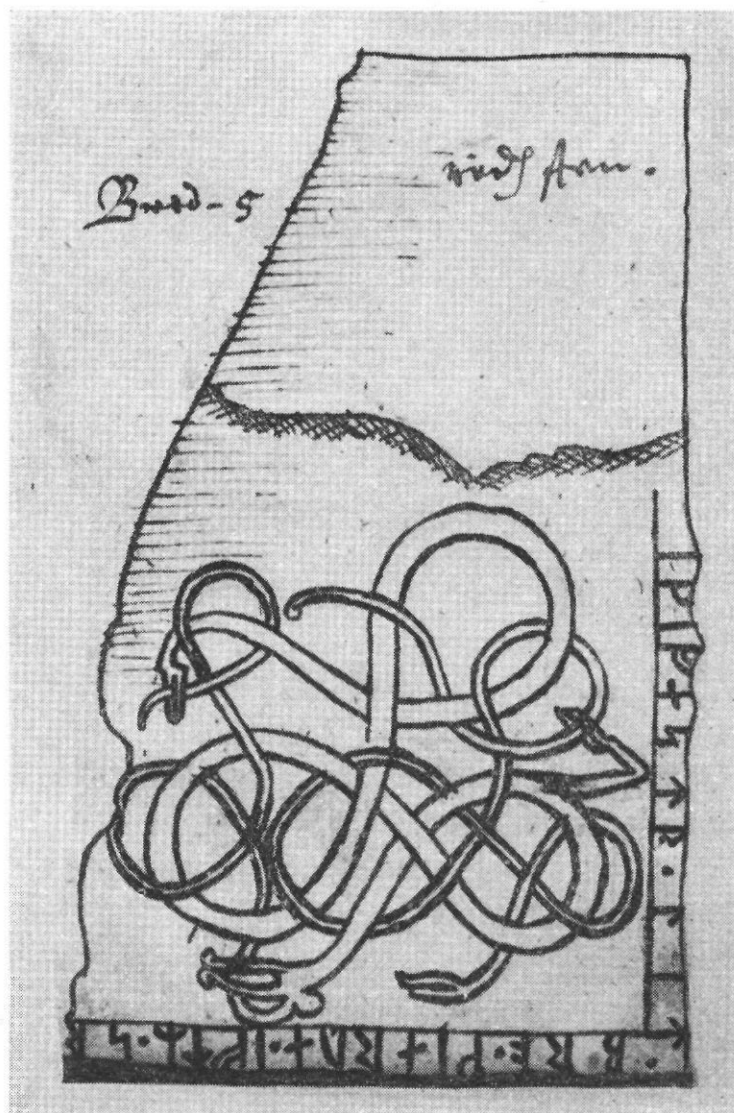

Fig. 211. U 217. Vallentuna kyrka.
Efter teckning av Aschaneus.

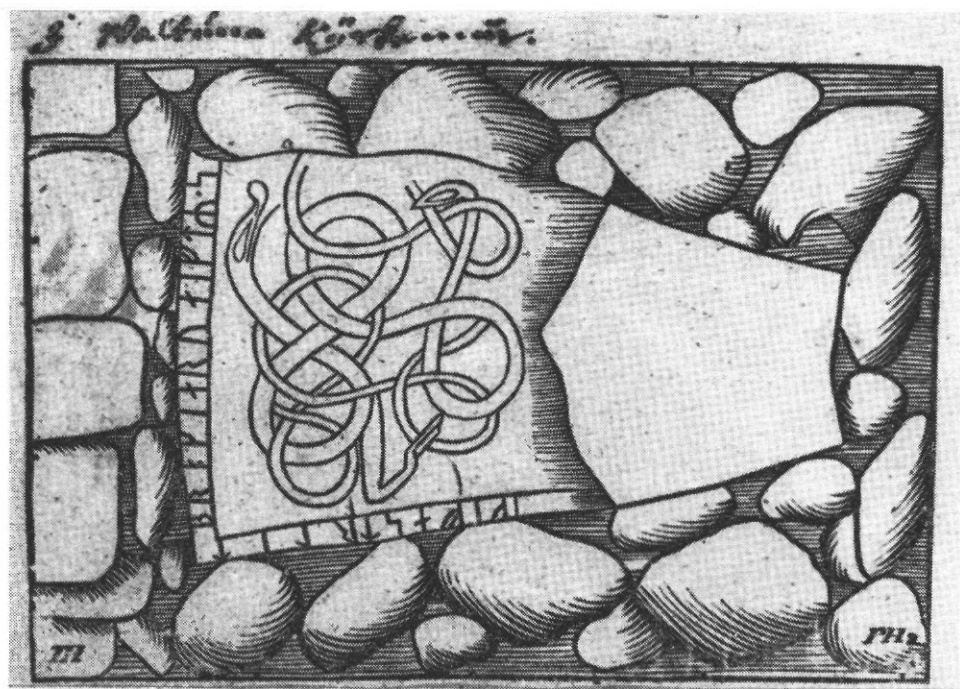

Fig. 212. U 217. Vallentuna kyrka. Efter B 63.

Till läsningen: Axehielm: sk efter 8 r, 11 t och 20 a; 21—24 *iftir*. — Rhezelius: Sk efter 8 r, 11 t, 14 o och 20 a; efter 25 s läser Rhezelius ett r. — Aschaneus: Sk efter 8 r, 11 t, 14 o och 20 a; efter 25 s läser Aschaneus ett r. — Hadorph (Resejournal): Sk efter 8 r, 11 t, 14 o och 20 a. Efter 25 s läser Hadorph ett u. — Celsius: Sk efter 8 r, 11 t, 14 o och 20 a; sk saknas efter 24 r. Efter 25 s läser Celsius ett i. — Inskriften börjar i alla uppteckningarna utan sk. Hos Axehielm äro sk tecknade som punkter; hos Rhezelius likaså, utom efter 8 r, där sk har formen av ett kors; Aschaneus har endast punkter, Celsius ett kors (efter 8 r) och punkter. Inskrif-

ten har därför möjligen haft två typer av sk — kors och punkt.

Ingifastr är ju ett vanligt mansnamn under vikingatid och medeltid, se Sö 308. Det förekommer ett 20-tal gånger i uppländska runinskrifter.

Efter runan 26, som har uppfattats på tre olika sätt (r, u, i), är »stenen tvärt afbruten och det ena st. borta» (Celsius). Möjligen har där stått *sun*.

Ornamentiken gör ett föga ålderdomligt intryck. Celsius antecknar under sin läsning, »stort korss», vilket säkerligen beror på ett minnesfel.

Inskriften har fått sin plats utmed stenens kanter och bildar en rät vinkel i vänstra hörnet. Denna anordning påminner slående om U 216, som anträffats vid kyrkan och som av allt att döma är ristad vid samma tid. Många andra drag (sk, inga sv.-no. runor o. s. v.) ha de båda inskrifterna gemensamt. Det förefaller därför troligt, att samme ristare, *Drosboi*, har utfört båda ristningarna. Då nu U 216 omtalar, att »Johan lät resa stenarna efter Östen sin fader», vågar man kanske antaga, att U 217 är den andra av de åsyftade stenarna och att de båda inskrifterna ha samband med varandra. Det är tänkbart, att inskriften på U 217 skall suppleras *ikifastr · lit · bro : kiarua · iftr · su[n · sin ...]*. Namnen Ingefast och Östen förekomma tillsammans på runstenen U 135 vid Broby i Täby sn. De män, som där omtalas, tillhöra den välbekanta Jarlabankesläkten (se s. 210). Ingefast var Jarlabankes far och Östen hans farfar. Östen var dessutom namn på en broder till Ingefast, och en av Jarlabankes söner heter Ingefast. Östen och Ingefast äro sålunda namn, som upprepade gånger förekomma inom släkten. Det är ej uteslutet, att den Ingefast, som nämnes i U 217, kan ha varit Jarlabankes son, och att — om den här föreslagna suppleringen av inskriften är riktig — Östen har varit Jarlabankes sonson och Johan hans sonsons son. Det är att märka, att även Jarlabanke-stenen U 212 en gång har blivit inlagd i kyrkobyggnaden.

Var den bro kan ha legat, som omtalas i inskriften, är omöjligt att avgöra, då inga upplysningar finnas om var stenen, eller stenarna, ursprungligen stått. »Denne broo af sten finnes än igen uppå presteskogen wid en gångestig», skriver visserligen Hadorph i sin »Resejournal», men ett sådant uttalande måste naturligtvis upptagas med försiktighet.

Det är f. ö. överraskande att finna ett brobygge omtalat på en runsten av så ung typ. Detta är såvitt jag vet det enda exemplet på något dylikt. Traditionen från Jarlabanke kan måhända förklara, att bruket har levat kvar inom släkten.

218. Vallentuna kyrka.

Litteratur: B 74, L 447. J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 157; O. Celsius, SR 1, s. 151, 2, s. 300; UFT h. 3 (1873), s. 81.

Avbildning: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 74).

Ett fragment av en runsten låg förr i sakristians dörr, vid sidan av den likaledes, så när som på ett 1937 funnet fragment, försvunna runstenen U 215, se fig. 210. Fragmentet torde ha förstörts, då kyrkan brann på 1850-talet. O. Celsius noterar vid sitt besök den 4 juni 1727: »Ett fragment ligger der bredewid» — d. v. s. vid sidan av U 215 — »af en runsten med slängar och inga runor.» Av Helgonius' och Hadorphs träsnitt framgår också, att fragmentet endast har burit ornamentslinjer.

219. Vallentuna kyrka.

Pl. 137.

Litteratur: B 59, L 1900, D 2:94. J. Bureus, F a 6 s. 87 n:r 195 (Bureus' egen uppteckning), s. 105 n:r 59 (Aschaneus), s. 170 n:r 38 (Rhezelius); F a 5 n:r 439, F a 14 s. 79, 160, 204, F a 20 s. 28; M. Aschaneus, F b 18 s. 19, 187, F b 12; J. Hadorph, Resejournal (i: Peringskiölds Monumenta 3); J. Peringskiöld, F 1 5:1 bl. 14, Monumenta 3, bl. 156; J. F. Peringskiöld, Fragmentum Runico-Papisticum (1721), Förordet s. 9 f.; O. Celsius, SR 1, s. 153; Kyrkoinventarium 1829; R. Dybeck, Vallentuna sn 1860 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 81; Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens Månadsblad, bd 1, 1873, s. 138; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA); O. von Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 73.

Äldre avbildningar: J. Peringskiöld, teckning (F 1 5:1), träsnitt (i F 1 5:1, Peringskiölds Monumenta och B 59); O. Celsius a. a.; Dybeck (D 2:92); Brate foto 1904 (ATA); Sveriges kyrkor foto 1921 (red.).

Inskriften återfinnes på norra sidan av kyrkans torn, där en rad av sandstensblock kanta det nordvästra hörnet, på den andra, tredje och fjärde stenen nedifrån.

Sandsten. Inskriften, som löper uppifrån och nedåt, börjar 1,83 m. och slutar 0,86 m. från markytan. Dess längd är sålunda 0,97 m. Runornas normalhöjd är 9 cm. Stenytan är numera ganska ojämn med flera runda fördjupningar.

Inskrift:

andur : telhti pinna fakra sten : host

5   10   15   20   25

Andorr tælghdhe þænna fagra sten . . .

»Andor tillhogg denna fagra sten . . .»

Till läsningen: Inskriften börjar utan sk. I runan 1 är bst t. v. om hst säker; t. h. om hst är en avlång fördjupning med oskarpa kanter, som möjligen utgör rester av en bst; i korsningspunkten mellan hst och bst är ristningslinjen i så fall mycket grund. 3 t har en rund fördjupning på hst, något under dess mitt. Pricken är grund och har inga skarpa kanter (den skiljer sig därigenom från prickarna i 7 e och 24 e); möjligen är runan stungen. Bst i 4 u är påfallande grund och endast svagt synlig. 6 t har förlorat bst genom flagring. 10 t är ej stunget; av 11 i är endast ett litet stycke ovanför mitten i behåll; 13 i är ej stunget; i 16 a är bst placerad högt, för att den ej skall stöta ihop med bst i 15 n; 19 k har möjligen varit stunget. Denna runa är — i likhet med 18 a — kortare än de omgivande runorna, vilket torde bero på att stenens kant på detta stycke icke varit lämpad för ristning. I höjd med huvudstavens topp finnes en svag, rund fördjupning, som möjligen kan vara spår av prick. Numera

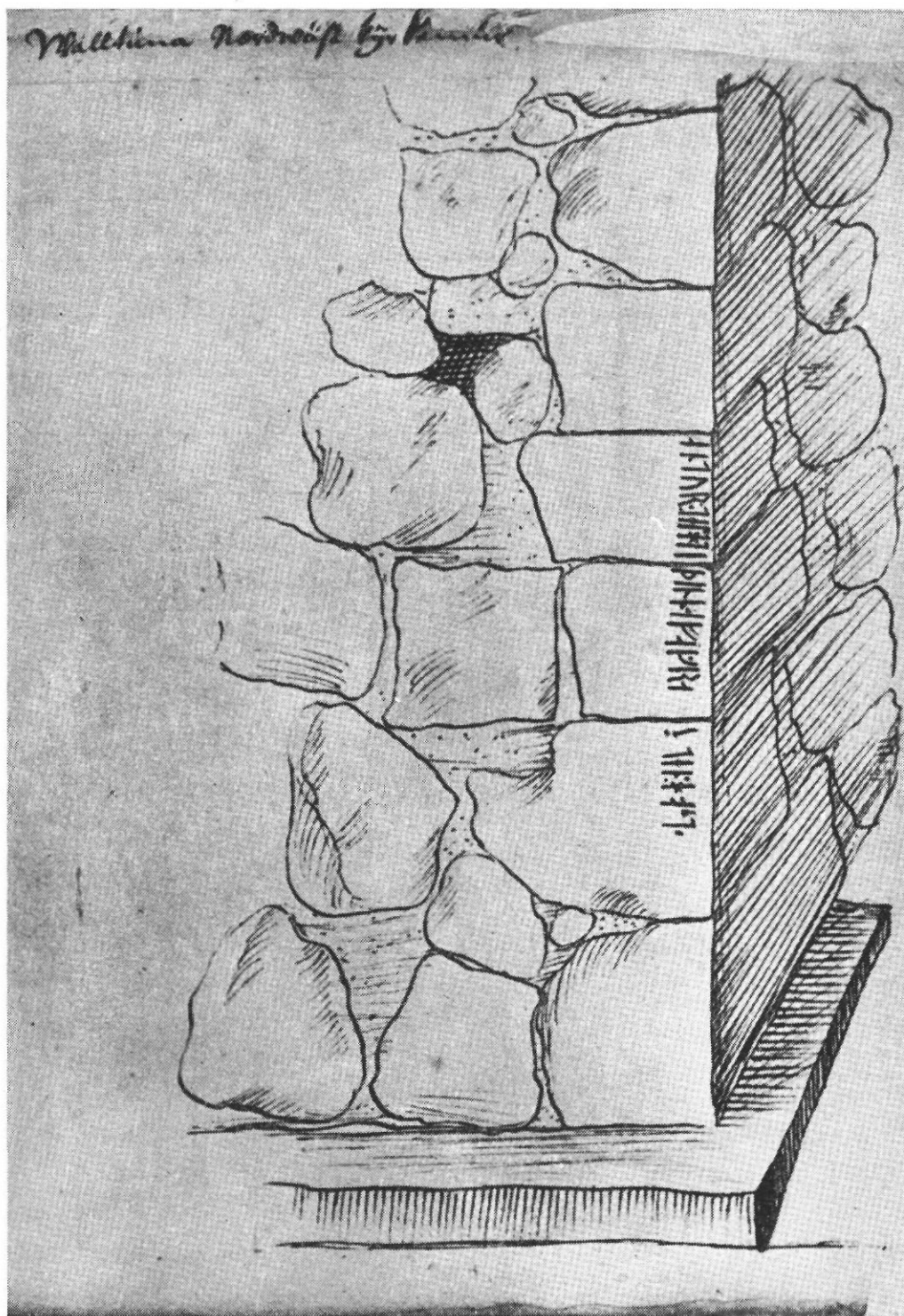

Fig. 213. U 219. Vallentuna kyrka. Efter teckning av Peringskiöld.

kan ej med bestämdhet avgöras, hur det förhåller sig. Efter 21 **a** är ett parti utan ristning (7 cm.), vilket kan förklaras därav, att ristaren icke har velat börja det följande ordet, då han icke har haft plats att avsluta det på samma sten. Efter 21 **a** möjligen men icke säkert **sk**; 22 **s** har en ovanlig form. Det som med säkerhet kan anses ristat gör snarast intryck av ett **u** med en förkortad bst. Vissa ojämnheter i stenen på denna plats göra ej intryck av att vara huggna; runan 28 har nedtill ett djupt, kort tvärstreck; efter 29 **t** ett lodrätt streck som troligen skall vara ett **sk**.

Bureus (F a 6): 1 **a**; 6 **t** hos Bureus ännu oskadat. 10 **d**; 11 **i** saknas; 19 **g**; efter 21 **a** ett **sk** (en punkt); 22 **s** har formen av ett svenskt-norskt **s**. — Aschaneus (F a 6): 1 **a**; runan 2 överhoppad; 3 **t**; **sk** efter 5 **r** består av två punkter; 10 **i**; **sk** (två punkter) efter r. 10; 13 **æ**; **sk** (två punkter) efter 16 **a**; 19 **k**; **sk** (två punkter) efter 21 **a**; 22 **s** har formen av ett svenskt-norskt **s**; 24 **æ**; 27 **o** har oriktigt avbildats med bst t. h. om hst. 28 **s** saknar tvärstreck nedtill; 29 **t** har bst på båda sidor om hst. Till **s**-formerna anmärker Aschaneus (a. a. s. 106): »Ob-

servatio lræ S^l non sic ḥ ut alibi quem modum tenet Johannes Bureus antiquitatis studiosissimus in alphabeto expresso et est S medium seu abbreviatum ^l pro ḥ sic.» I F b 18 s. 187 läser Aschaneus på följande sätt: 1 a; 2 n och 3 t ha bst på båda sidor om hst; sk efter 5 r (en punkt); 6 d, 7 a, 10 d, 11 e; efter 11 e sk (en punkt). 12 l; 14 n och 16 æ ha bst på båda sidor om hst; 15 n är överhoppat. Efter 16 a sk (en punkt); 19 k, 21 æ; därefter sk (en punkt); 22 s har vanlig form (ḥ), 24 e och 25 n ha bst på båda sidor om hst; sk efter 25 n (en punkt). En bättre läsning återfinnes i samma handskrift s. 19: **andur:telhi pinna fagra · sten host** där t och n-runorna ha bst endast t. v. om hst. — Rhezelius (F a 6): 1 a, 3 d; 6 t oskadat, 10 i; r. 11 markeras genom ett kort streck upptill; 19 g; efter 19 g en punkt som sk; runan 22 uppfattas ungefärligen som ett l (ḥ); sk saknas efter 25 n och efter 29 t. — Hadorph (»Resejournal»): 1 a, 11 i oskadat; efter 11 i sk (två punkter); efter 16 a sk (en punkt); 19 g; efter 21 a sk (en punkt); 22 s har svensk-norsk form, men runan är ovanligt lång. — Peringskiöld: 1 a; 11 i oskadat; 19 g; 22 s är svenskt-norskt. — Celsius: 1 a, 3 d, 6 t oskadat; 11 i, 19 g; 22 s uppfattas ungefärligen som ett u med förkortad bst (ḥ). Celsius anmärker: »det första ^l Hels. i Stenhost lærer wara förhugget». Om 28 s påpekar Celsius, att det är »wackert med ett djupt hohl nederst». — Dybeck; 6 t oskadat, 11 i, 19 g, 22 p (på bilden); 28—29 och sk efter 29 uppfattas på följande sätt: ḥḥ; — Brate: »r. 3 ḥ har möjligen prick, som dock icke är så tydlig, att den nödvändigt måste antagas». Efter 21 a ett sk (en punkt); 22 s »är af gotländsk form ḥ^l; bakvänt med nedre stafven af en vanlig runas höjd, mellanstreckets från toppen nedåt h., såsom kst till l; och öfre stafven från mellanstreckets spets snedt uppåt h.; i detta fall finnes intet sammanhang mellan mellanstreckets och öfre stafven, och denna senare skjuter upp öfver de öfriga runorna».

Ristaren använder det fullständigt stungna runalfabetet. Av stungna runor förekomma e och möjligen d och g; i a korsar bst icke hst utan finnes endast på dess vänstra sida. Runorna 16, 18 och 21 böra följaktligen uppfattas som a-runor. Runan 1 har möjligen bst också på huvudstavens högra sida; i så fall bör ju runan uppfattas som æ. I de två r-runorna (5, 20) nalkas bst också hst på mitten, ett ungt drag, som enligt v. Friesen säkerligen beror på inflytande från det latinska alfabetets r (*Runorna*, i: *Nordisk kultur* 6, s. 226). Runan 22 har formen ḥ och 28 formen ḥ^l. Den förra torde böra uppfattas som en medeltida s-runor av den typ som t. ex. föreligger på gravhällen från Atlingbo (M). Den andra vertikalstaven skulle då i Vallentuna-inskriften ha fördärvats eller av ristaren uteglömts. Förhåller det sig så, skall runan 28 snarast uppfattas som ts och ej som s. Visserligen kunna två olika s-former brukas i samma inskrift (ḥḥ; ḥ^l; ḥM), men M och ḥ^l torde aldrig förekomma i samma betydelse i någon runristning. Därför bör det vara riktigast att räkna med att ristaren velat med den senare runan återge ts. Den förra runtypen anses vara sällsynt före 1300-talet, men den förekommer dock på Burseryds kyrkklocka från 1238. Angående dessa runformer se v. Friesen, *Blyrullen från Alvastra* (i: *Fornvännen* 1919, s. 118 f.) och *Runorna* (*Nordisk kultur* 6, s. 235 f.), R. Kinander i *Smålands runinskrifter*, inledning, s. 17 och Sm 22 (s. 81), *Danmarks Runeindskrifter*, sp. 973 f.

Den långa konsonanten dubbelskrives i **pinna**, vilket ej är ovanligt i unga inskrifter. Förhållandet bör förklaras genom inverkan från latinsk skrift. Redan Bureus antecknar detta fall av dubbelskrivning under rubriken »Lræ duplices» (F a 6, s. 4).

Namnet *Andorr* är säkert styrkt under medeltiden från hela Norden. Det har troligen sammandragits ur *Arnþórr*, se M. F. Lundgren, *Spår af hednisk tro och kult i fornsvenska personnamn* (1880), s. 10.

Verbet *telghia* har i fornsvenskan betydelsena: »1) tälja, skära el. hugga spåner el. flisor från ytan af (ngt), slåthugga; 2) tillhugga, genom bortskärande el. borthuggande af yttre delar, spåner el. flisor gifva (ngt) åsyftad form» (Söderwall). Alldeles samma betydelser har ordet i fornisl. (se Fritzner); jfr exemplet i *anaup þeire, at þeir telgþo griöt* (*Postula sögur*, 1874, s. 148).

En nära parallell till denna inskrift finner man i Sm 6, Skatelövs gamla kyrka. Denna småländska inskrifts senare del lyder: **bosi talhi sten til skatma kirkiu** Sten i Sm 6 skall »med all säkerhet förstås kollektivt» (Sm 6); Vallentunastenen uttryck *þænna fagra sten* tillåter däremot icke, att man där antager en kollektiv innebörd hos ordet.

Vad ristaren åsyftat med inskriftens fyra sista runor $\ast\ddot{a}\ddot{a}\ddot{a}$ är oklart. De förbigås också med tystnad av de flesta granskare. O. Celsius anmärker emellertid: »an sten — Ost? caseus lapideus». Det är sålunda uppenbart, att Celsius har tänkt sig möjligheten, att de tillhuggna sandstenarna av ristaren ha kunnat kallas *ostar*. Denna tolkningsmöjlighet föreligger tyvärr icke. J. F. Peringskiöld (se nedan) översätter inskriften: *Anturus fecavit hanc splendidam struem lapideam*.

Möjligen är det sista ordet ett tillägg till ristarens namn. En sådan uppfattning stödes måhända av skiljetecknens placering. Det är nämligen föga troligt, att denne ristare satt in sk i ett sammansatt ord.

Vallentuna kyrka är en gråstenskyrka med hörnkedjor av huggen sandsten i tornet, norra korsarmen och långhuset. Även omfattningarna ha här varit av sandsten. Andor har vid bygandet av kyrkans torn haft huggningen av åtminstone den norra hörnkedjan om hand och i likhet med Bose har han efter fullbordat verk meddelat eftervärlden vad han utfört. Även en annan stensemästare har varit verksam vid Vallentuna kyrka; han namnger sig i U 220.

Tidigt har man haft uppmärksamheten riktad på de upplysningar, som hörnkedjornas inskrifter skulle kunna ge om kyrkans tillkomsttid. Redan Aschaneus framhåller (F b 18, s. 186), att runor »då woro i Bruk, när som Kyrkian Bygd är! som man finner på ett dere Vapnhuss-hörnet där, $\ddot{a}\ddot{a}\ddot{a}\ddot{a}$ · $\ddot{a}\ddot{a}\ddot{a}\ddot{a}$ · på Wänstra hörnet. N. Tälgdi ($\ddot{a}\ddot{a}\ddot{a}\ddot{a}$) hörnstenar. Och på Norre K. hörnet står så», varefter inskriften U 219 följer. Sedan läsningen givits med runor, fortsätter Aschaneus: »Doch er wist, att dänna Kyrkia, Wallandatuna, är dän äldsta bland andra förnämliga Kyrk. som först i Christendomen här i Rijket, wthi Christne Konungars regeringz tijder, bygd är, som man wthi antiquiteterna befinner.» O. Celsius tillfogar i marginalen (SR 1, s. 153): »Hujus templi fabricam et inscriptionem ad tempora Olai Skotk. refert Per. jun Fr. R. p. 9.» Celsius hänvisar här till J. F. Peringskiölds *Fragmentum Runico-Papisticum* (Stockholm 1721), där det på angiven plats, sedan författaren beklagat, att runinskrifterna i stor utsträckning fördärvats »genom förvänt nit», heter: »Enim vero, inter ædeis sacris cætibus destinatas, fascēs, qvem diximus Olauo moderante, et exstrui cæptas, etiam istud egregiam tenet antiquitatis prærogativam; sin pulcritudinem spectes, lapide rubicante, secto et lævigato, multam partem illustratur; artificis memoriam, in turre latere, quo caurum spectat, incisam habens, verbis...» (»... Även denna [Vallentuna kyrka] innehåller ett utomordentligt bevis på ålderdomlighet; om man betraktar kyrkans skönhet, belyses denna i hög grad av en rödaktig sten, skuren och glättad. Den har ett minne av byggmästaren inhugget på sidan av tornet, där detta vetter åt nordväst, med följande ord...») Peringskiöld fortsätter: »Hujus itaque depingendi animo cum ante annos plusculos accederet, b.mem. parens desideratissimus, omnibus ex more studiose rimatis, in Cista sacrarii hasce membranulas tunc reperiri contigit.»

Vallentuna kyrkas byggnadsstil »med det omsorgsfulla, ehuru ej alldeles regelbundna murverket med de prydliga hörnkedjorna, sandstensomfattningen kring alla öppningar och dessas rundbågiga form — i den utsträckning de äro kända — hänvisar kyrkobyggnadens tillkomsttid till slutet av 1100-talet» (*Sveriges kyrkor*, manuskript). Tornet hör till kyrkans äldsta parti, och då nu inskriftens innehåll visar, att den är samtidig med tornets uppförande, erhålles en datering av värde.

Inskriften härrör sålunda snarast från 1100-talets slut, jfr U 220.

220. Vallentuna kyrka.

Pl. 138.

Litteratur: L 1901, D 2: 93. J. Bureus, F a 6 s. 87 n:r 196 (Bureus' egen uppteckning), s. 106 n:r 60 (Aschaneus), s. 170 n:r 39 (Rhezelius), F a 5 n:r 440, F a 14 s. 117, 127, 165, 166; M. Aschaneus, F b 18 s. 19, 186, F b 12; O. Celsius, Acta Literaria Sveciæ 2 (1725—29), s. 324, SR 1, s. 153; Kyrkoinventarium 1829; UFT h. 3 (1873), s. 81; Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens Månadsblad 1 (1873), s. 138; Brev från O. v. Friesen till Riksantikvarien ^{30/s} 1905 (ATA); O. v. Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 73.

Äldre avbildning: Dybeck, a. a.

Inskriften finnes på den yttersta stenen i bogårdsmuren, invid en liten järngrind, mittför torningången.

Denna inskrift är med all sannolikhet en del av den runristning, som redan Bureus upptecknat i F a 6, fastän det första ordet numera förlorats. Inskriften har, med ett par smärre och ur denna synpunkt betydelselösa olikheter, samma lydelse hos Bureus, Aschaneus, Rhezelius och Celsius: **Dafip tælhdi**.

I Liljegrens *Runurkunder* (1834) upptages under n:r 1901 en inskrift på Vallentuna kyrka med följande lydelse: **Tawip talhdi . Kup . hialbi . antu alra kristina**. Som källa hänvisar Liljegren till Aschaneus och till Celsius. Här föreligger uppenbarligen ett misstag av Liljegren, ty i ingen av dessa källor förekommer en sådan inskrift; Aschaneus och Celsius ha endast det ovan citerade, d. v. s. endast de två första orden av Liljegrens långa inskrift. Tillägget **Kup . hialbi . antu alra kristina** . finnes icke heller i några andra källor rörande inskrifterna i Vallentuna, och Liljegren har naturligtvis icke upptäckt den vid någon undersökning på platsen. Tillägget har säkerligen genom ett förbiseende av Liljegren kommit in här.

Dybeck synes antaga, att L 1901 förstörts vid kyrkans reparation 1857, men han antecknar som nyfunnen en sten (D 2: 93) med inskriften *tælghde*. Om denna inskrift skriver han, att den »kan hafwa varit tillsammans med efterföljande» — därmed åsyftas U 219 — »hvars sista ord äro lika svårtydiga som dennas. Knappt Lilj. 1901.» UFT upptager av denna anledning L 1901 och D 2: 93 som två olika inskrifter.

Brate skriver (1908): »Att stenen icke kan hava hört tillsammans med den ännu icke anträffade D II 92, såsom Dybeck förmodar, är klart av bådars olika beskaffenhet; denna sten D II 93 är likartad med D II 94, men synes vara av annan ristare, då ljudbeteckningen av *tælghde* är olika.» Detta uttalande beror dels på att Brate missuppfattat Dybeck, dels på att han icke insett, att L 1901 och D 2: 93 syfta på samma inskrift.

Stenen har legat nedtill i en hörnkedja, men dess ursprungliga placering kan icke med absolut bestämdhet fastställas. Bureus uppger endast, att den sitter i Vallentuna kyrkomur »sunnan i ett hörn» (F a 6), och Aschaneus säger dess plats vara »På södre hörnet lågt vid jorden» (F a 6 och F b 12). Han tillfogar i en not: »alle hörnen äro här medh rödh huggen sten». Rhezelius har uppgiften: »På Westre Wapenhus hörnet.» (F a 6). I F b 18 uppger Aschaneus, att »Wthi Westra Wapnehushörnet widh förbe:te Kyrkia står denna skrift». O. Celsius lämnar följande upplysning: »På södra Kyrkohörnet (ned wid jorden), som är med huggen sandsten ända up i från jorden till taket.» I »Kyrkoinventarium» 1829 beskrives läget: »På sydvestra hörnet och södra sidan i en Sten Runor uthuggne i rät rad ifrå ofwan till nedan». Den föregående inskriften, U 219, är enligt samma källa placerad »i nordvästra hörnet på norra sidan lika så på Tre stenar efter hwarandra i rät och fortsatt rad.»

Sandsten. Stenens mått 0,54 × 0,68 m.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Bureus):

[**dafip**] **tælhdi**
           5   10

David tælghde.

»David tillhögg.»

Till läsningen: 1 **d** är hos alla upptecknare, utom hos Aschaneus i F a 6 (och F b 12), stunget med ett kort tvärstreck. 2 **a** har i alla uppteckningar bst endast till vänster om hst. 3 **f**: Bureus, Aschaneus (i F a 6) och Celsius ha här ett vanligt **f** (P), medan däremot Rhezelius uppfattar runan som ett **k** med två punkter mellan hst och bst (Ṗ). På samma sätt tecknar Aschaneus runan i F b 18, s. 19, medan han på s. 186 har **f**. Efter 5 **p** har Aschaneus sk (i F a 6 och F b 12 två punkter, i F b 18, s. 19 ett kors och s. 186 en punkt). Rhezelius och Celsius ha ett kors. 6 **t** är numera skadat upptill, varvid bst gått förlorad. I F b 18, s. 186 tecknar Aschaneus runan som **d**. Vid alla tidigare uppteckningar, med undantag för Dybecks och Brates, synes runan ha varit oskadad. 7 **æ** har tydligt dubbelsidig bst; 10 **d** är tydligt stunget; i 11 **i** finnes upptill en rund fördjupning, som sannolikt ej är huggen. Efter 11 **i** har Rhezelius ett sk (kors); Aschaneus har i F b 18 s. 19 tre (och i F b 12 två) punkter. (På s. 186 i F b 18 tecknar han sk som en punkt). I F a 6 och F b 12 hoppar Aschaneus över 10 **d**, och på s. 186 i F b 18 tecknar han runan **p**. Brate: »Framför första runan — d. v. s. 6 **t** — synas måhända spåren av nedre och högra armen till ett korsformigt skiljetecken i kanten av skadan.» I 6 **t** »är toppen borta, nedre hälften av kännestrecket är synlig». 10 **d** »med en stor prick; till höger om runans topp finnes en skada som har nästan samma ristning(!) som ett kännestreck till höger men är mera spetsvinklig och icke är huggen». 11 **i** har »straxt nedom toppen en djup rund grop, som ser ut, som om den vore huggen men troligen icke är det». Efter 11 **i** ser Brate ett kors (+).

David är ett i Norden relativt tidigt inkommet bibliskt namn. Detta belägg är emellertid överraskande gammalt. I Danmark blir namnet först »o. 1300 temmelig almindeligt i alle Landsdele» (*DGP* sp. 188).

Om *tælghde* se U 219.

Ristaren har använt det helstungna runalfabetet.

Inskriften syftar med all sannolikhet på de i sandsten huggna hörnkedjorna. Då inskriften av allt att döma måste vara samtidig med dessa, erhålles en datering till före år 1200. Dylika hörnkedjor torde nämligen ej ha huggits efter den nämnda tidpunkten, jfr U 219. Två stensemästare, som ha varit verksamma vid byggandet av Vallentuna kyrka, känna vi alltså till namnet genom inskrifterna U 219 och 220.

221. Vallentuna kyrka.

Pl. 138.

Litteratur: Handlingar i ATA.

Rotändan av en runsten påträffades år 1939 vid gravgrävning på kyrkogården, 40 m. SÖ om kyrkan. Fragmentet står nu rest mot östra kyrkogårdsmuren.

Grå granit. Höjd 1,15 m., bredd 1,10 m.

Inskrift:

ifkn · f - (vänstra slingan)
5

ftin · sikf (högra slingan)
10

... [æ]ftin Sigf[ast](?) ...

»... efter Sigfast ...»

Till läsningen: 1 **i** är osäkert; 2 **f** har en egendomlig form, men övre bst är säker. 3 **k** är troligen ej stunget. Den fördjupning, som finnes mellan hst och bst, gör ej intryck av att vara huggen, och många små håligheter av samma utseende påträffas i stenytan. Runan 6 har skadats upptill; endast nedre delen av en hst bevarad. 13 **k** är möjligen stunget. Därefter synas märken av kyrkvaktarens spett. I 14 **f** är övre bst otydlig.

Inskriften har sannolikt varit ristad efter en man, som hetat *Sigfastr*. Namnet förekommer i ett 10-tal uppländska runinskrifter, se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100.

222. Vallentuna kyrka.

Litteratur: J. Bureus, F a 5 n:r 434.

Den enda kända uppgiften om detta runstensfragment finnes hos Bureus. Han anger icke närmare, var stenen befunnit sig. Någon avbildning är icke bevarad.

Inskrift (enligt Bureus):

... **sten** : **þansa** : **u(k)** : **ipun** ...
5   10   15

... *stein þænnsa ok* ...

»... denna sten och ...»

Bureus översätter endast inskriftens tre första ord: »Saxum hoc et» ... Han påpekar vidare att »Dätta är en half Skrift. Däd som här felar, måste hafwa varit uthugget på en annan sten der hos». I kanten tillägger han: »eller på andra sidan».

223. Vallentuna kyrka.

Litteratur: D 2:92; UFT h. 3 (1873), s. 81.

Avbildning: Dybeck, a. a.

Dybeck uppger ett fragment som »nyfunnet» och meddelar följande om dess placering: »Runstensstycket är i vestra bogårdsmuren innantill.» Detta stycke har kilats loss från den övriga delen av runstenen, vilket framgår av de sex kilhål, som på den dybeckska bilden synas i fragmentets överkant. Fragmentet är nu förkommet.

Stenarten har troligen, på grund av kilhålens utseende, varit granit. Mått (omkring 1,55 × 0,55 m.

Inskrift:

... **ftR · s** ...

... [æ]ftin ...

»... efter ...»

224. Klockarstugan, Vallentuna sn.

Litteratur: B 61, L 448. J. Bureus, F a 6 s. 142 n:r 31 (Axehielm), s. 170 n:r 40 (Rhezelius), F a 5 n:r 441, F a 1 s. 98; M. Aschaneus, F b 18 s. 25 f.; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5:1 n:r 12, Monumenta 3, bl. 160; O. Celsius, SR 2, s. 100; UFT h. 3 (1873), s. 81; S. Bugge och E. Brate, Runverser (ATS 10), s. 90 f.; T. Johansson, Verbal och postverbal partikelkomposition (1939), s. 107.

Avbildningar: Aschaneus, teckning (a. a.); J. Peringskiöld, teckning (i F 1 5:1); Hadorph och Peringskiöld, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 61).

Denna numera försvunna runsten anges av Axehielm befinna sig »J Walentuna kläckare spijs». Samma plats uppger Rhezelius: »J Klockarstugun i muren». Hos Aschaneus finnes följande anteckning: »Wthi Kläckare stugu Wngz Mur, huijtröd quarnstens gryte». Stenen nämnes också i *Ransakningarna*: »Uthi Waltuna Tingz Stugu uthi Spijsen ligger ehn Runasteen». På teckningen i F 1 5 står antecknat: »Walltuna Kläckarstugu Spiiss». Klockarstugan revs »någon gång omkring 1890» enligt muntlig uppgift av änkan efter den som köpte huset. Stugan flyttades enligt samma källa till Löfsund i Vallentuna socken. Stenen var då okänd och kom icke heller i dagen, när spisen vid detta tillfälle revs.

Stenarten var enligt Aschaneus »huijtröd quarnstens gryte». Stenarten har därför troligen varit kvartsrik gnejs eller grov sandsten.

Höjd omkring 1,20 m., bredd 0,60 m.

Inskrift (enligt Aschaneus):

sikir · in · ar · sa · slikum · mirki · ur · bru ...

5   10   15   20   25

· karpi · at · sin · faþu ...

30   35   40

uap · an · s ...

45

*Sigger ... mærki .. bro
gærði at sinn faðu[r]*

— — —

»Sigger(?) ... märke ... och bro
gjorde åt sin fader ...»

Till läsningen: I sin transkription (a. a. s. 26) har Aschaneus 44 **b**.

Inskriften är enligt Axehielm: **sikir ianar sa slikum × mirki × u . . . . karpi · at sin faþ . . .**. Runan 25 har hos Axehielm formen **h**. — Rhezelius läser inskriften på samma sätt som Aschaneus, med undantag av att Rhezelius efter 47 **s** läser ett **i**. — Bureus (F a 5) har upptagit Rhezelius' läsning, men runorna 45—48 **an · si**, som av Bureus placerats för sig själva under den övriga inskriften, äro överstrukna. — Det förefaller, av teckningen att döma, som om inskriftens tillstånd hade försämrats, då Hadorph och Peringskiöld undersökte den. Man måste emellertid räkna med att inskriften av tidigare läsare kan ha »förbättrats».

Enligt *Monumenta 3* är inskriften: **i · kir · in · or · sa · slikum mir ... ifa ...**

Följande är här att märka: runan 8 är **e**; 17 **m** har förlorat hst under bistavens utgångspunkt; av 18 **m** äro endast obetydliga rester kvar.

Stenen har uppenbarligen redan på 1600-talet varit starkt vittrad, och ristningen har på många punkter varit svårläst.

Att med utgångspunkt från de ovan anförda läsningarna lämna en tolkning av inskriften i dess helhet, torde därför vara mycket vanskligt. Carl Säve anmärker också (*UFT* h. 3, s. 81),

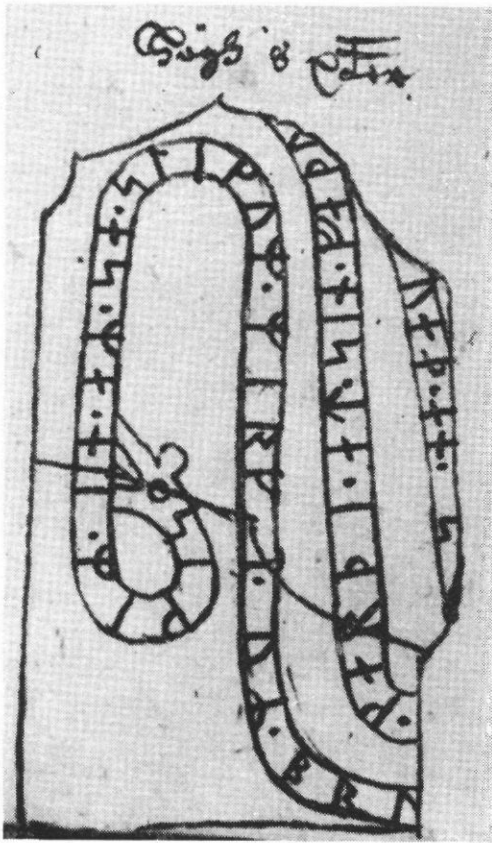

Fig. 214. U 224. Vallentuna kyrka.
Efter teckning av Aschaneus.

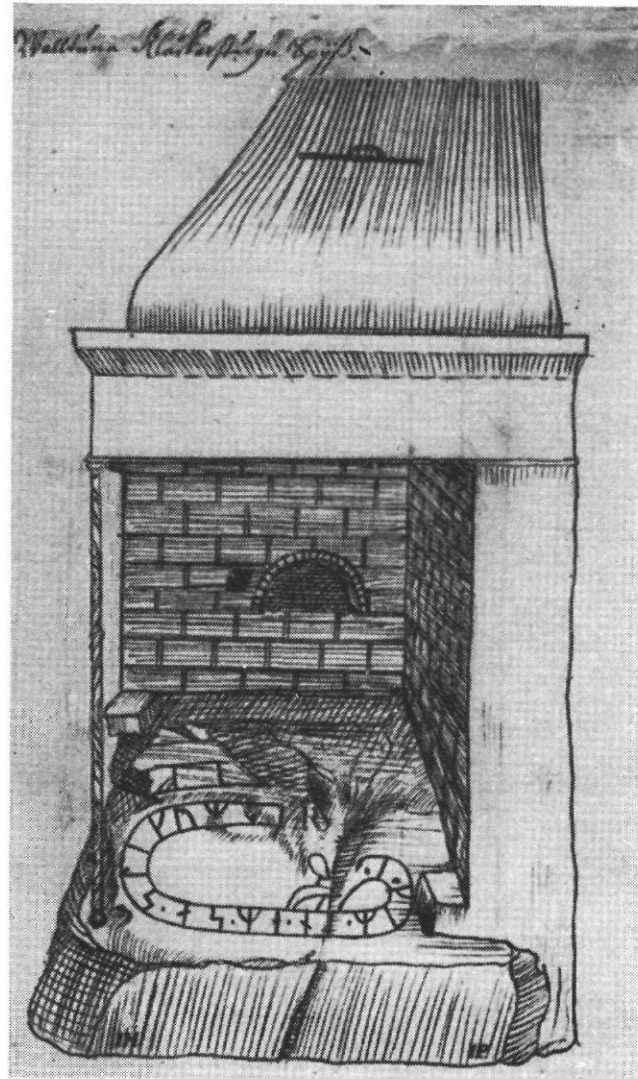

Fig. 215. U 224. Klockarstugan, Vallentuna sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

att inskriften »tydliggen är felaktigt uppfattad». Han översätter den endast delvis: »Sä-ger ... gjorde efter sin fader Vad (el. gjorde [ett] vad efter sin fader?)».

Bugge lämnar däremot (i *Runverser*), efter L 448, en »Phonetisk Transscription»:

*Segir inn ær sá
slík um merki:
Ornbr u(m) gærði at sinn fadur uap.*

Detta översattes på följande sätt: »Den, som har seet slig Mærker, siger: Orm gjorde dem efter sin Fader Vad(?)».

Inskriften börjar sålunda enligt Bugge med »et Par Verslinjer». För detta förhållande »taler foruden Allitterationen **um** foran **mirki. ur bru** × × × forstaar jeg som **urbr u(m)** d. e. *Ornbr um*». Vad inskriftens senare del beträffar, vågar icke Bugge »at gjöre dette og det följende til et Par Verslinjer, da jeg ikke finder Allitteration. Thi det vilde være betænkeligt at antage Allitteration af **urbr** med **uap** og endnu mere af **urbr** med **at**».

Inskriftens anordning på stenen gör ett ålderdomligt intryck. Den har tillhört de intressanta ristningarna i »Gunnarsstil» (se U 201). Det är högst beklagligt, att originalet numera ej kan granskas.

Inskriftens första fem runor torde kunna vara ett mansnamn, isl. *Siggeirr*. Runorna 12—17 bilda ordet **slikum**. Denna form kan dock ej sammanföras med det följande ordet *mærki*. 23—27 har troligen varit *ok bro*. 28—41 äro fullt klara. Däremot är det svårt att säga, vad som

åsyftats med runföljden 42—47 (**ua**)·**an**·**s**). I några uppländska runinskrifter förekommer ett mansnamn, som skrives **uapr**. På den grunden vågar Bugge, som (a. a.) hänvisar till två av beläggen, räkna med möjligheten, att **uap** skulle vara »Feil for **uap(r)**». Till slut sätter Bugge i fråga, om **uap** kan vara »Feil for **uap(a)** d. e. *Vaða?*» — Möjligen har här stått ett berömande adj. *godan* e. dyl.

225 och 226. Bällsta, Vallentuna sn.

Pl. 139, 140, 141.

Litteratur: B 52, 53, 54, 56; L 449, 450; D 2: 108, 109. J. Bureus, F a 6 s. 171 n:r 41, 42 (Rhezelius), F a 5 n:r 456, 457, F a 1 s. 100; M. Aschaneus, F b 18 s. 21—24; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5:1 n:r 15, Monumenta 3, bl. 161, 162, Bibliskt Slächt-Register (1713), s. 16, 17, 18, Ättartal (1725), s. 2 f.; O. Celsius, SR 1, s. 207 f., lösa blad, inlagda efter s. 208, Acta Literaria Sveciæ 3 (1730), s. 79 f., 88 f.; E. J. Björner, Epistola responsoria ad Ol. Celsius (1726), s. 26, Prodrum Tractatum de Geographia Scandinaviæ Veteri (1726), s. 8 f., Inledning Til de Yfverborna Göters Gamla Häfder (1738), s. 4, Specimen Historico Geographicum, descriptionem Gotvneimiæ . . . succincte exhibens (1741), s. 16, Examen Runicum (F m 9) § 11, s. 38; Lars Salvius, Beskrifning öfver Sverige, Upland (1741), s. 111; J. Wilde, Fordom Sweriges Historiographi Fri-Herrens Samuelis von Puffendorff Inledning til Swenska Statens historie Med wederbörlige tilökningar, bewis och anmärkningar Försedd, 2 (1743), s. 34, 46; J. Göransson, Is Atlinga (1747), s. 27 f., Svea Rikes Konungars Historia ok Ättartal, ifrån 2200 före Christum, Intil 1749 (1749), tabellen sist i boken, Bautil (1750), inledande »Underrättelse om dessa Runstenar» § 3; S. Bring, Dissertationis de fundamentis Chronologiæ Sviogothicæ, 2 (1754), s. 46 f. (§ XI); E[rik] E[kholm], Kritiska ok historiska handlingar rörande svenska historien ok språket, 3 (1760), s. 234 f.; N. R. Brocman, Sagan om Ingwar Widtfarne (1762), s. 50, 55 f.; K. Svenska Vitterhets Academiens Handlingar 4 (1783), s. 90; J. N. B. [von] Abrahamson, Märkeligheter paa Runestene (i: Antiquariske Annaler, 2, 1815, s. 106); N. H. Sjöborg, Inledning Til Kännedom af Fäderneslandets Antiquiteter (1797), s. 149, Samlingar för Nordens fornälskare 1 (1822), s. 31, 32; Finn Magnusen, Kortfattat Udsigt over Rune-Litteraturens nærværende Standpunkt (i: Det kongl. danske Vid. Selsk. Afh. 6, 1841); U. W. Dieterich, Runen-Sprach-Schatz oder Wörterbuch (1844), s. 213 f.; R. Dybeck, Vallentuna sn, 1860 (ATA), Berättelse för år 1867 (i ATA), Ny Illustrerad Tidning ¹⁷/₄ 1869; UFT h. 3 (1873), s. 81, h. 5 (1876), s. 125; G. Stephens, ONRM 2, s. 620, 643—648, 716, 943, Ny Illustrerad Tidning ¹⁰/₄ 1869, Yttergårds stenen i Upland (i: R. Dybeck, Runa 1, 1865, s. 94), ONRM 3, s. 282 f.; S. Bugge och E. Brate, Runverser (ATS 10), s. 91; E. Brate, Anteckningar 1900 (ATA), Sverges runinskrifter (1922), s. 139, Svenska runristare (1925), s. 14 f.; O. Almgren, Anteckningar ²⁷/₈ 1907 (ATA); O. von Friesen, En ny märkelig runinskrift och en fornuppländsk jorddrott (i: Upsala Nya Tidning ¹/₉ 1905), Historiska runinskrifter (i: Fornvännen 1909), s. 58 not 2, Upplands runstenar (i: Uppland 2, 1908, s. 465 f.), Upplands runstenar (1913), s. 13, 29 f., 31, 83, 88, Om de uppländska runstenarnas och Upplandslagens språk (i: Uppland 2, s. 493 f.), Runorna (Nordisk kultur 6, 1933), s. 170, 205, 206; S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeologmötet 1922), s. 131 f., Uppsala högar och Ottars högen (1936), s. 17; H. Rydh, Kvinnan i Nordens forntid (1926), s. 120 f.; A. Nordén, Tingfjäl och bäsing (i: Fornvännen 1938), s. 286; Elof Ehnmark, Ångermanländsk hembygdsforskning på 1700-talet (i: Norlandica I, 1939), s. 32 f.

Äldre avbildningar: M. Aschaneus, teckning (F b 18), återgiven i ONRM 2, s. 646; J. Peringskiöld, teckning (F 1 5:1), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 3 och i B 53, 54, 56; även återgivet i Peringskiölds Bibliskt Slächt-Register och i Ättartal, i Björners Prodrum Tractatum och i Specimen Historico Geographicum, i ONRM 2 och i Fornvännen 1938, s. 286); J. Hadorph och P. Törnwall, träsnitt av U 225 (i B 52 och ONRM 2); Dybeck, D 2: 108, 109 (även i Ny Illustrerad Tidning 1869 och i ONRM 3); Brate foto 1900 (ATA); von Friesen foto (återgivet i Uppland 2, 1908, s. 466 och i Upplands runstenar, 1913, s. 31).

De båda runstenarna stå nära Vallentunasjöns strand, 400 m. SV om Bällsta gård, i den mot söder sluttande skogsbacken vid »Ovanäng», 50 m. NÖ om en liten vassvik — tidigare kallad Åvaviken — och ungefär 30 m. från åkerrenen. U 226 står 12 m. V om U 225. 5 m. NÖ om den senare runstenen ligger ena kanten av en fyrkantig stensättning, som med all sannolikhet utgör resterna av den tingsplats, som omtalas på runstenen. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Rydboholm».

Äldre uppgifter om runstenarnas plats äro: Rhezelius (F a 6): »Widh Åwa wijken.» Där-efter återges inskriften på U 226, varefter U 225 anges stå »Ibidem 5 Steg därifrå». — Ascha-

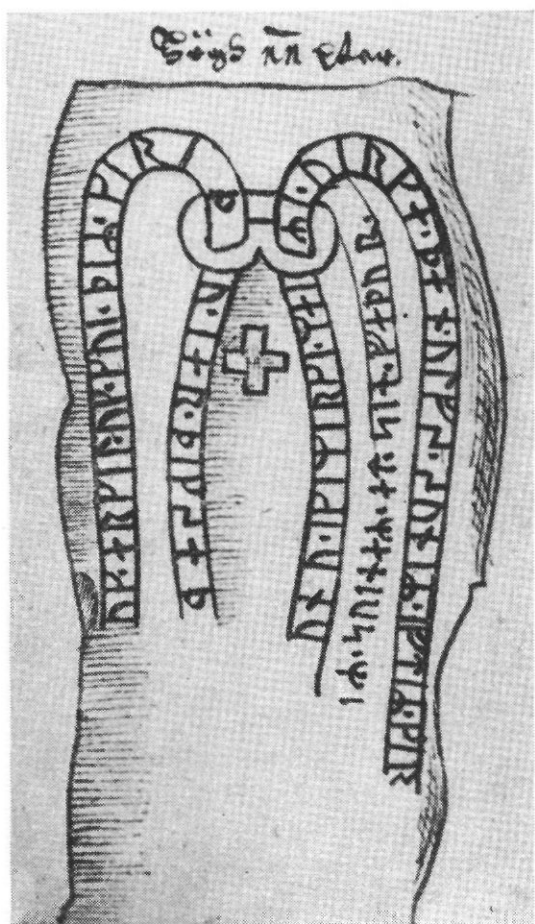

Fig. 216. U 225. Bällsta, Vallentuna sn.
Efter teckning av Aschaneus.

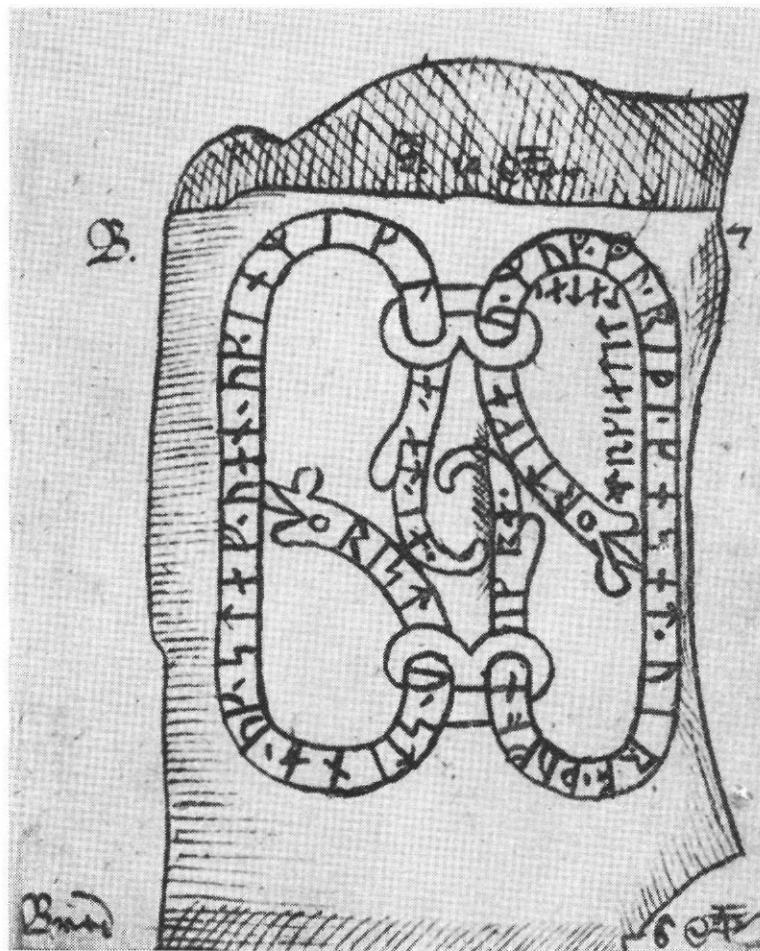

Fig. 217. U 226. Bällsta, Vallentuna sn.
Efter teckning av Aschaneus.

neus (F b 18) om U 225: »På Bällestad söderwdden, J Åwa wijken, wid stranden, *Versus Orientem.*» Om platsen för U 226 skriver Aschaneus: »Dänna R. ¼. finnes och så på Bällestad wdd, strax wid dän andra, 5. stegh emellan. *Versus orientem.*» *Ransakningarna*: »Wijdh Bellestadh Sättegårdh nedre wijdh Siön finnes 2:ne Runastenar på skrefne. Item wijdh samma Sättegårdh Jordhögar och Steenlagde grundar deels kantige medh dess bemärkelsser weet ingen uthan representera sigh såsom grundwalar till huus och kyrkior.» — Peringskiöld (F 1 5:1): »Bällestahaga och Åwa wijk. Waltuna Socken.» I *Bibiskt Slächt-Register* (s. 16, 17): »Minningsmerke efter Oggi then stora och mächtige Giöthalandens Ättefader och Domare, vprest vti Walentuna Sochn och Bäldesta Hage, wid Åfwa wiken i Vpland.» — Olof Celsius, som tydligen vid flera tillfällen har undersökt inskrifterna, antecknar (*SR* 1): »På Bäldesta Sättegårdz ägor — wid Åfwa Wijk.» Han anger platsen för U 225 vara (lösa blad i *SR* 1): »Bälsta haga wid siön wid Åfwa Wiken Waltuna Sn af Wallentuna härad. d 3 Jun 1727.» U 226 står »Wid Bälsta herregård 18 alnar ifrån den föregående stenen. d 3 jun. 1727.» Lars Salvius (a. a.): »Här i Socknen finnes de 2:ne Runstenar uti Bälsta hage vid Afvaviken, som skola varit upreste Oggi fordom Götalandens Gud til åminnelse».

Dybeck omtalar i *Sverikes runurkunder*, att de båda runstenarna »i fjer åter» (1867) äro »reste på sina gamla rum å södra slutningen af en höjd vid Ofvanviken (icke 'Åvaviken') af Vallentunasjön; den ene äfven hopnitad.» Om U 226 skriver han: »Stenen står vester om och 25 fot från föregående. Af den stenrad, som varit mellan dem, är nu föga öfrigt.» *UFT*: »Bällestads hage vid Ofvanviken af Vallentunasjön . . . De båda stenarna voro fordom förenade medelst en 25 fot lång, men numera till det mesta försvunnen stenrad, och invid dem var en fyrkantig stensättning, fordom kallad *Arkils Tingsstad.*» — Brate beskriver läget för U 226: »Runstenen står vid Bällestad i hagen vid östra stranden af Vallentuna sjön mellan sjön och ett gärde, som heter Ofvanänget, omkring 130 steg från östra stranden af sjön, 16 steg väster om den andra

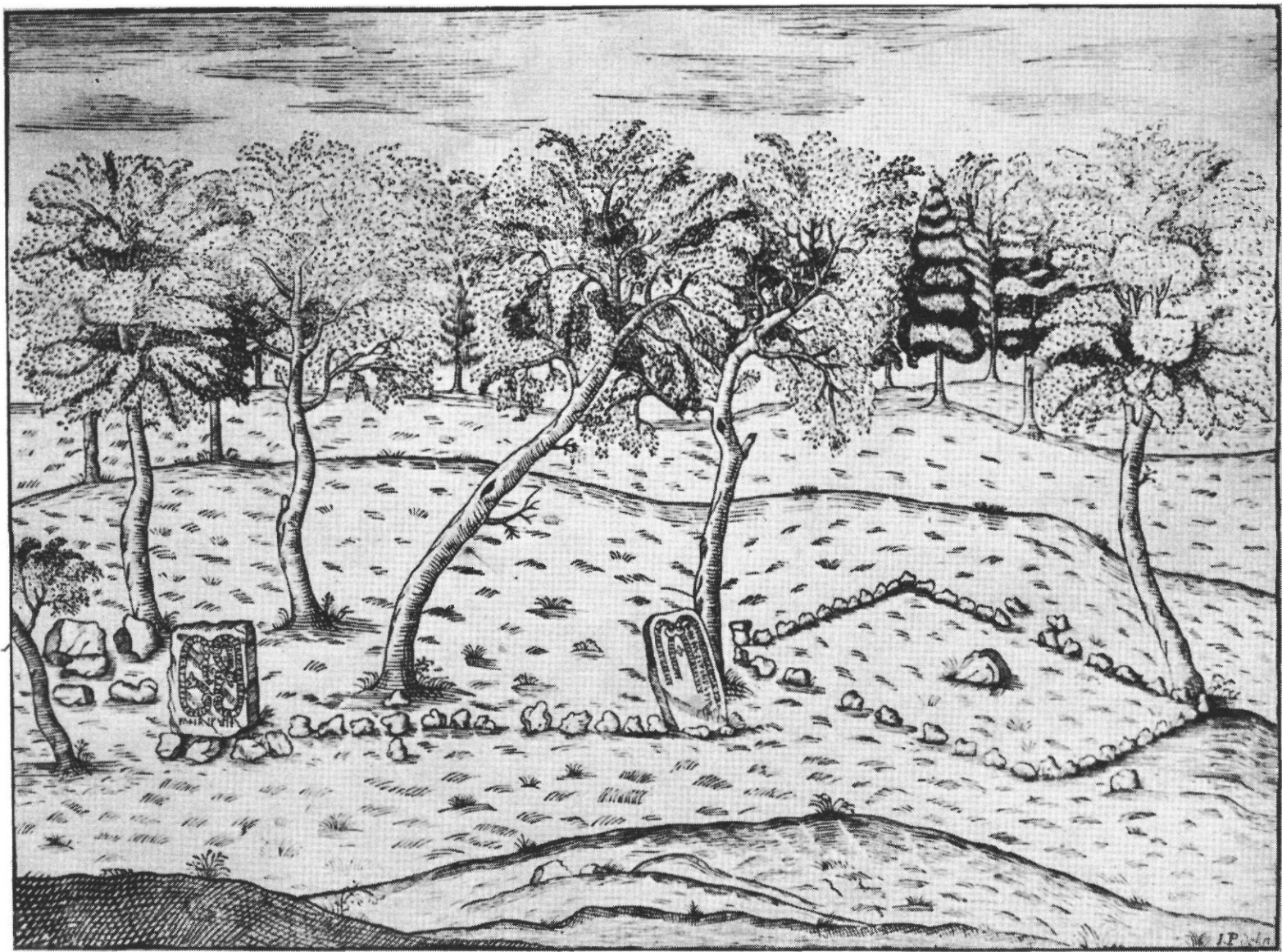

Fig. 218. U 225 och 226. Bällsta, Vallentuna sn. Efter B 54.

Bällstad-stenen» (Anteckningar, 1900). — O. Almgren antecknar 1907 om platsen: »*Tingstaden* med *runstenarna* ... ligger ... i SO-kanten af den skogsbacke vid sjön, som omslutes af gårdets armar. Straxt inom gårdesgården ligger en *kvadratisk stensättning* med c:a 10 m:s sidor af högst meterlånga stenar, lagda kant i kant, höjande sig omkr. $\frac{1}{4}$ m. öfver marken; slät gräsmark inuti. 5 m. V. därom står den smalare runstenen och 12 m. längre åt V. den bredare; nu syns ingen stenrad mellan dem.»

De skador, som träffat stenarna, ha i stort sett förefunnits redan på 1600-talet, med undantag av att U 225 senare brustit i två delar, antagligen då den fallit omkull. Den är hopsatt med järnkrampor.

När Dybeck 1867 besökte platsen, befunnos minnesmärkena vara »i uslaste skick. Båda runstenarna lågo, och den ene var ituslagen, samt stensättningarne rubbade. Allt blef hjälpt genom inspektoren G. Zetterlunds försorg, och då jag i October månad åter var på stället, hade han uppfört ett starkt träplank kring fornlemningarne. På höjderna mellan Ävaviken och gården sågos stenkretsar och mindre grafkullar, äfvensom sex små vårdstenar på olika ställen å dem.» (»Berättelse för år 1867», i *ATA*).

Den östligaste runstenen, U 225, är av röd granit med gott klov, som orsakar avsöndring parallellt med ristningsytan. U 226 är av ljusröd stockholmsgranit. Bägge stenarnas moderklyft befinner sig med all sannolikhet i berget 125 m. SÖ om den plats, där stenarna restes. I vänstra kanten av U 226 löper en pegmatitådra uppifrån och nedåt; samma pegmatittyp påträffas i det närbelägna berget och i block som lossnat ur detta genom naturlig sprängning.

U 225 har en jämn och slät yta. Höjd 1,80 m., bredd (mitt över) 0,94 m. Ristningen är tydlig och i stort sett väl bevarad. — U 226 har en mycket ojämn yta med sprickor och små för läsningen förrädiska håligheter. Höjd 1,70 m., bredd 1,22 m. Ristningen är relativt grund, med smala, skarpa linjer.

Inskrifter:

1. U 225:

uk · arkil · uk · kui · þir · kariþu · iar · þikstaþ . . . unu · iki mirki · mairi · uirþa · þan · ulfs · sunir ·
                   5   10   15   20   25 30   35   40   45   50   55   60
 iftir · kir . . . ir · suinar · at · sin · faþur
 65   70   75   80   85   90

[Ulfkell?] ok Arnkell ok Gyi þær gærðu hiar þingstað . . .

[M]unu eigi mæarki mæiri verða,
 þan Ulf's synir æftir gær[ðu],
 [sniall]ir svæinar, at sinn faður.

»Ulvkel och Arnkel och Gye de gjorde här tingsplats . . .

Ej skall en större minnesvård finnas,
 än den Ulvs söner gjorde efter [honom],
 raska svenner, åt sin fader.»

2. U 226:

ristu · stina · uk · staf · uan · uk · in · mikla · at · iartiknum uk kuriþi · kas at · uiri · þu mon i krati ·
           95   100   105   110   115   120   125   130   135   140   145   150   155
 kiatit lata
 160 165

(nedtill på stenen:) kunar ik stin
                                   170   175

Ræistu stæina ok staf unnu(?)
 ok inn mikla at iarteknum.
 Ok Gyriði gats at veri.
 Þy man i grati getit lata.

Gunnarr hiogg stæin.

»De reste stenar och staven gjorde
 också den höga till hederstecken.
 Även Gyrid älskade maken.
 Därför i tårar skall talas om honom.

Gunnar högg stenen.»

Till läsningen:

1. U 225:

Före 1 u finnas inga spår av runor. Däremot fortsätta ramlinjerna fullt tydligt ett stycke nedom 1 u, den övre 5 cm. och den undre 2 cm. Båda ramlinjerna sluta skarpt. Stenens goda klov förklarar möjligen det förhållandet, att ramlinjerna ge intryck av att ej ha fortsatt längre nedåt än de bevarats. Brate framhåller emellertid, att den »öfre slinglinien slutar mot en afsats, på hvilken dess fortsättning tyckes hafva bort synas, den nedre slinglinien slutar likaledes skarpt och gör icke intryck af att hafva kunnat äga någon fortsättning; det synes därför möj-

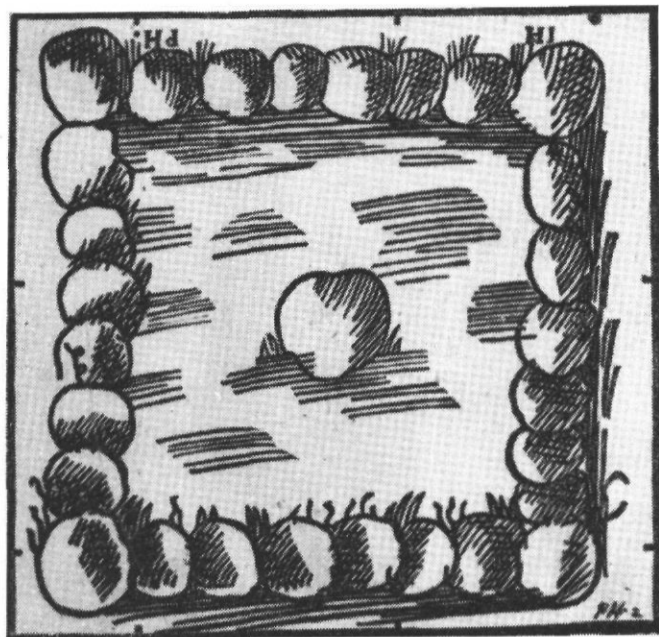

Fig. 219. »Arkils tingstad». Efter B 55.

ligt, att slingan icke varit längre. Har slingan ändå gått längre ned, synes den dock icke kunnat räcka längre ned än 13 cm. och rymt två, knappast tre runor; 13 cm. är nämligen slät yta, där nedanför kommer en skroflighet.» Mot detta måste framhållas, att stenen klyver sig i skivor och att ristningen nedtill har ristats på en avsats, som senare — dock redan före de första uppteckningarna på 1600-talet — kan ha fallit bort. Man bör observera, att 1 **u** står 40 cm.(!) högre upp på ristningsytan än den punkt, där den yttre ramlinjen på stenens högra sida nu slutar. Man har knappast någon anledning att förutsätta, att ristningen varit så osymmetrisk och så dåligt beräknad, att inskriften på vänstra sidan har börjat först med 1 **u**. Säkerligen har sålunda framför 1—2 **uk** ursprungligen funnits ett namn, varmed inskriften har börjat.

I 10 **k** är hst krokig. 17 **a** är skadat mitt på genom bortfall; i kanten av det bortfallna partiet finnas tydliga spår av bistavens ändar. 19 **i** går ej ned till ramlinjen. 20 **p** har mycket kort hst; den går endast ett obetydligt stycke förbi bistavens utgångspunkter och når ej ramlinjerna. 21 **u** har hst nedtill skadad genom ett bortfall, som på detta ställe även tagit bort 2 cm. av den undre ramlinjen. 29 **t** har ristaren först uteglömt; då han senare upptäcker sin glömska, tillfogar han runan ovanför slingan och placerar den på ramlinjen mellan 28 **s** och 30 **a**; jfr t. ex. U 276. Efter 31 **p** fortsätta ramlinjerna 3,5 cm. Brate anmärker: »på ingetdera stället gör slinglinien intryck af att den förr kan hafva varit fortsatt längre, särskilt icke den nedre slinglinien». Före 32 **u** ha inga spår av runor bevarats, men ett kort stycke av den undre ramlinjen synes tydligt 10 cm. nedanför 32 **u**. Sk efter 34 **u** består möjligen av ett kors, vars korsande arm är mycket kort och otydlig. Efter 37 **i** finnas inga säkra spår av sk. 46 **n** når ej ramlinjerna. 56 **u** och 71 **i** äro säkra. Inga spår av runor finnas nedanför 72 **r**, men den övre ramlinjen är väl bevarad ytterligare 10 cm.; den undre ramlinjen döljes av den högra järnkrampan. Den nya rad av runor, som börjar med 73 **i**, är endast delvis försedd med ramlinjer. Den undre börjar vid 76 **u** och den övre vid 81 **a**. Ramlinjerna på detta parti äro emellertid ojämnt, osäkert och mycket grunt huggna. De göra ett skissartat intryck. Före 73 **i** kunna inga spår av ristning iakttagas; i 74 **r** är hst skadad. Inskriften slutar utan sk. Det lilla korsets högra övre del har fördärvats av en större flagring.

Rhezelius (F a 6): 17 **i**, 29 **t** ej observerat, 51 **k**, sk efter 90 **r**. — Aschaneus: 17 **i**, 29 **t** ej observerat, 51 **k**, sk efter 90 **r**; de svagt huggna ramlinjerna kring inskriftens slut ha iakttagits. — Peringskiöld: 29 **t** ej observerat, sk efter 31 **p**, 37 **i**, 72 **r** och 90 **r**. — Hadorph och Törnewall: sk saknas efter 2 **k**, 42 **i**, 69 **r** och 74 **r**; 56 **n**, 57 **i**. — Celsius: sk efter 55 **n** saknas. — Dybeck: sk saknas efter 2 **k**, runan 19 **i** saknas; sk efter 37 **i**. — Brate: sk efter 37 **i**. — v. Friesen: sk efter 37 **i**; sk saknas efter 55 **n**; de grunda ramlinjerna omkring den avslutande raden saknas.

2. U 226:

Före 91 **r** finnes en rund fördjupning, som ej är huggen. I 101 **u** är bst nedtill böjd inåt huvudstavens fot; intet annat **u** i inskriften har en sådan form. Före 107 **u** en fördjupning, som möjligen är ett sk. I 108 **a** går bst vinkelrätt över hst. Runans utseende ger ej besked, om den skall läsas som **a** eller **n**. Efter 111 **k** är sk osäkert. 120 **t** har hst något skadad upp-till; ristningsytan är här ojämn, men bst äro säkra. I 127 **n** går bst vinkelrätt över hst; jfr

Fig. 220. U 225. Bällsta, Vallentuna sn.
Efter B 52.

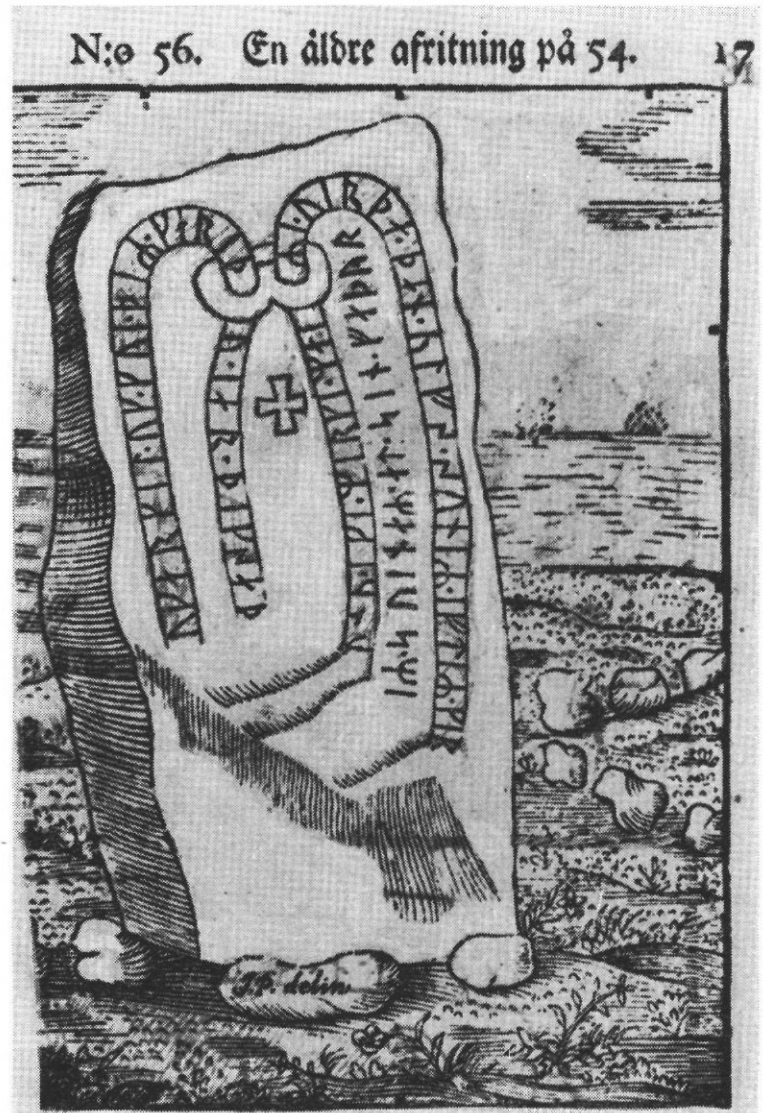

Fig. 221. U 225. Bällsta, Vallentuna sn.
Efter B 56.

108 **a**; efter 129 **m** och 131 **k** finnas inga säkra spår av sk. 131 **k** har en fördjupning mellan hst och bst och skulle kunna anses stungen, om icke stenytan på många ställen visade alldeles överensstämmande punktlänkande fördjupningar. 132 **k** är troligen ej stunget; 133 **u** når ej ned till ramlinjen. Efter 140 **s** finnas inga säkra spår av sk. 146 **i** förefaller att ha två långt ifrån varandra belägna **o**-bistavar. De äro emellertid säkerligen ej huggna utan utgöra endast oregelbundenheter i stenytan. Efter 148 **u** finnes möjligen ett sk. 149 **m** har en något missbildad **f**-liknande form. Ristaren har dock med all sannolikhet åsyftat ett **m**. 150 **o** har ensidiga, mot hst vinkelräta bst. 151 **n** når ej ramlinjerna; jfr 20 **p**. 153 **k** är ej stunget; 154 **r** är lätt skadat upptill; övre ramlinjen löper här i en spricka. I 171 **a** är bst grund men säker. Efter 172 **r** inga säkra spår av sk. Efter 178 **n** inga spår av ristning.

Rhezelius (F a 6): Sk efter 128 **u**; 131 **g**; sk efter r. 131; 132 **g**; 133 **u** tecknas närmast som ett upptill skadat **p**; sk efter 133 **u**; 146 **o** (f), 149 **f**; sk efter 155 **a**; 157 **r**; sk efter 167 **a**. Runorna 168—178 ha ej iakttagits av Rhezelius. — Aschaneus: 122 **a** tecknas rätt på bilden, men återges vid läsningen som **n**; efter denna runa sk; sk efter 128 **u**; 131 **g**; sk efter denna runa; 132 **g**; 133 **u** tecknas närmast som ett **l**; sk efter 133 **u**; 146 **o**; 149 **f**; sk efter 155 **a**. Endast så långt återger Aschaneus sin läsning, teckningen har emellertid också fortsättningen. 157 **r**; sk efter 157 **i** saknas; sk efter 167 **a**. Runorna 168—178 ha ej observerats av Aschaneus. — Peringskiöld (F l 5): sk efter 102 **k** saknas; 104 **i**; sk saknas efter 106 **f**, 111 **k**, och 120 **t**; 127 **p**, 133 **i**; sk saknas efter 142 **t** och 146 **i**; 149 **f**, 171 **i**. — Celsius: Runornas ordningsföljd är hos Celsius en annan, beroende på att han börjar läsa vid det högra ormhuvudet, d. v. s.

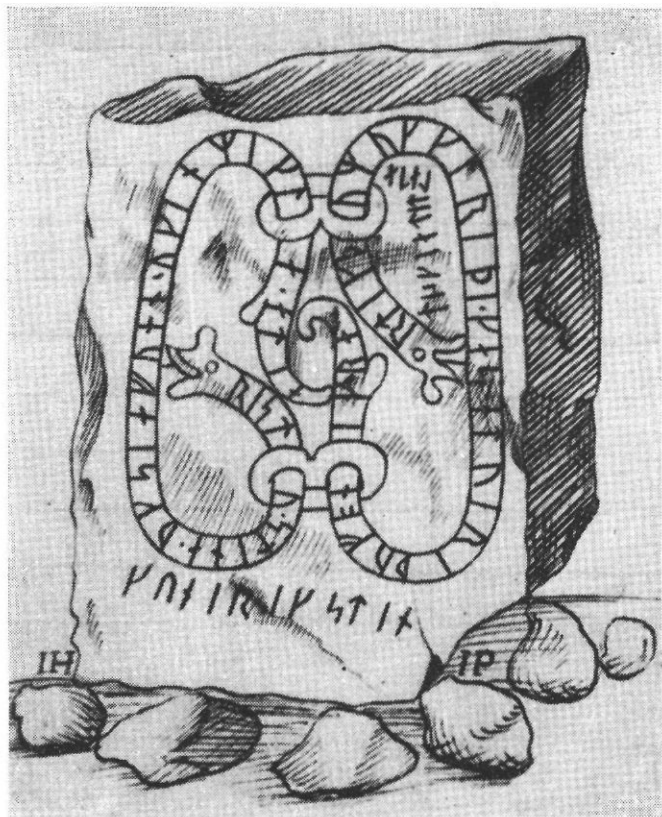

Fig. 222. U 226. Bällsta, Vallentuna sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

sk efter 129 **m** och 131 **k**; 149 **m**. Runorna 168–178 transkriberas icke. Hur v. Friesen uppfattar exempelvis 171 **a**, framgår ej klart av avbildningen. Av *Runorna* (1933), s. 206 att döma, tvekar v. Friesen mellan **i** och **a**. På anført ställe omtalar han nämligen »den Gunner (Gunnar?) vilken utfört Bällstastenarnas ristningar».

vid 123 **r**. Till det förhållandet tages i detta sammanhang ingen hänsyn. 101 **p**; sk saknas efter 102 **k**, 106 **f** och 111 **k**; 127 **p**; sk (kors) efter 129 **m**; 131 **g**; sk efter denna runa; sk saknas efter 142 **t**; 146 **a** (Celsius anmärker, att bst sitter »högt ty nedan för är skroflot»), 149 **f**, 171 **i**. — Dybeck: sk saknas efter 106 **f** och 120 **t**; sk efter 129 **m** (kors) och efter 131 **k**; 133 **y**; sk saknas efter 146 **i**; 149 **f**; 171 **i**. — Brate: mellan 108 **a** och 109 **n** ifrågasätter Brate, att det har stått ett **n**. Han tycker sig skönja »ett grundt spår af öfre stafven». Sk efter 129 **m** och efter 131 **k**; 131 **k** och 132 **k** läsas som **g**; sk (kors) efter 140 **s** (»mycket otydligt, synes vara ett snett kors»); 146 **f** (»ser ut att hafva åt h. lutande o-kst, upptill på båda sidor om stafven, nedtill blott på högra sidan. Runan torde emellertid ha varit **f**, med det öfre kst utskjutande ett litet stycke t. v. om stafven; det kan nämligen följas ända till öfre slinglinjen, och det nedre fortsättes efter ett kort afbrott af grundare fårör upp till öfre slinglinien. Att runan icke är **i**, synes emellertid säkert»); sk saknas efter 146 **i**; 149 **f**. — v. Friesen: Sk saknas efter 106 **f** och 109 **n**;

De båda runstenarna vid Bällsta ha varit föremål för ett enastående intresse från de äldre svenska fornforskarnas sida. Detta beror givetvis i hög grad därpå, att inskrifterna ha varit dunkla och svårtydda. De ha därför lämnat ett så mycket större utrymme åt fantasien och spekulationen. Först överraskande sent har man lyckats få de viktigaste huvuddragen av tolkningen klara och därmed en säker grundval för uppfattningen av deras innehåll. Därtill kommer, att Bällsta-stenarna ha spelat en stor roll i den äldre diskussionen om runstenarnas ålder. Då denna diskussion icke saknar sitt allmänna intresse, har det icke ansetts olämpligt att här tämligen utförligt redogöra för den, i den mån den har samband med Bällsta-stenarna, även om den numera till stor del saknar aktuellt värde för förståelsen av inskrifternas innehåll.

Redan Johan Peringskiöld skattade Bällsta-stenarna mycket högt. I *Bibiskt Slächt-Register* utbrister han: »Thesse wåre vråldrige Minningsmerken af Jättelandsens stora Atin *Ogg*, synas wara twånne jord-faste stoder, wid hwilka den härtills i owisshet af och an swäfwande *Ogygia* eller *Oggs Ön*, ewärdeligen i Swea och Giötha Riket fästas kan. Thessa stenars anseende är ringa, och ey aldeles af en Mans högd åfwan jord, dock äro the dyrbarare än några ädla Stenar och Klenodier wara kunna. Ty thesse ålderdoms qwarlefwor och sannfärdige Sten-Crönikor gifwa vhr mörkret et stort lius och märkelig efterrättelse, *Uggi in mikla är Jättelandsens Ättefader och Gud eller Domare*, och dess merke är af mehra värde än något annat, emeden thet war *vthuggit efter Landsens Stammfader och Gud*. Stenen talar så sielf. — Namnen af Israels Barns 12. Stammfäder woro af helig wyrdnat och åminnelse ingrafne i 12. ädla stenar, hwilka boros på Öfwersta-Prestens *Aarons* ämbetes skiöld, som doch för längst omkommen är. Wårt Nordiska

Lands Stammfader har här sitt namn och minne ingrafwit i twänne gemena Gråstenar, som än behåldne, kunna hwarken af afwund eller ålder förtäras, böra wara i wärdelig prijs skattade, icke allenast hos the Nordiske Konungar och Högborne Ridderlige Slächter, vtan ock hos alla Europæiske folck, som af Oggis blod äro härstammande. — Thetta dyrbare Fynd til Sweriges ewärdeliga heder ländande, lemnas således här med vptäckt och kårteligen förklaradt. Och som Jättelandsens *Ättefader then stormächtige Ogg* således blifwit å nyo lefwande, sträckandes sin ädla blod genom margfaldige Grenar, och wid pass etthundrade två Slächte-Leder, in til Swea Och Giötha Landsens nu regerande Fader, then stora och mächtige Carl XII. wår allernådigste Konung.»

E. J. Björners uppskattning är ej mindre: »Magogem vero Gothorum fuisse satorem qui negant, ipsam simul veritatem, a tot historicis stabilitam, opus est convellant. Sed cum testimonia domestica, antiquitatis solidæ purpurâ condecorata, certiora merito habentur exoticis, adferam solum lapidem Gothorum runicum, auro contra cariorem, quem nullo fallendi studio in memoriam posterorum positum esse, quivis non veterosus ἀυτόπτης judicabit. Ultimæ quippe vetustatis est monumentum, quod etiam ab exesa propemodum ejus litteratura cernere est: adeoque eo tempore oportet erectum sit, quo nulla unquam de Gothicarum gentium ortu extitit dubitatio vel altercatio» (*Prodromus Tractatum*, s. 8).

Det är knappast någon överdrift, då Erik Ekholm påstår, att »Af alla Runstenar här i Sverige är ingen, som våre Antiquarier gjort större väsende af, än den som finnes i Bäldesta Hage ok Valentuna Soken i Upland, ok är ristad til åminnelse af en Og, som varit en stor ättefader här i landet» (*Kritiska ok Historiska Handlingar* 3, s. 234).

Det första tolkningsförslaget framställdes redan av Bureus, som visserligen icke själv torde ha sett inskrifterna utan bygger på Rhezelii läsning. I likhet med Rhezelius börjar han med U 226. Denna inskrift har emellertid senare (i Burei renskrift F a 5) blivit överstruken med ett bläckstreck, vilket möjligen beror på att Bureus icke velat ha den med i det kommande runverket på grund av att han endast har kunnat tolka en mindre del av inskriften. I kanten antecknar han: »owiss». Bureus översätter av U 226 endast: »erexerunt Saxum et Limitem et hunc magnum». Resten av inskriften har han avstått från att tolka. U 225: »... et Erchillus et Qvio, illi fecerunt»; runföljden 22—52 översattes icke. Därefter fortsätter tolkningen: »Dan Vlfj filij in memoriam Giriri: Svinerus suo patri.»

Den försiktighet, som präglar Bureus' tolkning, återfinnes icke i den översättning, som Peringskiöld lämnar i *Monumenta*. En av anledningarna till att hans tolkning blir så avsevärt olik den som ovan (s. 349) föreslagits är, att Peringskiöld i likhet med de närmast följande undersökarna utgår ifrån, att inskriften börjar vid det högra ormhuvudet, d. v. s. med den runa som här betecknats som 123 r (jfr ovan s. 351 f., där det påpekades, att Celsius' läsning också har den ordningsföljden mellan runorna). Peringskiöld transkriberar i *Monumenta*: »Raig-dumun giridi kasa, Tuiri, Thufon, Jgra ristu stina thesi afvan Uggi in mikla Atia tis Giatitlanta. Gunnir ig Stin.» Detta översattes till svenska och latin: »Ragdmun gjorde Jordhögen, men Tyr och Thyfon samt Ingri de upreste dessa Stenar åfwan Uggi den stoora dessa Giätteländers ättfader. Gunnar uthögg stenen.» Den latinska översättningen lyder: »Ragdemundus fecit tumulum; sed Tyr, Thufon et Ingridis erexerunt hos lapides super Ugygio magno, Genitore harum Giganticarum (: seu Gothicarum :) terrarum. Gunnarus sculpsit lapidem.» — U 225 transkriberas: »Uk Arkil uk Gui thir garidu i ar thigsad, Unu igg i mirki mairi virtha than Ulfj sunir iftir Gir, ir Svinar at sin fadur.» Översättningen lyder: »Men Arkil och Göia the gjorde uppå marken denne Steenhage, och Unne han uthögg märket (: eller Runestenswapnet :) som är mehr wördandes än thet Ulfj Söner gjorde efter Geir, och theras Barn åth sin fader.» Denna översättning ändras senare genom strykningar och överskrivningar. I sin ändrade form lyder översättningen: »Men Arkil samt Göia the gjorde detta monument på marken, och Unne

han uthögg märket som är mehr wördandes än thet Ulfs Söner nembl. det dessa snella Swenar gjorde efter Geir, sin egen Fader.»

I *Ättartal* har Peringskiöld en något avvikande tolkning: »Ragdemun gjorde Jordhögen, men Tyr och Thyfon samt Ingri the vpreste thessa Stenar åfwan Ogg then stora och mächtige Ättefadern, Giättelandsens Gud. Gunnar vthögg Stenen. Och Arkil och Göja the gjorde thetta Järtecken; Men Unne han vthögg merket, som är af mera värde, än thet Ulfs Söner gjorde efter Geir, och dät thesse Swenar gjorde åt sin Fader.»

Efter en längre utredning om Jafets ättlingar, bland vilka Jafets son Magog även kallades Uggi eller Ogg in mikla och var en »Scytha och Giötha Landzens Gud eller Domare . . . wid 175 åhr efter floden, och upfann Runekonsten», fortsätter Peringskiöld: »Öfwer thenna Ogg in Mikla, Jättelandsens ättfader och Gud hafwa dess afkomne (Yggilliones och Boreades kallade) wid pass i tijonde led, här i landet uti Bellesta Hage i Wallentuna sokn i Vpland, uprättat två Minnes stoder eller StenChrönikor . . .»

Björner hänvisar till denna inskrift i *Prodromus* och frågar, sedan inskriften återgivits (s. 10): »Gothos denique nostros, inde a prima memoria Scythas atque Getas fuisse vocatos, quis jure negaverit, Historicis & Geographis maximis suum ἐπιβάλλον μέρος conferentibus?» I *Descriptio Gotunheimicæ* (1741) anför Björner Bällsta-stenarna och söker där visa, att »Giatitlant» är detsamma som Norrland.¹

För Olof Celsius har det framför allt varit av vikt att vederlägga denna datering av Bällsta-stenarna till Magogs tid och syndafloedens dagar: »In cippis Beldestadensibus legi Odinum, non illum quidem recentiore, qui tempore belli Mithridatici, nonnullis ante Christi nativitatem lustris, in Sveciam cum Asianis migravit; sed antiquissimum, qui Oggus, vel Magogus idem fuerit, historiae & ipsis lapidum inscriptionibus prorsus repugnat.» Sin tolkning framlägger han i *Acta Literaria Sveciæ* (1730): »Verba utriusque monumenti, prout ea descripsimus die 3. Junii A:o 1727. hic adponam. In priori hæc legebamus: RTIGDVM VG GIRIDI (vel GURIDI) KASA TVIRA DVFON IGRA RISTV STINA DKSTA FVAN VK IN MIKLA ATI ATI GIATITLATA. GVNIR IK STIN.² h. e. *Raigdumug fecit tumulum; Tuire, Dufon atque Igre erexerunt hosce lapides super Ugo, illustris prosapie viro, qui possedit Giatlanda. Gunir lapidem incidit. Alterum ita habebat: VNV IKI MIRKI MAIRI VIRDA DAN ULFS SVNIR IFTIR GIR. VK ARKIL VK GVI DIR GARIDV IAR DIKSTA DIR SVINAR AT SIN FADVR.³ Uno incidit figuram, longe majoris momenti, atque ea fuit, quam filii Ulphonis Giro inciderant. Archillus autem et Gue comparaverunt hoc monumentum, eximii juvenes, parenti suo.» Celsius vill sammanställa Bällsta-stenarna med sådana runstenar, som, »efter vad vi med säkerhet veta», rests under kristen tid, och han framhåller, att de på intet sätt skilja sig från dylika runstenar. Han säger, att de delvis äro dåligt huggna och att runmästaren icke varit särskilt skicklig. »En del har lagts till och tagits bort av dem som först avritade stenarna, och dessa hava också delvis kastat om ordföljden.»*

Därefter kommenterar Celsius sin tolkning på flera punkter. »*Hin mikla ati*, verto: *virum Illustrem*, vel *Generosum*. Nam *mikil ætt amplam prosapiam* notat. *Ati Giatitlata*, idem erit, atque, *ati Giatlanda*, possedit villam, sive prædium, nomine *Giatlanda*. Etenim in voce *lant*, non raro solent *n* omitti.» Celsius påpekar, att det icke är ovanligt, att ärvda jordagods omtalas i inskrifterna, och han hänvisar bl. a. till Jarlabanke-stenarnas: »*Han ati ain Tæby alan.*» Kommentaren fortsätter sedan med namnet *Og*: »Nomen proprium *Og* in pluribus saxis occurrit, & non tamen *Magogum* significat.» Om *iar* i U 225 anmärker Celsius, att det är en förkortad

¹ Elof Ehnmark redogör i sin uppsats *Ångermanländsk hembygdsforskning på 1700-talet* (i: *Norlandica* 1, 1939, s. 32 f.) för Björners bevisföring på denna punkt.

² Celsius läser sålunda (på U 226) först runorna 123—155, därefter 91—122 och slutligen 156—178.

³ Även U 225 läser Celsius i felaktig ordning: först runorna 32—72, därefter 1—31 och slutligen 73—90.

skrivning för *Jar þikn*. Det betyder 'miraculum' »factum attractato ferro candente». Därefter får ordet, säger Celsius, ehuru oriktigt, betydelsen 'under' i allmänhet. Celsius framställer frågan: »Vem vet väl icke, att man än i dag sjunger i kyrkorna:

*Nær Eliæ tid forlupen war,
Och hans jærtekn hade ænda.»*

Slutligen kan ordet enligt honom ha betydelsen 'minnesmärke' i allmänhet, såsom här är fallet. Celsius bemödar sig sålunda, i likhet med flera tidigare forskare, att i detta ord *iar* — som ju i verkligheten är adv. 'här' — se en form av ordet järtecken. Det är onekligen en högst egendomlig och något ironisk tillfällighet, att just detta ord, som eljest aldrig påträffas i runinskrifter, står ristat på den andra Bällsta-stenen, i bokstavlig mening inom räckhåll. Celsius undersöker ju samtidigt också den inskriften ingående. Men när han behandlar den, igenkänner han icke ordet utan styckar i sin läsning sönder det så, att dess första runa blir ändelse i verbformen *ati* 'ägde' och resten blir huvudbeständsdelen i det kuriösa namnet *Raidumug*. Bevis genom järnbörd — vilket enligt Celsius varit den ursprungliga betydelsen av ordet järtecken — infördes i Sverige först under Olov Skötkonungs tid, och att ordet (i den förkortade formen *iar*) förekommer på Bällsta-stenen är därför för Celsius ett indicium på att stenarna icke kunna vara äldre än kristendomen.

I fortsättningen kommenterar Celsius uttrycket »*merki mairi virda, monumentum majoris pretii*», och han framhåller, att de efterlevande och även runmästarna ofta skröto med de monument, de upprättat. »*Solebant etenim superstites defunctorum, vel etiam Runographi, de monumentis a se affabre factis gloriari.*» Han hänvisar bl. a. till ett motsvarande uttryck på Sälna-stenen, U 323. Också för de avslutande orden i U 225 »*þir suinar at sin fadur*» finner han motsvarigheten i Sälna-stenens uttrycksätt: »*totidem verbis occurrunt in monumento Sæl-nensi.*» Då denna uppenbarligen är rest av kristna män, måste detsamma gälla för Bällsta-stenarna. Till slut frågar Celsius: »Visar icke redan själva korset dess ålder?» Dateringsförslaget till den kristna tiden säger Celsius sig icke framlägga »av motsägelselust, från vilken jag är fjärran, utan därför att dessa stenars inskrifter böra klargöras så långt ske kan. Men om någon framför starkare skäl, är jag beredd att utan dröjsmål ändra mening.»

Mångordigt, men knappast med starkare skäl, förfäktades ännu en gång dateringen till »vid 2000 år för Christi födelse» av rudbeckianen Johan Göransson. Vid ett par tillfällen finner han anledning att beröra Bällsta-stenarna. I *Is Atlinga* använder han dem som stöd för sin mening, att »Korsset ok Korsstecknet varit långt före Christi födelse bekant, ok uti en besynnerlig Högagtning hos våra Förfäder». Bland skälen för en sådan uppfattning anföres också runstensornamentiken: »På större delen af våra Runo stenar finnes ett *Korss*, ok en, eller tvenne Ormar, så grafne, at *Korsset* står öfver hufvudet på Ormen, som syns gapa ok vilja Stinga uti nedre ändan på *Korsset*: men tyks ok vara halfdödad. Hvilket ganska väl erhindrar striden emellan kvinnohes Säd, ok Helvetes ormen: hvilken strid på Jesu dyra *Korss* blef fullkomnad, då ormens hufvud blef krossad, men kvinnohes Säd stungen uti sin häl, Skap: B. 3.15. At förtiga några hundrada andra Runstenar, med *Korsset*, ok *Ormerna* ristade, vil jag allenast tvenne införa, som ingen, utan at vända up ned på all Historisk sanning, kan säga wara upsatte efter Christi Födelse. De stå uti Valentuna Sockn, Bäldesta hage, vid Åfva viken, uti Upland, ok af tre alnars högd ofvan jord, med en stenlagd rad imellan dem bägge, at ihopbinda läsningen, emedan den ene Stenens skrift uti meningen hänger ihop med den andras.» Därefter följer inskriften återgiven i runor. Göransson översätter: »Ragdemun gjorde jordhögen, men Thor (Sathorn) ok Thyfon, Igra, upreste dessa stenar, åfvan Ogg, Hin Store Atin, (Odin) eller Ättefadren, Så talandets Dis. Gunnar uthögg stenen. (på den andra) ok Herkull, ok Göja, de gjorde detta Järn-

tekn; men Unne Han inhögg *det Märket, som är mera at vörda, Än det Ulfs söner gjorde efter Geir sin Fader, ok det Desse Svenner gjorde åt sin Fader.*» Göransson fortsätter: »På sit rum skal talas, så om denna Runstens ålder, som andras. Här märker man, a) at han är upsatt ofvan Ugg Hin Stora Atin, som varit en *Stamfader* uti Giatitland, eller Svearike, derföre nödvändigt före Christi födelse. b) at Hans Son hetat Thor, hvilken upsatt denna sten: ok si! här har man den förste Konunga Släkten uti Swearike, nämligen Atin hin Store, eller *Förste*, som ok kallas Ogg: Hans son Thor, som ok kallas Thur, Thurras, m. m. Thors son var Juvir, hvilket ses af den första anförde Runsten¹, ok äfven alla Grekers vitnesbörd, som ses uti min Svenska Historia. Jovirs Runsten utvisar ok, at Thor lefvat längre, än Hans son Jovir, hvilket jämväl en del Greker berätta. c) alla namn af dem, som upsatt Sten, äro de älsta hjeltars namn, såsom Thyphon, Radaman. eller Rhadamantos, Arkil, eller Herkul, Göia, Dis Germanorum Conditor, eller Hermännernas Stamfader, säger Julius Cesar, hvilka bodde först på Skandöen, vitnar Plin. Solin. Pom. Derföre är stenen upsatt före Christi F. emedan a) Ingen Gättalandets Stamfader lefvat, eller kunnat lefva, efter Christi Födelse, b) ingen namnkunnig man en gång vid det namn omtalas, c) ej heller deras namn finnes, som upsatt Stenarna; men tvert om a) 2000 år före Christi Födelse lefde en *Ogg in Mikla Athin*, eller *Odin* hin förste, som ok kallas Ugg, uti det Hedniska Skaldekvädet Grimmismal om Nordens första Stamfäder, där så säges: *Athin ek nu heiti; Uggur ek adan het.* Det är: *Nu heter jag Athin, eller Othin, men tilförne het jag Ugg, eller Ogg.* b) Edda talar ju uttryckeligen om Odin, Atin eller Ugg, ok skiljer honom med klara ord ifrån Odin den senare, som inkom 100 år före Christi tid, visande klart, at Atin, eller den rätta Odin, ok Ugg, lefvat långt före denna senare Odin; ok at den förras son hetat Thor, eller Thur. c) Alle deras namn, som på stenarna omtalas, finnes uti gamla Historier, skrefne före Christi tid, ok berättas lefvat tillika på en tid. Det bör man också märka, at fast Thor eller Thur, här icke kallas Uggs son, så är dock saken klar deraf, at han upsatt Runosten efter honom, som alltid gjordes af barnen: Sedan intyga andra Historier, at Thor var Athins son. d) på denne andra Stenen står det, at på honom hafver Unne inhuggit *et besynnerligt märke, som var af Högre vördning, än det Ulfs söner gjorde efter sin Fader:* Derföre kan man icke med detta märket förstå Runaskriften, ty den var intet något besynnerligt märke, så vjda den ingrofs på alla Runstenar; jämväl på Ulfs Bautasten. Utan härmed förstås det besynnerliga märket, som finnes på denna andra stenen, men icke på den första, nämligen et riktigt *Korss*. Se denna Oggs sten efterst i boken.² — Salige Peringskiöld, ok andre, hålla detta för Thores Hammarmärke, men huru det liknar Hammar, må hvar en döma. Dessutan vil jag erhindra, at Dämisagan, om Thors Hammar, är en Dämisaga: Det är: Hon har en sanfärdig berättelse til grund; men är sedan på Hedniskt Skalde sätt beskrifven, ok afgudar tillagd. Saken hänger så ihop: Thor, som sjelf icke varit någon Hedning, hade lärt, ok undervist dem, at en Frälsare skulle komma, ok med sit *Korss* nederslå diefvulens rike. Detta tykte de passade sig bättre med en hammar, hvarföre de sade, at Han med sin Hammar skulle nedslå alla Bergtroll, Rimtussar ok dylikt. Ok den äran Thor tillade en annan, den tillade de honom, äfven som när Paulus Predikade om verdenes Frälsare för dem i lystra, så trodde Desse, at Paulus var en Gud, ok den samma Frälsaren.» Ytterligare fem bevis anföras, men dessa äro icke hämtade från runforskningens område. — I *Bautil* lämnar Göransson under avbildningarna (B 52 och 53) en något avvikande översättning: »Ragdemög gjorde den iholiga jordhögen, Thor, Thyfon, Igra, de reste stenar dessa, åfvan Ugg (Odhin I.) hin mäktiga ok stora Ättefadren, Kungen (Dis) i Giatitland: Gunnar uthögg stenen. Ok Arkil ok Gö, de gjorde

¹ Härmed åsyftas den tidigare i arbetet (s. 12) citerade inskriften på Fjuckby-stenen, Ärentuna sn, Uppland (B 498, L 220, D 1: 214).

² Denna avbildning kom aldrig att ingå i Göranssons arbete. Åtminstone saknas den i alla av mig kända exemplar av boken.

denna Thingstad: Unne inhögg Sköldemerket, som är mera at vörda, än det Ulfs söner efter Gir: desse Svennar åt sin Fader.»

Wilde och Bring opponera mot de föregående tolkningarna, och den senare fastslår, att »ingenting på denna sten kan föras tillbaka till Magog och en tid, som ligger så nära syndafoden (nihil ex hoc saxo ad Magogum, nihil ad remotam adeo et diluio propinquam antiquitatem concluditur)». I stället hävda de båda forskarna möjligheten av att stenen ristats för att hedra »Tartarernas stora Ochus Chan».

Det är endast naturligt, att denna i regel mycket höga uppskattning av Bällsta-stenarnas värde som historiska dokument och de storstilade teorier som byggdes med dem som grundstenar skulle inbjuda forskare av mera sansad läggning till kritik.

Längst går Erik Ekholm, som i sina *Kritiska ok historiska handlingar* (1760) trycker en uppsats med titeln *Bevis, at Ogs Runsten, som blifit hållen för en ibland de äldsta, är ristad i sednare tider*. Ekholm anför två skäl för sitt påstående. Det första beviset är hämtat från det ortografiska området, vilket icke är så överraskande, när det gäller Ekholm; han hade ju med iver deltagit i striden om svenska språkets stavning. Ekholm framhåller, att de »Auctorer, som handla *de re critica*, räkna skriftsättet ibland et af de säkraste prof, hvaraf man kan lära urskilja gamla Skrifters ålder; så at, om i et dokument, som föres til en viss tid, finnes något ord, eller tale- ok skriftsätt, som först i sednare tider upkommit ok begynnnt brukas, kan man deraf med tämlig säkerhet sluta, at samma dokument ej är så gammalt som man påstår. Det är ok häraf, som jag vil taga det förra skälet, til at bevisa, det desse Runstenar höra til de sednare tider. Man finner på den förra af dem vara ristadt med Runska bokstäfer *afvan*.» Denna stavning med *fv* anser Ekholm avgörande för en datering, ty »efter så ganska få af alla våra Runstenar hafa ord, som skrivas med *fv*, måste de då först blifit ristade, sedan detta skriftsättet kom i bruk». Ett sådant sätt att stava kan icke »bevisas hafa varit brukadt förän i det 14:de eller 13:de hundraåret. Således måste ok denna Runsten, hvarpå står ristadt *afvan*, i stället för *afan* eller *ofan*, som i äldre tider brukades, jämväl höra til de sednare tider.» Ekholms bevis n:r 2 är, »at et korstekken derpå finnes uthugget». Han opponerar sig bestämt emot Göranssons uppfattning: »At åter med Hr. Göransson vilja påstå, det man ej mindre här i Sverige, än i de österländiska orterna, lång tid för Christi födelse vetat af ok brukat et korsmärke, vore at hoppa förbi åtskilliga ännu obeviste saker, näml. at Sverige så lång tid för Christi födelse varit bebodt, at Runorna äro så gamla, at man då redan begynnnt at upresa stenar efter de döda m. fl. hvilka alla satser förut böra bevisas, innan den anförda meningen kan låta höra sig. Ty at af den alfabetiska ordningen af de Runska bokstäferna, som skiljer ifrån ordningen i alla andra alfabet, vilja formera de äldsta Göthers Salighetslära ok klara kunnskap om vår Frälsare, 2000 år innan han blef född til verlden (det Hr. Göransson i sin *Is Atlinga* gjort) är en Runsk *Cabala*, ok lika obevisligt, som at sjelfa Runska alfabetet är så gammalt; ok vore at tillskrifa annat folkslag lika stort ljus i läran om den tilkommande Messias, som Guds eget folk Judarna, tvärt emot Psalm. 147: 19, 20.»

Till slut vill Ekholm »korteligen undersöka, hvem denne Og varit, til hvilkens åminnelse de samme blifit upsatte». Han avvisar tanken, att denne Og skulle vara Magog, Noaks sonson, och han har invändningar att göra mot meningen, att namnet skulle syfta på Oden. Det skulle visserligen kunna tänkas, men »då måste man ok lägga til, at denne Runstenen långt efter hans tid ok efter Kristendomens införande här i landet til hans åminnelse blifit ristad, efter både et af de nyare skriftsätten ok korstekket derpå finnes». Emot tanken, att Bällsta-inskriftens Og skulle vara Ogos Chan, invänder han: »efter här står på den ena stenen *afvan Ug*, det är, *ofan Og*, eller at stenen är uprest öfer hans graf; måste det varit en sådan, som sjelf varit här i Sverige, ok under denna stenen ligger begrafnen.» Han ansluter sig i stället till Celsius, som »tagit denna Og för en annan stor ok förnäm mann här i Sverige, som i sed-

nare tider lefat». Den uppfattningen anser han vara den sannolikaste. »Först slipper man då gripa til de nödvärnen at påstå, det desse Runstenar blifit upsatte öfer en utländsk Förste, eller ok tusen år efter Odens död, ok at en Kristen ristat dem til åminnelse af en Hedning, som dertil blef hållen för en afgud, samt på hans sten satt korstekket, likasom han varit Kristen. För det andra finner man flera, som i sednare tider haft det namnet *Og*, ok öfer hvilka Runstenar blifit ristade; så at man ej behöfer gå så långt tillbaka til Oden, eller flytta det på en Tartarisk Förste. At denne *Og* här kallas på Runstenen *en stor Ättefader i detta Götalandet*, uphäfer ej denna meningen. Ty, utan att gripa til den läsningen ok uttydningen af dessa orden, hvilken Hr. Doct. Celsius påstådt, kan, efter den allmänna läsningen ok förklaringen (vid hvilken jag mig håller) denne *Og* ej mindre passera för ok hafa varit en stor-släktad Mann, som haft en stor ok vidlöftig familie här i riket, än många andre, som i våra gamla Sagor kallas *storättade*, ok sägas hafa varit af *mikil ätt*».

Samma år som Ekholms artikel trycktes, förelåg N. R. Brocmans uppsats *Om inga Runstenar i Sverige för Christendomen blifwit ristade: och hwad Orsaken därtill månde wara* i manuskript¹ (hs F m 7 i Kungl. Bibl.). Uppsatsen trycktes två år senare som inledande kapitel till Brocmans utförliga *Undersökning om våre nordiske runstenars ålder*. »Undersökningen» ingår i *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762). I det första kapitlet behandlar Brocman 14 inskrifter och bland dem stå Bällsta-stenarna först. Dessa av honom uppräknade runstenar kunna »i Anseende til Antalet, wara nog tilräcklige, at bewisa det som åstundas, emedan på dem både Magog, Thor, Oden och Frigga, Sodoms och Tyri Wälmagtstid, Cimbrernes Härtåg, och Geiters eller Göthes Utfärd, för eller icke långt efter Christi Födelse, utom flere våre Hedniske Konungars Åminnelse blifwit igenfundna. Men kanske, at dessa Fynd icke äro af så godt Gryt, som deras Beskrifware och förste Uttydare sig inbillat. Hwilket jag nu, inom en föreskrefwen Korthet, kommer at undersöka.»

Vad Bällsta-stenarnas läsning beträffar, menar Brocman, att man har läst dem felaktigt, »så framt Stenhuggaren icke bör hafwa Skulden för de Fel, som däruti tydligen finnas». Men han skulle för sin del »anse det för en stor Förmätenhet, at på en af andre uppgifwen Läsning, utan at själf se Stenen, eller om dess Beskaffenhet weta de minsta Omständigheter», företaga sig »det twifwelagtiga och otydliga på honom at förklara, såsom wore därwid intet vidare at påminna; dock behöfwes intet alltid så mycken Granlagenhet, när man allenast wil weta, om en Mening, i Anseende til förr bekanta Sanningar, är rimlig eller icke». Efter det att Celsius' läsning återgivits, skriver Brocman: »Huru stor denne *Og* kan hafwa varit, som på förste Stenen omtalas; så tyckes mig likwäl, at han varit för liten, at äga antingen hela det gamla Jättestland, eller det ännu mindre Jämtland. Men Läsningen må på både desse Stenar blifwa hwilkendera af de uppgifna, som man behagar, så gör han wid detta Tilfälle intet så mycket til Saken, när det allenast medgifwes, at så den ene, som andre Stenen, på en Tid blifwit tilredde; hwilket wäl icke kan nekas, emedan de alltid för Makar och en gemensam Menings eller Grafskrifts Tolkar blifwit hållne. Man ser ock, at Figurerne på bägge äro af en Smak; hwilket för Ögat wisar at de höra til en Tid, och det, som jag med tämlig Sannolikhet kan säga, at de af en och samme Runristare Gunnar blifwit uthuggne. Korsset som är på den ene, skal då utmärka bägges Ålder.»

I kap. 10, som behandlar »Runstenar om våre Förfäders berömliga Gärningar och Sedvänjor hema i Landet» lämnar Brocman en från föregående läsningar i ett par detaljer avvikande läsning. Han översätter: »Reidr och Gerda de satte Öret öfwer, och reste desse Stenar

¹ Manuskriptet är daterat »Stockholm den 6 Maj 1760». Nederst på sista sidan (s. 23) har Samuel Lönbom lämnat följande upplysning: »Detta är Originalen till den Skrift som Magister Nils Reinhold Brocman upsatte åt Hans Exc. Gref Gustaf Bonde, då han sökte att blifwa Amanuens wid Antiquitets-Archivum, hwilket honom, till andras förfång, lyckades.»

ofwan Ugin (eller Ygge den) store, ättad i Giätland. Gunner högg Stenen. Unner högg märket, af större Würde, än Ulfs Söner efter Ger. Arkel och Kå de gjorde detta Ör: de Swenner åt sin fader.» Hans kommentar och kritik av Ekholm förtjäna att citeras: »At förtiga andres Förklaringar efter et nogare Ritningens Iagttagande, som helt wisst är något felagtig, har jag dristat at rätta det, hwari jag tyckt man wid Ristningen, eller första Läsningen, snarast kunnat fela. Hwilken så länge den icke kan blifwa otwifwelagtig, det alltid lærer vara bäst at följa den, som mäst och närmast kommer öfwerens med Språket och flere Runstenars Innehåll. Den som så behagar, skulle ock af *mikla atiat* kunna ärhålla den Mening, at Og warit storättad, och icke så mycket af sin stora Wäxt som mera af en dylik Storlek bekommit sit Tilnamn. Men när Historien tiger; tyckes det wara allralikast at förmoda, som Naturen oftast alstrar.» Brocman invänder mot Ekholm, att man icke på grund av stavningen *fv* i *afvan* får draga den slutsatsen, »at desse Bälstads Runstenar äro ibland de allrayngste, och än mindre, om de det wore, at de därföre icke äro äldre än År 1300. Då man swärligen skal wisa, at Runors Ristande på Stenar i det Swenska Upland ännu warit brukligt. Med mera Säkerhet torde däraf at Ordet *och* här skrifwes *Uk* och icke *Auk*, kunna dömas, at desse Stenar äro, om icke yngre, åtminstone icke äldre än Ubbes ock Bales Tid; då man först finner detta Ord sålunda skrifwet.»

I sin uppsats »Mærkeligheder paa Runestene» (1815) anför Abrahamson U 225 under överskriften: »Naar Nogen tyktes, at han havde sat et mærkeligt Minde over sin Afdøde, saa tilkjendegaves det undertiden med Selvbehag.» Abrahamson återger inskriften efter B 52 och översätter: »... og Arkel og Kui, de gjorde dette Minde . . . unu huggede Mærke, mere anseeligt, end Nifs Sønner efter Kirim, Ynglingerne for deres Fader.»

I *Samlingar för Nordens fornälskare* (I, 1822) lämnar N. H. Sjöborg en kort översikt av forskningens uppfattning om runskriftens ålder och härkomst (s. 13): »Hos Johannes Magnus, Olaus Magnus, Göransson och Joh. Peringskiöld får man se Runornas upphof hänfördt till omkring den tid, då syndaflo den inträffade, hvarföre någre Runstenar tros tala om dem, som voro i Arken, om Jafets son Magog, och om Tyrus, Sodom och Galileiska hafvet. Ol. Rudbeck den äldre, som leder runornas upphof från Mercurii staf, säger att de uppfunnos i 4:de eller 5:te Seklet efter Noachs tid. Utan att gå så långt tillbaka i Forntiden, härleder Baazius och Wormius runorna från Ulphilas, Verelius från våra gamle Skalder, Hans Gram och Crozius från Anglosaxiskan, Leibnitz och Ludevig från Latinen, Ihre och Schlötzer från Marcomannerne, som fordom bodde i Norra Delen af Saxen, men Erik Benzelius den yngre, von Dalin och Brocman härleda dem på ganska god grund från Joniskan, eller gamla Grekiskan.» Sjöborg ansluter sig bestämt till Benzelius och skriver, att »ingen kommit sanningen närmare» än han. Längre fram (s. 25) behandlas »Runstenarnas ålder». Om sedvänjan att resa runstenar säger Sjöborg där: »Förmodligen hafva de hit anlände Christne, som sett Romares och andra Nationers inskrifter på grafmonumenter föreställt våra förfäder, hvad ärfarenheten redan då kunnat visa, att uppresandet af en Bautasten var otillräckligt för att en längre tid bibehålla minnet af en afidens vän, och att för detta ändamål en inskrift borde tilläggas. Några af de kringströfvande Norrmän torde äfven i främmande länder sett grafskriffter och bestyrkt denna mening. Man lär då hafva företagit sig, att jämte det man enligt gamla seden reste stenar, äfven på dem rista inskrifter med de bokstäfver, som i landet hunnit blifva mera allmänt kände, nämligen Runorna. Må hända har man äfven inhuggit runor på någre af de under sednare hedendomen reste Bautastentar, därvid de dödas minnen ännu bibehöllo sig. Det är ganska troligt, att detta är orsaken, hvarföre man ej finner någon Runsten, som kan bevisas vara ristad af en hedning, eller före Christendomen, som först i Sverige predikades omkring år 830, fick småningom allt flere anhängare, och slutligen af Svensk Konung antogs vid år 1008. Runstenarne ristades således desse förste Christne Sekler, då hedendom och Christendom voro om hvarannan blandade och täflade om företrädet, ja denna Runstens-tid går ända ned till 12 och 1300-talet.»

Korset på vissa runstenar anser Sjöborg i likhet med Celsius och Brocman vara »ett afgjordt märke af Christendom». Då Sjöborg längre fram påpekar (s. 31), att man hos oss »fordom trott vissa Runstenar nästan vara jämnåriga med jordens nuvarande form», har han haft Bällsta-stenarna i tankarna. (Han anför också där, att dess inskrifter ha uttrycken »*igi mirki*, högg märket, och *iggi stin*, högg stenen».) Att det på »Bällsta-stenen står: *giridi kasa*, gjorde högen» behöver ej betyda, att den är hednisk. Dels finnes där det kristna korset, dels är »ganska säkert, att ätthögar äfven i början af Christendomen nyttjades, att flera Christna ligga begrafne i högar, och att det ej förr än efter en längre tids förlopp ansågs för otillbörligt och förbjöds att begrafva lik annorstädes, än på de ställen, som af prästerne därtill voro invigde . . . Olaus Petri nämner äfven i sin handskrifna Krönika, att man långt in uti Christna tiden begrof sina döda i grannskapet af deras boningsplatser. Att förfäders seder i det längsta bibehållas, är ganska vanligt och stundom berömligt. Slutligen kan anmärkas, att om också någon, eller några af Harald Hildetans och Ragnar Lodbroks bedrifter fordom stått läsbart ristade i Hälleberg, så hör detta ej hit, där fråga endast är om resta Runstenar. Jag är således öfvertygad, att ingen nu känd Runsten kan bevisas vara hednisk, och jag tror, att ingen sådan skall upptäckas, emedan just denna grifflitteratur torde kunna anses för det första tecken till det slags odling, som Christendomen hos oss småningom införde.»

Då Liljegren efter *Bautil* återger inskrifterna, placerar han dem i riktig ordning inbördes och läser dessutom runorna på båda stenarna i riktig följd (*Runurkunder*, 1834, n:r 449, 450). Detta var ett anmärkningsvärt framsteg. En annan viktig iakttagelse, som Liljegren först synes ha gjort, är att 121—129 **iar**tiknum är ordet 'järtecken': »Ordet *ja-rtiknum* är så deladt, då det ej kunde ristas i samma slinga.»

I uppsatsen *Kortfattat Udsigt over Rune-Litteraturens nærværende standpunkt* påpekar Finn Magnusen, att Olof Celsius och Nils Brocman, trots deras förtjänster, »ingenlunde forstode Runestenenes, tildeels fra Skjaldene laante sprog, saaledes som de burde», och som exempel anför han, att Celsius översätter U 225: *Uno incidit figuram majoris pretii ac illa fuit, qvam filii Ulfonis Giri inciderant* »istedenfor

Större (Mindes) Mærker
monne ei reises
end de som Ulfs Sønner
(reiste) for Geir.»

Dieterich skriver i *Runenwörterbuch* (1844) om U 225: »Diese ganze Inschrift ist übrigens sehr schwierig und daher auf das verschiedenste gedeutet worden.» Om U 226 tillägger han: »Auch diese Inschrift ist schwierig» (s. 214). Runföljden 22—31 (**iar · pikstap**) uppfattar Dieterich, antagligen genom påverkan från Celsius, som ett ord — **Jarpiksap**; detta blir sålunda ordbokens uppslagsord. »Ordets» form är ju något egendomlig, men förklaras av Dieterich som »acc. sing. mit dem best. Art.» Dess betydelse är »järtecken». »Die richtige Schreibart dieses Wortes ist ohne Zweifel *Jarntikn*, und es ist also zusammengesetzt aus isl. *jarn*, schw. *jern*, dän. *jern*, ags. *iren*, engl. *iron* (die Ableitung ist schwierig), Eisen, und *Tikn* . . .» Dieterich sammanställer ordet med isl. *járnburðr* och »schw., dän. *jernbyrd*, Eisentragen, eines der Ordalien, welches durch Tragen des glühenden Eisens oder durch Gehen über dasselbe die Unschuld oder Schuld zu erkennen gab. Wie also *jarnburdr* die Handlung, so bezeichnete *jarntikn* das Ergebniss derselben, und hieraus entstand der Begriff von Mirakel.»

Dybecks läsning av U 225 är i stort sett riktig (se ovan); om U 226 skriver han däremot endast: »Den svåra inskriftens lösning lemnas åt andra. Man har börjat betvifla dess äkthet. Deremot tyckas likväl Hadorphs och Peringskölds olika uppfattningar tala, ej mindre än oriktigheterna i bådas afritningar, hvilka kunna finnas af den här meddelade ritningen.»

Det tredje häftet av *Sveriges runurkunder*, i vilket Bällsta-stenarna behandlas, hade tryckts 1868. Samma år avslutades tryckningen av andra volymen av *Old Northern Runic Monuments*, vid vilken tidpunkt Dybecks behandling och avbildning icke var Stephens bekant. Stephens ägnar emellertid inskrifterna där en ingående behandling. Han skriver: »I cannot learn whether they still exist, nor have I been able to find or hear of any modern copy. We must therefore first endeavor to fix the text from the materials left us in older authorities. In so doing we get no help from Liljegren (Nos. 449, 450), who knew no better transcripts than those in Bautil Nos. 52—56.» Stephens publicerar sedan Aschaneus', Bureus' och Celsius' läsningar och återger B 52 och 56. Genom en jämförelse mellan alla dessa kommer han fram till, »as far as we can see, the real stave-rime stanza». Den läsningen av U 225 blir också verkligen alldeles korrekt. Översättningen är däremot bristfällig: »Now this must surely be translated as follows: UK, ARKIL EKE (and) KUI/THEY GARED (made) BY this — THING-STEAD/UNUIKI'S MARKS (memorial-stones),/MORE WORTHY/THAN — that — which ULF'S SONS (raised)/AFTER KIR,/THOSE SWAINS (young men)/AT (to) SIN (their) FATHER./» Stephens påpekar särskilt följande »remarkable archaisms: IAR, by, near, at» . . . »— UNUIKI, with the N. The uncompounded UIKI is a common mans-name. — PAN, afterwards AN, ÆN» . . . »IR, nom. pl. masc., Those». Stephens slutar sin behandling av U 225 med att framhålla, att »The thingstead, where all the folk assembled and where all could see the monuments of the dead, is mentioned again in the same way on the Aspa stone» (= Sö 137). — Även vid U 226 anför Stephens de läsningar han har haft tillgång till (Bureus', Aschaneus', Celsius') och återger både Aschaneus' teckning och B 53. Han anmärker emellertid, att detta »block had suffered more. At all events our materials are not so satisfactory. We must make the best of them.» Stephens går tillväga på samma sätt som vid U 225: »The above mutually correct each other, and both establish the probability of the text just given. In the difficult name of the deceast, the NIRP , NIRt , NIR| and the blundered NIRP are all harmonized by the well-known runic name nom. UIRKR, accus. and in composition UIRK; that the other part of the name is PUF is clear. PUFR also is a name on the monuments, but I have not before seen this UIRKPUFR. In bad copies of monuments P is often written instead of p, and TUPI will make sense of what is otherwise nonsense; this adjective for DEAD assumes many forms, with and without N in the accusative, on the runic stones.» Den läsning, som Stephens når fram till, är icke lyckad, och hans översättning är än svagare: »RAISED these — STONES/and — this — STAVE WAN (wrought, made)/UK THE MICKLE (Great)/AT (as) TOKENS,/EKE (and) GARED (made, raised)/a — BEACON AT (to) UIRK-THUF/ON (at) IKR-A;/to — him — DEAD AT (in) JUTLAND./KUNIR HACKT (carved) this — STONE.» Med fasthet hävdar Stephens: »There can be little doubt that the UK of the former stone is the same man as the UK IN MIKLA of this.» Stephens har iakttagit vissa egendomligheter, som vid hans tolkning uppstå bl. a. i kongruensen mellan subjekt och predikat: »The variations RISTU, with U after a singular, and KIRIPI, with I, may really have been on the stone. ON for O or A is not so very uncommon on heathen monuments like these. ITLATA more probably signifies Jutland, in Denmark, than Italy-land (Italy).» Vidare framhåller han, att det ej är alldeles klart, »what was the exact meaning of the STAF here mentioned in connection with the stone». Han hänvisar till några inskrifter, där detta eller liknande uttryck förekommer, och framställer följande mening: »Perhaps these terms usually applied to different kinds of pillars (sometimes, maybe, of wood) and stones or Bauta-stones, raised in the remarkable Stone-settings and other graves and mounds decorated with blocks, stone walls, rings of granite, single or double or multitudinous warden-stones, &c.» Om ordet **kas** anmärker Stephens bl. a., att »it is very rare on these stones». Det förekommer emellertid enligt hans uppfattning på Näle-hällen (U 249) och ordet »signifies a heap, pile; but in Swedish also a Beacon, Watch-mound, Fire-beacon». Kommentaren avslutas med det något förvånande

påståendet, att »All the Proper names on the Bällestad stones are known on other runic monuments».

När Stephens utgav den andra volymen av *ONRM*, hade han sålunda icke haft tillgång till Dybecks arbete. Men då han följande år får detta i händerna, upptager han omedelbart U 226 till förnyad behandling. Redan den 10 april 1869 publiceras i *Ny Illustrerad Tidning* en uppsats om denna inskrift, där en ny tolkning framlägges. Uppsatsen heter *En svensk garnison på Kreta omkr. år 1000*. Stephens lämnar där bl. a. en uppgift, som ur fornvårdssynpunkt har ett visst intresse: »När jag för mitt arbete skulle använda dessa minnesmärken, kunde ingen af alla mina lärde svenske korrespondenter säga mig något derom, icke en gång om stenarne ännu funnos eller hade försvunnit, som så många andra. Men den nitiske runologen Richard Dybeck har haft bättre lycka. Han har funnit dem begge...» Om Dybecks skicklighet som runläsare säger han: »Som jag aldrig sett dessa runminnen, kan jag icke säga om hr Dybecks teckningar äro felfria. Som alla andre dödlige, kan ju äfven han taga fel, hvilket han en och annan gång bevisligen har gjort. Men i allmänhet äro hr Dybecks teckningar erkänt förträffliga, och hans runologiska arbeten ha skaffat honom, så inom som utom Sverige, alla sakkunniges beundran och tacksamhet. Jag antager därför, att vi kunna fullt lita på hans kopior, äfven hvad dessa Bällestadsstenar angår.» Om U 225 anmärker han i förbigående, att inga »runsmeder» före Dybeck »låtit oss förstå, att stenen är inkomplett — att en del runor äro förvittrade och oläslige på undersidan. Men detta antager Dybeck, både i teckning och text. För min del kan jag icke inse någon grund härför, och fasthåller min läsning, anf. arb. s. 645, der jag antager att det hela utgör en åttaradig vers i stafrim. Men huru än detta må vara, och huru än orden må öfversättas, så är min runtext (som är kritiskt sammansatt efter de nämnda källorna) bokstaf för bokstaf samstämmade med Dybecks». Den andra inskriftens läsning visar i Stephens' »kritiska» läsning flera avvikelser från Dybecks. »Till följd häraf utgår en del af min tolkning. Men till gengäld få vi ur inskriften en ytterst märkelig mening: underrättelsen om att den af lidne höfding, till hvars minne stenen restes, *hade tjänat på ön Kreta*. Efter ordalydelsen att döma är det troligt att högen varit en kenotaf och stenen en hedersten, och att hjeltens lik låg i en grekisk graf. — Hela inskriften, tagen enligt Dybecks teckning, vågar jag nu för första gången att tolka. Jag uppfattar den som bestående af 8 rader i stafrim, med 1 slutrad i prosa, och delar och öfversätter sålunda: RISTU STINA / UK STAF UAN / UK IN MIKLA / AT IARTIKNUM / UK KÛRIPI / KAS AT UIRI-PUF, / ON I KRATI / KIATIT LATA (gen. pl.) / KUNIR IK STIN.» Stephens' nya översättning lyder:

»Reste desse stenar
och denne staf vann (gjorde)
Uk hin Myckla (den Store)
Åt (till, som) Järtecken (minnestecken),
och gjorde
en kase (vårdtorn) åt (till minne af) Uiri-Thuf,
som i Kreta
hade getat (försvarat) landet.
Kunir högg (ristade) denna sten.»

I en följande kommentar säger Stephens bl. a.: »Som runstenarnes UIRLANT var ungefär vårt *Estland*, kunde UIRITHUF blifvit så uppkallad till följd af bedrifter emot detta folkland. — ON kan också vara (= HON) = HAN, men meningen blir densamma.»

Vad namnet Kreta beträffar framhåller Stephens, att många runstenar »omtala mäktige män, hvilka haft militärtjänst eller gjort handelsresor i Grekland», men här finna vi för första gången

»namnet på en bestämd grekisk ö, och denna en ö, nu så namnkunnig — ÖN KRETA». Därefter följer en kortfattad redogörelse för Kretas historia, av vilken framgår, att inskriften ej kan vara äldre än år 962, då mohammedanerna drevs bort från ön, och icke yngre än 1204, då »venetianarne köpte den». »Men efter alla kännetecken är den ifrån ungefär år 1000 eller litet senare.» — Vad formen **krati** angår, framhåller Stephens, att »Konung Alfred, i sin fornengelska öfversättning af Orosius, kallar ön 'Creto þæt igland'; och den omtalas af Orkneyingasagan under stafningen 'KRIT'. Men A, E och I öfvergå i hvarandra hvarje ögonblick i folkets tal och på de döda monumenter.» Stephens avslutar sin kommentar med att fastställa, att »Denna sten tillhör härefter UIRI-THUF, Kretas landvärnsman». Till slut riktar Stephens en vädjan till »Uppland och dess Fornminnesförening», att »vaka med stolt omsorg öfver denna värtaliga krönika om svenskarnes bragder 'extra patriam', öfver detta nya intyg om deras gamla, djerfva kamp emot barbarer äfven i främmande riken, och må vår tids barbarer skona åtminstone detta märkliga minne från det fjerran, dimmomhöljda, i de dagarne ännu kristna Byzanz.»

Redan i följande nummer av *Ny Illustrerad Tidning* (17/4 1869) publiceras ett meddelande från Dybeck *Om Bellstad monumentet*. Dybeck skriver: »Herr Professor George Stephens i Köpenhamn, som i sist utkomna numret af *Ny Illustrerad Tidning* meddelat en lika lärd, som snillrik och säkert även riktig tolkning af inskriften å den ena af de två Bellstads-stenarne i Uppland, vidrör i meddelandet äfven sin redan i verket »Old Northern Runic Monuments» gifna tolkning af runristningen å den andre stenen vid Bellstad, och vidhåller, mot min ritning och text (Sv. Runurkunder II, 108), hvilka båda antyda inskriften såsom ofullständig, sin läsning, enligt hvilken denna inskrift är en åttaradig vers. Jag är glad att härmed få förklara att professor Stephens har rätt. Gravyren och min handritning, hvilken ännu finnes, skilja sig från hvarandra deruti att skuggningen under ristningen är å den förra starkare samt uppdragen närmare slingorna, hvilket svårligen kunde rättas. Jag har aldrig ansett någon del af ristningen vara bortflagad, men deremot, med hänsyn till dessa slingors ojämna och ytterst ovanliga afslutningar, föreställt mig *möjligheten*, att de icke blifvit fulländade, och detta sednare föranledde mig att deruti vid textbehandlingen icke frångå Liljegren. För riktigheten af sjelfva inskrifternas läsning å båda stenarna ansvarar jag.» Med anledning av den stephenska uppsatsens slutord tillfogar Dybeck, att stenarna »försågos med en grof och stark omhägnad af trä, hvarigenom de utan att skymmas äro säkert skyddade åtminstone under 30 år. Kostnaden för den sednare åtgärden — professor Stephens, den grundlärdede vetenskapsmannen, har nu herrligt ådagalagt dess befogenhet — bestreds med medel från fjorårets underhållning med nordisk folkmusik.»

Fyra år senare lämnar C. Säve i *UFT* »nedanstående mycket osäkra försök till öfversättning, i hvilket de båda inskrifterna tagas såsom omedelbart sammanhängande». Han påpekar där, att det icke är »osannolikt, att den förste stenens yta nedantill lidit genom afflagning (hvilket ock är antydt å D:s ritning), hvarvid några runmynder gått förlorade vid en del raders nedre ändar. Dessa runmynder hafva här förslagsvis och inom parentes blifvit tillsatta. Ehuru den andre stenens inskrift synes vara hel och oskadd, är dess innehåll dock ganska dunkelt och svårt att uppfatta, hvadan tvifvel på hennes äkthet t. o. m. framkastats.» Säve läser och kompletterar inskrifterna på följande sätt:

»... UK . ARKIL₁ UK . KUI . ÞIR . KARÞU . (h)IAR . ÞI(n)KSTAÞ ...

. . .
 (M)UNU . IKI₁ MIRKI .
 MAIRI . UIRÞA .
 ÞAN . ULFS . SUNIR .
 IFTIR . KIR(IÞU)
 (?SNIAL)IR . SUINAR₁
 AT₁ SIN₁ FAÞUR .

- . (2:dre stenen): RISTU . STINA .
 UK . STAF(r?) UAN .
 (?h)UK . IN MIKLA .
 AT IARTIKNUM
 UK — KÜRIPĪ,
 KAS AT UIRIP(U)
 UF (h)ON I(nl. MEĀ) KRATI .
 KIATIT LATA
 (Å särskild rad): KUNIR (h)IK STIN

... och År-keel och Goë (Isl. *Góí?), de gjorde här en tingstad.

Större minnes-märken

monde ej varda,
 än Ulfs söner
 sedan gjorde;
 de snälle svenar
 åt sin fader

reste stenar;
 och Staf(?) byggde
 den store högen
 till järtecken,
 och gjorde
 kase (el. hög) till heders-vård,
 för att städse med gråt
 låta honom omtalas (??).

Gunnar högg stenen.»

Säve uppfattar sålunda **staf** som ett mansnamn i nom. Han gör detta trots att han känner till, att ordet annars förekommer som appellativum, vilket framgår av en not (s. 83): »Å flere runstenar omtalas, att äfven en *staf* eller stolpe restes vid grafven.» I *UFT* h. 5 (1876), s. 125 gör han ett tillägg, uppenbarligen för att stödja sin uppfattning: »*Staf* har brukats såsom namn. Å en grafsten i Korsta kyrka nämnes Erik Stafsson.»

Säve nämner i en anmärkning, att S. Bugge om »dessa svårtydda inskrifter» meddelat »flere vigtiga, dock icke utan all tvekan lemnade, upplysningar». Bugge hade anmärkt, »att *ufon i krati* kanske bör läsas *uf(h)on ei grati*, Isl. *of hann æ* (nl. *med*) *grati* (öfver, för honom ständigt under gråt, sorg)»; själv hade Säve »förut ansett de sista orden motsvara *i grandi*, 'i sorg', m. m.» Bugge »anmärker vidare, att *stafuan* möjligen kunde läsas som *staf afuan*, d. ä. Isl. *staf hávan*, en hög staf, hvilket dock», enligt Säves uppfattning, »vore nog dristigt, helst man då äfven nödgas läsa det följande *küripi* sing. som *küripu* plur.». Bugge uppfattar, »tvekande, *at* som conjunction och *uirip*, för *uiripi*, som plur. præs. conj.» medan däremot Säve föredrar att tolka »*uirip(u)* som dat. sing. af ett *uirip f., hedersminne, -vård». Till slut skriver den blygsamme Säve om Bugges från hans egna avvikande tolkningsförslag: »Möjligen äro också alla dessa hans antaganden riktiga.» Med Säves behandling av inskrifterna kan deras vetenskapliga tolkning sägas ha gjort sin början.

Georg Stephens kommer i *Runa* (fol.), s. 94 i förbigående in på sin i *ONRM* 2 framlagda tolkning i samband med behandlingen av ett par andra inskrifter. Stephens' artikel slutar med

påpekandet: »Då jag för några år sedan lyckades att läsa inskrifterna å de två Bällestadstenarne . . . fäste jag uppmärksamheten derpå att ordet *uan* å den sednare af dem måste betyda *gjorde, reste, skref.*» Nu tror sig Stephens' i Tillitse- och Sandby-stenarnas inskrifter (DR 212 och 229) finna två exempel på ordet i den betydelse, som han antager för Bällsta-stenens del.

I *ONRM* 3 (1884) har Stephens infört »Corrections to Vol. 2». Genom Hjalmar Kempffs riktiga läsning av U 69 (*munu iki mirki mini uirpa*), en läsning som publicerades i *UFT* h. 5 (1876) s. 118, har Stephens fått klart för sig, att hans läsning av U 225 »must be amended». Han fortsätter (s. 282 f.): »The block is very rough below, and the rune-carver, as is usual in such cases, has past over this ragged surface. Therefore nothing wants before the first word, UK, or after the word *PIKSTAP*, but IAR will be = HIAR, *HERE*. I take M to have fallen away before the line beginning with UNU, I after the line ending with KIR, and *PU*. *P* before the line beginning with IR. In this way UNUIKI and the strange IR will disappear.» Stephens' reviderade översättning lyder:

»UK, ARKIL EKE (and) KUI
THEY GARED (made) HERE a — THING-STEAD.
MUN (may) NOT grave — MARKS
MORE (greater) WORTH (be)
THAN — here ULF'S SONS
AFTER — him GARED,
THOSE SWAINS (youths)
AT (to) SIN (their) FATHER.»

Han tillfogar: »Their Father's name was therefore ULF». Vad läsningen och tolkningen av U 226 beträffar, är den densamma som i den ovan citerade uppsatsen i *Ny Illustrerad Tidning*. Också kommentaren är i stort sett likadan. Dateringen är emellertid något avvikande: »Probably its date is somewhere about 1000—1050». De båda tolkningarna av C. Säve och S. Bugge (i *UFT*) äro enligt Stephens misslyckade.

Nästa gång Bällsta-stenarna behandlas är i *Runverser* (1887—91), där Brate och Bugge ge en utförlig och för detta verk ovanligt omfångsrik behandling av inskriften. De båda inskrifterna återges, och i noter anföras tidigare undersökares läsningar. Brates »fonetiska omskrifning» har följande utseende: U 225: »ok *Árkell ok Góe þæir garðu (h)iar þingstað . . . (m)unu æigi mæri verða þan Ulf's synir æftir gær[ðu, sniall]ir svæinar at sinn faður.*» Och U 226: »*ræistu steina uk stafuan (h)aug enn mikla at iartegnum ok küriþi, kas at (h)værfðu of (h)ann, í gráti giatit láta. kunir (h)egg stein.*»

Brate översätter: » . . . och *Árkell* och *Góe* de gjorde här tingsplats. Större minnesmärken skola ej varda än *Ulf's* söner till minne reste, kloke svenner, åt sin fader. — Reste stenar många stafvar(?), den stora högen till minnesmärke och låta för Gyrid i sorgen nämnas att de uppkastade en hög öfver honom. Gunnar högg stenen.»

I noterna behandlas ingående vissa av inskriftens ordformer. *iar* anser Brate vara »fsv. *hiar, hier*, fg. *hier*», vilka utvecklats »medels brytning och apokope af en form *hera, som återfinnes i fht. *hera*, t. *her*». Denna förklaring av diftongens uppkomst upptages och utföres av A. Kock (*Svensk ljudhistoria* 3, s. 224 f., *Umlaut und Brechung*, s. 251 f.). Mot Brates och Kocks uppfattning ha senare opponerat sig Emil Olson (*Östgöotalagens 1300-talsfragment*, 1911, s. XLIII) och utförligast Bengt Hesselman (*Ordgeografi och språkhistoria*, 1936, s. 149 f.). Den senare visar i sin uppsats, »att den östliga fornsvenskan under en viss tidsperiod (birkasvenskan) hade samma diftongering av *e*² till *ia, ie* som fornhögtyskan, fornvästasaxiskan och fornholländskan. Denna diftongering av urn. *e*² till *ia* i det språk, som Hesselman kallar »*hiar*-språket» (s. 158) är »säkert

en av de äldsta östnordiska novationerna». — Suppleringen av [m]umu och gær[ðu, sniall]ir i U 225 har Brate infört efter C. Säve och Bugge. — Mot Bugges, ovan s. 364 citerade förslag att läsa **stafuan** på U 226 som *staf hávan* invänder Brate, att »på den i och med detta förslag antagna beteckningen **fu** för *v*-ljud finnas mycket få ex.» Då därtill kommer, att fsv. icke har dylika former af ordet 'hög', anser Brate, att »Bugges förklaring icke kan vara riktig». För sin del anser han det tänkbart »att läsa *staf ú-van, isl. *staf ú-fán* 'många stafvar'. Runan **u** togs då dubbel i bet. *uv* och formen vore att likställa med t. ex. **kaitluastr** L. 142, **sihuastr** L. 235 o. s. v. Jfr Bugges förklaring af *ovormaghi*, *Tidskr. f. fil.* n. r. III, 267 f.» Som parallell anför Brate Fyrby-stenens delvis likartade inskrift (Sö 56), »under förutsättning att de första runorna äro att tolka såsom **uk**». — Om den senare delen av U 226 framhåller Brate, att den »är synnerligen svår att utgrunda» och att den ännu torde »trotsa mångt tydningsförsök». Han anmärker mot C. Säves tolkningsförslag, att om ristaren med **kyripi** åsyftat pret. av göra, så »kan ej 'kase (el. hög)' vara rätt, och omvänt, ty dessa allitterera tydligen med hvarandra». Dessutom borde verbet stå i plur., »emedan hela den föregående inskriften tyder på pluralis». Brate föredrager därför att fatta **kyripi** som ett i flera runinskrifter styrkt kvinnonamn Gyrid, och detta antager han »vara namnet på den affidne Ulfs enka» i dat. sg. Icke heller en sådan tolkning fyller emellertid allitterationskravet, och därför frågar Brate: »skulle namnet vara Gyrid, men uddljudet genom sandhi med utljudet i det föreg. *ok* hafva blifvit klanglöst och kunna allitterera med *k*?» — I runföljden 138—148 kan man »kanske genom att läsa **kasat · uirfb(u)** som Bure och Aschaneus få en passande mening, isl. *kps at hverfðu* 'att de uppkastade en hög (öfver honom)'.» — De därpå följande runorna (148—157, »**ufonikrati**») anser Brate vara »väsentligen riktigt» tolkade av Bugge. Brate »skulle blott vilja fatta sista delen såsom isl. *í gráti* 'i gråt' och således utelemna *é, ei* 'alltid'. Formelt vore C. Säves *í grandí* lika möjligt, men betydelsen af detta ord 'a hurt, injury, ruin, evil doing, guile', Oxf., passar ej rätt här.» — Till slut påpekar Brate, att »blott första inskriftens början är på prosa. Det övriga har metrisk form.»

I ett (odaterat) brev till Brate, skrivet »I anledning af Correcturen af Ark 5 og 6» av *Runverser*, meddelar Bugge sin medarbetare följande: »Deres nye Forklaring *kas at hverfðu*, tør jeg ikke tiltræde, fordi **küripi** synes mig at kræve, at **kas** skal udtales med *g*, ikke med *k*.» — Detta är utgångspunkten för den tolkning som Bugge sedan lämnar i *Runverser*. Runorna 130—167 transkriberar han:

»*ok Gýriði*
gass at veri þó
of ann í gráti
getit láta.

Detta översattes: »ogsaa Gyrid var dog glad i sin Mand; de sige, at hun nævner ham i Graad». I likhet med Brate uppfattar sålunda Bugge **kyripi** som dat. av *Gýriðr*; det är »Navnet paa Ulvs Enke». De följande orden, runorna 138—148, tolkar han däremot helt olika: »**kas**, udtalt *gass*, Præteritum af Verbet *getas*». Bugge anför som en skrivningsparallell Gutalagens *gies* för *giets* och påpekar att uttrycket *mér gezt at einhverju* förekommer i fno. och fsv. **uiri** uppfattar Bugge som dat. av *verr*, »Ægtemand» och »**pu** som *þó* eller *ðó* 'dog'. Jeg forstaar dette saaledes: Uagtet det er Sønnerne som har reist Ulvs Mindesmærke, og ikke hans Enke Gyrid, saa var dog ogsaa Gyrid glad i Ulv.» Vad placeringen av ordet beträffar, är han »meget tvivlsom, om **pu** skal forbindes med det foregaaende eller det följande, og om den metriske Opfatning». I **uf** ser Bugge prep. *of*, som här styr **on** = **hann**. I **krati** uppfattar han nu på samma sätt som Brate, och i tolkningen av **kiatit** som part. pret. av *geta* 'omtala' ansluter han sig till denne och till Säve. Vad slutligen **lata** beträffar, uppfattar han det som *láta*, »de sige». »Saa bruges *láta*

i Oldnorsk, hvor det i denne Betydning kan forbindes med Acc. c. Inf. Ogsaa sv. *låta* kan betyde 'ytre'. I denne Betydning forekommer det i Glsv. med Acc. c. Inf., naar Subjects-accusativen er det reflexive Pronomen, f. Ex. Cod. Bur. *læt sik (sagde sig) uara bestan georgii ven.* »Til **kiatit** maa underforstaaes *vera*». — I metriskt avseende är versen *gjatit låta* »ikke regelret, da første Stavelse er kort.» Även andra inskrifter ha emellertid, som Bugge påpekar, samma oregelbundenhet. Det förslag han framställer för att avlägsna oregelbundenheten — att läsa *i* i **krati** två gånger och uppfatta det senare som *æi* = alltid — synes, som han själv framhåller, »unödvendigt».

Stephens tolkning (i *ONRM* 3) av detta parti avvisas med bestämdhet; den »innehåller en Række af Feil. Vi faa her to Gange Stavrim, som ikke er Stavrim! thi Ord, som har *k* i Fremlyd, kan ikke danne Allitteration med Ord, som har *g* i Fremlyd. Der nævnes i det foregaaende ingen enkelt Person som Subject, saa at 'han gjorde' her er meningslöst. Et Navn **uiri-puf** har ikke tilstrækkelig Støtte, og L. 449 viser, at Mindesmærket er reist over Ulv. Navnet paa Kreta udtaltes af Grækerne selv i Middelalderen med Vokalen *ī* og i Lighed dermed kaldtes Øen af Nordmændene *Krít*. En Navneform **krati** (Dativ) for Kreta har ingen Støtte. *gáta*, vogte, heder i Participium *gátt*, der ikke kan blive til **kiatit**. Mindre Betæneligheder ved Stephens's utilstedelige Forklaring forbigaar jeg.»

Den andra stora svårigheten i U 226, runföljden 101—109 (**uk staf uan**) diskuteras också ingående. Att börja med anser Bugge det vara säkert, att »**staf** er Object for **ristu**» och anför paralleller från andra runinskrifter. Det återstår då att tolka **uan**. Stephens' översättning *vann* avvisas av den grund, att en verbform i sing. är omöjlig, »da der intet Entalssubject findes; kun ved at gjøre Vold paa Sproget faar Stephens **uk in mikla** til et saadant». Mot Brates förslag (i *Runverser*) att tolka ordet som *úfán* invänder Bugge, »at *f* i Begyndelsen af andet Sammensætningsled neppe gaar over til *v*, uden hvor Bevidstheden om andet Leds Oprindelse er tabt, men dette kan neppe være sandsynligt ved *úfár*. Desuden taler fra Meningens Side Entallet **staf** i L. 2010 og L. 935 mod denne Formodning.» Han överger här även sin egen, i *UFT* framlagda uppfattning, att **stafuan** skulle vara en förkortad skrivning för **staf afuan** = *staf hávan* »skjönt **ha-** som første Led i Navne viser, at Svensk engang har havt Adjectivstammen *há-* 'höi'. I stället förmodar han nu, att **uan** är en »Skrivemaade for **hufan**. Fremlydens *h* mangler paa samme Maade i det følgende Ord **uk**, hvis dette er = *haug*. **uan** for **uuan**, saa at den Lyd, der sædvanlig betegnes ved *f*, her er betegnet ved **u**.» Bugge hänvisar till skrivningen **ulueþin** = *Ulfheðinn* i den sena inskriften på stenen i Långtora kyrkgolv (D 1:108). »**staf uan** skulde da være *staf hófan* (for *háfan*) 'en anseelig Stav'.» En tolkning av **uan** som *ofan* »oventil», »ovenfor», skulle enligt hans mening, »ogsaa af metriske Grunde», vara mindre trolig. — Bugge ansluter sig slutligen till tolkningen av **uk in mikla** som *haug inn mikla*, »thi ogsaa i andre kristelige uplandske Indskrifter (L. 411, L. 654) nævnes det, at der er reist Sten og gjort Haug efter den Døde. Man maa da antage et Zeugma, thi man kan neppe paavise Udtrykket *ræisa haug*. **uk**, *haug*, et Ord, der oprindelig har *h* i Fremlyd, danner her Allitteration med **iartiknum**, et Ord med vokalisk Fremlyd.»

I sin berättelse till VHA Akad. »om en resa sommaren 1900 för undersökning och afbildning af runinskrifter i Södermanland (Södertörn) och Västmanland» nämner Brate, att han den 2 september hade gjort »en utfärd till Vallentuna» och då undersökt och avbildat de båda Bällsta-stenarna, »hvilkas undersökning länge syntes mig önskelig». Om hans läsning se ovan s. 350, 352. —

I anteckningarna från resan behandlar han Bugges i *Runverser* framlagda tolkning av **uan** som *hófan*, ett förslag, som Brate finner mycket tilltalande; »man kan antaga, att **f** blifvit afglömmt liksom **t** i **pikstap** på den andra Bällstad-stenen, ehuru det där tillsatts ofvan raden». — Brate läser ju runan 146 **i** som **f**, och redan med denna läsning måste Bugges tolkning av inskriftens slut falla, men den »förefaller dessförutom betänkelig genom sitt 'dock'» [se Bugges

ovan s. 366 anförda översättning]. Bugges tankegång »synes icke rätt förenlig med runinskrifternas stil, som blott antydningvis bruka tala om de efterlevandes känslor», varvid Brate som exempel hänvisar till Sund-stenen, Sö 318. »Ett på *-þu* slutande ord vill man dock gärna tänka sig som ett pret. 3 pl., då idel sådana föregå», och då runan 146 i enligt Brates mening sannolikt bör läsas som **f**, »så finnes näppeligen annan möjlighet än pret. af verbet isl. *hverfa* (*fð*), '1) sætte noget (*e-u*) i en saadan Stilling at det danner en Ring om noget (*um e-t*) eller omgiver det som en Bue, 2) vende noget (*e-t*) i en vis Retning', hvilket verb redan i *Runverser* s. 95 af mig föreslagits. Till detta *hverfðu* är **kas** uppenbarligen object, men isl. *kos* 'jordhög' såsom jag sökt tyda **kas** *Runverser* s. 95 passar icke rätt som object till *hverfa* och högens uppkastande har inskriften redan nämnt och upprepar därför sannolikt icke. Tvärtom väntar man just något nytt led af minnesmärket efter Ulf, sedan inskriften förut nämnt stenarna, 'staf' och högen. Hvad 'staf' betecknar, är visserligen icke klart, men då *staver* eljes betyder 'stör', ligger väl närmast att tänka på någon hägnad af trä, som snart förgåtts. Däremot synes **staf** svårigen kunna afse den stensättning af små stenar, som enligt B. 54 utgör en mycket framträdande del af minnesmärket, ty skulle *staf* brukas om stenar, borde det väl vara om höga, spetsiga, smala. Jag har tänkt mig möjligheten, att **kas** betecknade dessa rader af små stenar och vore pl. *gæs* 'gäss', hvars uddljudande *g*- fyller allitterationens kraf; stenarne kunde hafva kallats 'gäss', emedan de följde på hvarandra i en rad som gässen gå. Ack. *gæs* hänvisar på den andra betydelsen af *hverfa* 'vende något (*e-t*) i en vis Retning' och därtill passar prep. *of* 'over, hvor der er Tale om en Bevægelse henover noget som derunder passerer'; *of hann* syftar då på högen vid hvars fot stensättningen fanns; då B. 54 icke visar någon hög har denna kanske icke varit så stor som man efter inskriftens uttryck skulle förmoda. Tydningen af inskriftens slut vore sålunda: *ok Gyriði, gæs at hverfðu of hann, i gräti giatit lāta* (konstr. se Fr² 422 b) 'och för Gyrid nämna de i hennes sorg, att de läto gäs-stenar vandra öfver den'.

I en artikel i *Upsala Nya Tidning* 1/9 1905, med anledning av att inskriften på baksidan av U 212 tidigare samma år hade upptäckts, kommer v. Friesen också in på Bällsta-stenarnas inskrifter. »Vid det närbelägna Bällsta förekommer nämligen ett par högst märkliga stenar, hvilkas sammanhängande inskrift omtalar, att tre bröder till minne af sin fader Ulf läto på platsen göra en 'tingstad'. Härmed åsyftas tydligen en präktig fyrkantig stensättning, som ligger omedelbart intill runstenarna och jämte dessa, en reslig (trä-)pelare och en uppkastad grafhög skulle för eftervärlden vittna om Ulfs mandom och sonliga(!) pietet på ett sätt, som ej någonsin skulle öfverträffas:

'vårdar större.
varda ej skola
än Ulfs söner,
de svenner gode,
till åtanke gjort
af ärad fader.'

Tingstad», fortsätter v. Friesen, »har sålunda också betydelsen af 'stensättning' af viss form, som erinrade om det inhägnade, fredlysta tingsställets.»

I andra bandet av *Uppland, Skildring af land och folk* trycktes 1908 v. Friesens betydelsefulla arbete *Upplands runstenar* (s. 449 f.). Där behandlar han, på s. 465 f., relativt utförligt de båda Bällsta-inskrifterna. Sedan han konstaterat, att oornamenterade stenar utgöra »den ålderdomligaste gruppen af de med danska runor ristade» stenarna, tillfogar han, »att ristningar, som i hufvudsak tillhöra» denna grupp, stundom kunna »visa ansatser till ornamentik, hvilken de tydligen lånat från redan existerande, rikare utstyrda stenar. Ett godt exempel härpå erbjuder den ena af Bällstastenarna, hvilka ha samma fortlöpande inskrift.» Denna återges, där-

för att »den är synnerligen originell och visar i språkets behandling en konstmässighet som ristningen saknar, detta i bjärt motsats till det stora flertalet uppländska runstenar». Därefter påpekar v. Friesen: »Snedt öfver sjön på Skålhamravikens västra strand, stå vid Ryssbyle tvenne stenar resta öfver samme Ulf. Den ena af dem är märkelig, ty den visar att Ulf i Skålhamra var genom giftermål befryndad med Ulf i Borresta.¹ Det är för öfrigt utmärkande för denna grupp af ristningar, att inskrifterna i regeln äro mer gifvande både i form och innehåll än hvad de senare blifva, då schablonen blifvit normgifvande för stiliseringen och inskriftens utsmyckning undanträngt fornyrdislaget.» Om v. Friesens läsning av inskrifterna se ovan s. 350, 352. Vad tolkningen angår, må först märkas, att inskriften U 225 kompletteras på tre ställen: före 1 **u** insätter v. Friesen mansnamnet [**ulfkil**?], vilket han, dock utan att någonstädes i tryck uttala en sådan åsikt, menar vara namnet på Ulfs äldste son, densamme som lät hugga Risbyle-stenen, U 161. Efter 31 **p** tillägger han [**pina · m**], och efter 72 **r** [**pu · kup**]. Inskriften översättes: »Ulfkel(?), Arnkel och Gye iordningställde här denna samlingsplats (tingsställe).

Vårdar aldrig	Så stenar de reste
varda större	som stång högan
än eftermälet	och väldig hög
Ulfs söner,	till vårdtecken.
de svenner gode,	Också Gyrid
gjort sin fader:	älskade maken:
	i tårar skall hon
	tänka på honom.»

Hur v. Friesen i detalj vid denna tidpunkt uppfattar inskriften, klargöres av uppsatsen *Om de uppländska runstenarnas och Upplandslagens språk*, som också ingår i *Uppland 2*. På s. 493 f. återger nämligen v. Friesen bl. a. Bällsta-inskrifterna, »omskrifna med en noggrannare ljudbeteckning än den runskriften ger». Den »ljudtrognare omskrifningen» har följande utseende (s. 493 f.):

»Ulfkell ok Ar(n)kell ok Gýj þeir gærðu (h)ēr þingstað þenna.
Munu eighi mærki | mēirǫ uerða, | þan Ulfs synǫr | æftir gærðu, | göðir suðinǫr | at sinn faður |.

Rēistu steina | ok staf (h)āuan | ok (h)ōugh enn mikla | at iartēiknum | Ok Gýriði | gaz at ueri: | þý man ǫ grāti | getit lāta |.» — I runföljden **staf uan** räknar v. Friesen med att ett **a** har uteglömts mellan **f** och **u** (**staf<a>uan**). I följande rad inskjuter han ett **uk** (**uk · <uk ·> inmikla ·**). Både i **<a>uan** och i **uk** föreligga enligt v. Friesen exempel på det i dessa trakter vanliga *h*-bortfallet. **kasat uiri** uppfattas på samma sätt som Bugge föreslagit. Detta framgår för övrigt också av uppsatsen *Historiska runinskrifter*, som följande år (1909) trycktes i *Fornvännen*. Vid behandlingen av Yttergårde-stenen, U 344, omnämns nämligen Bällsta-stenarna i följande sammanhang: »**pis** bör upplösas **pit is** (den som) . . . , jfr de samtida Bällsta-stenarnas **kasat** = *gats at fann behag i*» (a. a. s. 58).

I *Upplands runstenar* (1913), som »i sina hufvuddrag» är samma arbete som det i *Uppland* tryckta, har v. Friesen på två av de svåra punkterna ändrat uppfattning. (Dessutom uttrycker han sig nu försiktigare angående identiteten mellan den Ulf som nämnes på U 225 och Ulf i Skålhamra. Nu heter det, att de två Ryssbyle-stenarna äro »ägnade en Ulf, som troligen är samme man som Bällsta-stenarnas Ulf» (s. 30).) Den nya tolkningen grundar sig icke på någon ny läsning; även kompletteringarna äro desamma som i den äldre upplagan. I *Upplands runstenar* (1913) översätter v. Friesen inskriften både till fornisl. och nusvenska: »Ulfkel(?), Arnkel och Gye iordningställde här detta tingsställe (samlingsplats).

¹ Se härom närmare ovan U 161, s. 240.

*Munu eige merki
meire verða
en Ulf's synir
eptir gerðu
góðir sveinar
at sinn faður.*

*Reistu steina
ok staf unnu
auk enn mikla
at iarteinum.
Auk Gyridi
gazk at veri;
því mun í gráti
getit láta.*

Större minnes-
märken ingen
egnas än det
Ulf's söner,
gode svenner,
gáfvo fadern.

De stenar satte;
den stora stängen
de rest därhos
till hederstecken.
Också Gyrid
älskade maken:
i tårar skall hon
tänka på honom.»

»Såsom framgår af denna inskrift», fortsätter v. Friesen, »sörjde man för bevarandet af de bortgångnas minne icke blott genom att resa stenar och genom att efter en vid denna tid i Sverige ny sed förse dem med en runinskrift. Man ordnade stundom vid grafvårdarna också som här en samlingsplats och reste en stång, hvilken åtminstone ett par århundraden tidigare plögade bära den afidnes och sveakonungarnas namn.»

Det framgår av det ovanstående, att v. Friesen nu i runföljden 101—118, **uk staf uan uk**^{105 110} **in mikla**, läser 110 **u** två gånger och sålunda där får ett verb i pret. plur. **uanu** = *unnu*. Vidare¹¹⁵ uppfattar han det senare **uk** som adv. med betydelsen 'också'.

I *Svenska runristare* (1925) offentliggjorde Brate sin ovan omnämnda läsning av år 1900. Han skriver: »Endast **f** i **uirfpu** är otydligt, och då sålunda tydningen synes lättare, må jag här dröja något vid densamma.» Brate uppger sedan, att runan uppfattats som **f** av Bureus och Aschaneus, medan den i *Bautil* och hos Dybeck återges som **i**; Celsius läser den som **a**; »av mig anses **f** sannolikast, av O. v. Friesen **i**. Pret. **uirfpu** kan ej gärna vara annat än en motsvarighet med utelämnat *h-* till fvn. *hverfa*.» **Kas** anser Brate nu endast kunna vara »en fsv. motsvarighet till fvn. *kps* 'Dyng', som bl. a. ock brukas om gravhög och här utgör variation av **uk** 'hög'.» Här har Brate sålunda övergivit den tolkning, som han föreslår i sina anteckningar år 1900. Den gör ju också intryck av att ha tillkommit i hastigheten (se ovan s. 368). **uan** tolkar Brate på samma sätt som tidigare i anslutning till Bugge (se ovan s. 367); i motsats till denne räknar Brate ju med, att en runa har överhoppats mellan **u** och **a**. Han tillägger nu möjligheten, att den utelämnade runan också kunde vara ett **k**, vilket »skulle giva **heghan** 'hög'». Enligt denna uppfattning tolkas U 226 på följande sätt:

»*Rēstu stēna
ok staf hōfan (hōghan),
hōgh en mikla
at iartegnum,
ok Gyridhi
kas at hværfdhu
of han, i grati
giatit lata.*

De reste stenar
och en väldig stav,
den stora högen
till minnesmärke
och för Gyrid,
att hög de uppkastade
över honom, i sorgen
de nämnas låta.»

Av v. Friesens översättning citeras endast slutet; den är enligt Brate gjord »i huvudsaklig anslutning till Bugges översättning i *Runverser*».

I *Runorna* (1933) behandlar icke v. Friesen dessa inskrifter. De omnämns endast i förbigående ett par gånger. På ett ställe (s. 170) omtalas t. ex., att »Bällsta-stenarna (B. 52—54) tala om stenar och en hög stolpe».

I uppsatsen *Tingfjäl och bäsing* (i: *Fornvännen* 1938) citerar A. Nordén U 225, men om U 226 säges endast: »Den andra av de vid tingsplatsen resta runstenarna är åtskilligt mångtydig och svårläst, men meningen synes vara, att ej blott sönerna utan även hustrun rest minnesmärken efter den döde: en runsten, en stång, en präktig hög.» I uppsatsen, som behandlar tingsplatsernas utseende, hävdar förf., att *bäsingen* »var den typ av mindre, med fyrkantig stenram försedd tingsplats-inhägnad, varpå ett prov föreligger i Arkils tingstad».

Ristningarna på de båda Bällsta-stenarna äro i huvudsak komponerade på samma sätt. De bestå av två inskriftsband, sammanhållna av koppel. På U 226 äro inskriftsbandens ändar utbildade till huvud och stjärt i ormkroppar. Hur inskriftsbandet på U 225 har avslutats nedtill är ovisst, då nedre delen av ristningen är skadad. Möjligen ha alla de fyra nedhängande ändarna slutat blint, utan ornamentala utsmyckning. Men tänkbart är också, att de båda inre banden nedtill varit förenade i en båge och att sålunda inskriftsbandet i sin helhet haft samma form som på U 336, sannolikt utförd av samme ristare. Härpå kan möjligen tyda, att de inre banden äro svagt bågformigt böjda. På mitten av stenen, mellan de inre inskriftsbanden, finnes ett litet och enkelt kors.

De båda stenarnas inskrifter bilda ett sammanhängande helt. Tillsammans utgöra de en av de längsta runinskrifterna i Uppland, med ursprungligen inemot 200 runor. U 226 börjar med ett verb, 91—95 **ristu** 'reste', vartill subjektet måste underförstås från det föregående. Denna inskrift utgör alltså en fortsättning, och U 225 skall läsas först.

Inskriften på U 225 börjar på vanligt sätt med att omtala de män, som ha låtit utföra minnesmärket. Tyvärr är denna första mening, runorna 1—31, defekt både i början och slutet. Framför 1—2 **uk**, som utan tvivel är ett *ok* 'och', har stått ett namn. Lyckligtvis kan detta med säkerhet fastställas med hjälp av Risbyle-stenen U 160 **ulfkítill · uk · kui uk + uni + þir × litu · rhisa × stin þina · iftir · ulf · fapúr · sin · kúþan**. Sönerna Ulvkel, Gye och Une ha låtit resa denna sten till minne av sin fader Ulv. Han bodde, säges det, i Skålhamra. Ulvkel nämnes också på Skälby-stenen U 100, som hans moder Gyrid och hans broder Gye ha låtit resa över honom. Bällsta-stenarna äro resta av »Ulvs söner» till minne av deras fader och av Gyrid efter sin man. Det kan sålunda icke råda något tvivel om att — såsom v. Friesen först har påpekat — den Ulv, till vars minne Bällsta-stenarna äro resta, är densamme som Risbyle-stenarnas Ulv i Skålhamra. Av Ulvssönerna förekommer Gye i de tre inskrifterna vid Bällsta (U 225), vid Risbyle (U 160) och vid Skälby (U 100). Une nämnes endast på Risbyle-stenen och Arnkel endast på Bällsta-stenen. Ulvkel var tydligen den äldste av sönerna; han nämnes först på Risbyle-stenen, och utan tvivel är det hans namn, som har stått i början av Bällsta-inskriften.

Även i slutet av inskriftsbandet på v. sidan fattas några runor. Möjligen har efter 25—31 **þikstaþ** endast följt ett pronomen **þina: þæin gærðu hiar þingstað** [þenna]. Den första meningen har i varje fall icke, såsom vanligen brukar vara fallet, meddelat namnet på den, över vilken minnesmärket är rest. Där har i stället omtalats, att »[Ulvkel] och Arnkel och Gye de gjorde här [denna] tingsplats».

Den övriga delen av inskriften — om man bortser från de tre sista orden 168—178 **kunar ik stin** —, alltså runorna 32—167, har poetisk form. Den består av sju verspar i fornyrdeslag,

tre helmingar, varav den första innehåller tre verspar och de båda andra bilda en helstrof. Denna står på stenen U 226.

Framför 32—34 **unu** har funnits ett **m**, och med ordet [m]unu har senare delen av inskriften U 225, i h. slingan, börjat. Runföljden 32—90 [m]unu · iki · mirki · mairi · uirpa · þan · ulfs · sunir · iftir · kir . . . ir · suinar · at · sin · faþur påminner om U 69 munu × iki × mirki × miri × uirpa × mupir × karpi × iftir × sun × sin × ainika »skola icke större minnesvårdar bliva till [än] moder gjorde efter sin ende son», i viss mån också om U 323 suenar karpu × at × sin × faþur × mo × igi × brutar × kuml × betra × uerpa och Sm 16 reispu · þeir · sueinar · iftir sin · faþur · kubl keni · likt · [iftir · kala · taupan. Det är en känd formel, som inskriftsförfattaren har använt, men han har omformat slutet till ett verspar i fornyrdeslag. 70—72 **kir** skall suppleras **kir[pu]** 'gjorde'. 73—74 **ir** är slutet av ett adjektiv i nom. pl. mask., attribut till **suinar**: [kup]ir (v. Friesen) eller [snial]ir (Säve, Brate). För det senare kunde tala, att det allittererar med **suinar** och **sin**. Men nödvändigt är det ingalunda, då två allitterationsord i versparet är tillräckligt. Då **sin** är framförställt, är det mera framhävt och kan därför bära allitteration. Jfr U 323 suenar karpu × at × sin × faþur. För att få in *Ulf's synir* i versen, har författaren måst upplösa uttrycket *gærðu at faður sinn* i två led: *æftir gærðu . . . at sinn faður*, där *æftir* står adverblikt 'efter (honom), till minne (av honom)'. Och genom att så lägga in en variation av subjektet *Ulf's synir*, nämligen *sniallir* (eller: *goðir*) *svæinar*, har han fått versen färdig.

35—37 **iki** kan formellt sett återge *æigi* 'ej', *ækki* 'icke' eller *ængi* nom. pl. neutr. 'inga'. *ækki* som negerande satsadverb är knappast styrkt för runsvensk tid och är icke sannolikt i detta fall, då det står omedelbart framför substantivet *mærki*, som är plural. I valet mellan *æigi* 'ej' och *ængi* 'inga' är det första sannolikast, då ordet är metriskt obetonat och därför snarast är ett satsadverb, icke ett attribut till *mærki*.

I den första helmingen på U 226 äro allitterationsorden i första versparet klara: **stina** och **staf**. I andra versparet måste **at · iartiknum** utgöra den jämna versen; det är sålunda stavelsen *iar-* i *iartignum* som bär allitteration. Allitterationen är vokalisk och måste följaktligen sökas i 110—111 **uk**. Detta kan då knappast vara ordet (ack.) *haug* 'hög', såsom Säve, Brate och Bugge mena. Även om man räknar med uppländskt *h*-bortfall, är det dock knappast troligt, att ett sådant ord kunnat allitterera vokaliskt, då man länge torde ha bevarat känslan för den äldre formen vid ett pregnant uttal, såsom i vers. (Den parallell, som Bugge anför från inskriften L 81 Västerby, Ålands sn, är ännu mer tvivelaktig.) Därtill kommer, att **uk · in · mikla** *haug inn mikla* skulle bli objekt till **ristu** 'reste', men det är avgjort osannolikt, att ristaren skulle ha tillåtit sig detta uttryck. Verbet *ræisa* 'resa', som passar bra till objekten *stæina* och *staf*, torde däremot knappast ha använts om *haug inn mikla*. Jfr »göra hög» U 135 och 269. Bugge har givetvis observerat svårigheten men anser, att »man maa da antage et Zeugma, thi man kan neppe paavise Udtrykket *ræisa haug*». Detta är emellertid icke rimligt. Det återstår då knappast annat än att med v. Friesen i 110—111 **uk** se ett betonat *ok*, *auk* 'också'.

Detta återverkar givetvis på uppfattningen av 107—109 **uan**, som är tolkningens största krux. Det har uppfattats på flera olika sätt. De äldsta tolkarna se däri den andra stavelsen av prepositionen *ovan*: 107—118 **uan · uk · in · mikla** »ovan Og den store». Stephens uppfattar **uan** som pret. sg. av verbet *vinna* och översätter det 'wrought, made'. Säve tolkar det på samma sätt men undgår svårigheten med den singulara formen genom att göra **staf** till ett mansnamn i nominativ: »Staf(?) byggde». Bugge (*UFT* h. 3, 1873) läser **staf** [af]uan, vilket skulle motsvara ett isl. *staf hávan*, »en hög stav». Brate föreslår i *Runverser* tolkningen *staf ú-van, isl. *staf ú-fán*, »många stavar». I samma arbete överger Bugge sitt tidigare förslag; i stället förmodar han, att **uan** är »en Skrivemaade for **hufan**». Detta uppfattar han som (*staf*) *hófan*, »en anseelig Stav». Till detta förslag har Brate senare (1900) anslutit sig. I *Svenska runristare* (1925) finner Brate det möjligt, att den utelämnade runan också kunde vara ett **k**, vilket »skulle giva *høgfan*

'hög'». v. Friesen uppfattar först (1908) **uan** som adj. 'hög', men överger senare (1913) denna tolkning. Då ser han däri pret. pl. av verbet *vinna*. — Det ligger onekligen närmast till hands att i 107—109 **uan** söka ett adjektiv i ack. sg. mask. på *-an*, attribut till det föregående 103—106 **staf**. Men om 110—111 **uk** icke kan vara substantiv, tvingas man till att söka huvudordet för adjektivet 112—118 **in · mikla** i 103—106 **staf**. I så fall måste 107—109 **uan** innehålla en verbform. Detta ger i och för sig också god mening och går mycket väl in i den metrisk formen. Ordställningen blir kiastisk, men detta är mycket vanligt i fornnordisk poesi och prosa. Versen fordrar här ett långstavigt ord.

*Ræistu steina ok staf uan
ok inn mikla at iartegnum.*

v. Friesen har aldrig angivit, hur han har uppfattat **uan** som pret. pl. *unnu*. Det finns emellertid knappast någon annan möjlighet än att antaga felristning. Måhända skulle ändelsens *-u* kunna sökas i den följande runan 110 **u** som (trots skiljetecknet) skulle läsas två gånger. Men 108 **a** blir i varje fall ett fel.

Runföljden 130—146 **uk kuripi · kas at · uiri** har också föranlett ett flertal tolkningsförslag. Alliterationerna äro här tydliga, liksom i det följande versparet 147—167 **þu mon i krati · kiatit lata**. Man kan först i 132—137 **kuripi** urskilja kvinnonamnet (dat. ack.) *Gyriði*, namnet på Ulv i Skálhamra maka. Den i huvudsak riktiga tolkningen framlades först av Bugge (i *Runverser*): *ok Gyriði gats at veri*, vilket han översatte: »ogsaa Gyrid var dog glad i sin Mand». Samma uppfattning har v. Friesen (i *Uppland*, 1908 och i *Upplands runstenar*, 1913): »Också Gyrid älskade maken».¹ Den konstruktion det här gäller — isl. *mér getsk at e-u* — är väl känd från fornspråken. Jfr t. ex. från isl. uttrycken *því at mér getsk vel at þér* 'ty jag tycker bra om dig', *ef þú fengir mér konu þá er mér gatisk at* 'om du gäve mig en hustru, som jag kunde tycka om', *lát þér at góðo getit* 'låt det goda behaga dig' (Hávamál 128). I fornsvenskan är uttrycket väl belagt i betydelsen 'behaga, tycka om', t. ex. *giäz eig barnä faþernis frændum at* 'äro ej barnens fädernefränder tillfreds därmed' (VgL II), *Oc gudhi gatz wäl at hans offer, gatz gudhi wäl at swa giordho* (Pentatevkparafrasen). Att det emellertid redan på 1400-talet har verkat föråldrat, åtminstone för den som har gett *Själens tröst* dess svenska form, torde framgå av att uttrycket där har utbytt mot: *Oc hans offir thäktis mykyt gudhy* (I. Thorén, *Studier över Själens tröst*, 1942, s. 149). — 138—140 **kas** återger väl uttalet *gass* med assimilation av *ts*; jfr det vanliga **kus** för *Guðs*. 143—146 **uiri** är dat. av *verr*, m. 'man, make', ett poetiskt ord för det vanliga *bondi* 'man, make'.

Det förefaller, som om v. Friesen för det följande 147—167 **þu mon i krati · kiatit lata** hade träffat det rätta. Han är den förste som läser runan 149 som m. **þu** torde vara adverbet fsv. *þy*, isl. *því* 'därför'; **mon** är pres. sg. *man* av fsv. *mona* med betydelsen 'skola'. Formen *man* är belagd även i L 697 Kungs-Husby kyrka och den är vanlig i fornnorskan. **i krati** tolkar redan Bugge (i *UFT* 1873) och Brate (*Runverser*) riktigt: 'i gråt, i sorg'. Runföljden 158—167 **kiatit lata** tolkades av våra äldre runologer (bl. a. Peringskiöld) såsom »jätteländer», senare (Celsius, Brocman) som ett ortnamn. Redan Säve är emellertid inne på rätt väg, då han med tvekan föreslår översättningen »låta . . . omtalas». **kiatit** är pret. part. av verbet isl. *geta*, fsv. *gäta* i betydelsen 'omtala' (jfr *oc är hans e giättit at goðþo* VgL); sannolikt återger det uttalet *giättit* eller *gietit*,

¹ Brate, som läser på flera punkter annorlunda 130—167 **ug · kyripi · kas · at · uirþu · fon i krati · kiatit lata**, fast håller ännu i *Svenska runristare* (1925) sin tidigare (i *Runverser*) framlagda tolkning: *ok Gyridhi, kas at hværfdhu of han i grati, giatit lata* »och för Gyrid, att hög de uppkastade över honom, i sorgen de nämnas låta». Utom andra invändningar, som kunna göras, må framhållas, att Brate förlorar alliteration i det näst sista versparet.

med affricering av *g* framför *e* (*ä*). Som subjekt skall i sista satsen sannolikt underförstås *Gyriðr*: *þy man [hon] i grati lata [hans] getit [vera]*. En parallell erbjuder här återigen Nöbbeleinskriften Sm 16: *þy : mun · ko ... - m kitit · uerþa þy mun go[ðs manns u]m getit verða* »därför den gode icke skall glömmas». Bugge uppfattar *lata* som 3 pl. pres. ind. 'de säga': »de sige, at hun nævner ham i Graad».

Det är som bekant endast i sällsynta undantagsfall, som de efterlevandes sorg får uttryck i runinskrifterna, och Bällsta-inskrifterna göra därför också på den punkten ett högst personligt intryck; de bryta sig ur ramen för de uppländska inskrifternas vanliga formulering. Helt utan paralleller är dock icke uttrycket för sorg; se *Södermanlands runinskrifter*, Inledningen § 57, Sö 55 (s. 41 f., 375), *Danmarks Runeindskrifter* 1, sp. 921.

I Bällsta-inskrifterna förekomma fem namn; ursprungligen ha där funnits sex. Om *UlfR* i Skålhamra och hans släkt se U 161. Om namnet *Gyriðr* (av äldre *Guðfrīðr*, *Guðrīðr*) se U 77. Om *Gyi* se U 79. Inskrifternas *kui* uppfattas där (liksom tidigare av v. Friesen) som *Gyi*. Den möjligheten bör emellertid hållas öppen, att namnet kan vara ett *Kyi* (*Ky*). I Spånga sn, Uppland, finnes en gård Kista, vars namn äldst skrives *i kiisthom* 1424, *i kyssta* 1444; Kista i Sollentuna skrives *in kyistum* 1323 (*SD* 3, s. 578 orig.). I Spånga sn förekommer mansnamnet *kui* på en runsten (U 79). Det torde icke vara otänkbart, att det är detta namn som ingår som förled i ortnamnet. — *Arnke* är ett tämligen sällsynt namn. Det är belagt på ännu en uppländsk runsten, U 357, sannolikt också (ehuru skadat) på en öländsk, Öl 29. Det finnes ej upptaget i Lundgrens och Brates samlingar från medeltiden. F. ö. är namnet visserligen känt från hela Norden, men endast i ett belägg från Island.

Inskriften U 225 meddelar, att Ulvs söner »här» ha gjort tingsplats. Tingsplatsen måste alltså ha funnits i runstenarnas omedelbara närhet. Alltsedan 1600-talet har också namnet »Arkels tingstad» varit fäst vid en fyrkantig stenkrets på några meters avstånd från U 225, avbildad i B 54 och 55. Benämningen är givetvis lärd, men detta hindrar icke, att den kan innehålla en riktig bedömning av fornminnet. En undersökning vore i hög grad önskvärd. Om »Arkels tingstad» se A. Nordén i *Fornvännen* 1938.

I närheten av fädernegården, vid Risbyle, ha Ulvs i Skålhamra söner rest en ståtlig runsten åt sin faders minne. Och vid den tingsplats, som de låtit utföra på andra sidan om Vallentunasjön, vid Bällsta, ha de ägnat honom en ännu ståtligare minnesvård. Det är påfallande, att Bällsta-stenarna sakna den kristna välönskan för den dödes själ, som annars brukar förekomma på samtida runstenar, och att den endast har ett obetydligt kors, under det att de kristna dragen äro starkt framträdande på Risbyle-stenarna: »Gud och Guds moder hjälpe hans ande och själ, förläne honom ljus och parad.»

Vad bruket att resa stav till minne av den döde angår, omnämnes det i åtminstone tre andra runinskrifter: U 332, Sö 196 och på en år 1938 i Stora Rytterns kyrkoruin påträffad runsten. Se om denna S. B. F. Jansson, *Runstenen i Stora Rytterns kyrkoruin* (i: *Västmanlands Fornminnesförenings årsskrift* 1941—42; även ett kortare meddelande i *Fornvännen* 1942, s. 225 f.); där lämnas också en översikt av diskussionen om innebörden av uttrycket 'att resa stav'.

Den märklige ristaren av Bällsta-stenarna har hetat Gunnar. Detta är tyvärr den enda inskrift, som han har signerat. Förmodligen har han utfört flera, ehuru sannolikt icke alla de tidigare, s. k. oornamenterade runstenarna. Jfr E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 14 f. och O. von Friesen, *Upplands runstenar* (1913), s. 29 f. Något egendomligt är slutligen, att han på U 226 uppger sig ha huggit »stenen» och icke »stenarna».